

Pekka Rousu

Sodan vastustajien valinnat

*Vertaileva tutkimus neljän pohjalaistaustaisen sosialidemokraatin päätöksestä osallistua vuoden
1918 vallankumoukseen*

Pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Suomen historia

Kevät 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Pekka Rousu	
Työn nimi – Title Sodan vastustajien valinnat: Vertaileva tutkimus neljän pohjalaistaustaisen sosialidemokraatin päätöksestä osallistua vuoden 1918 vallankumoukseen	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 104
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Sisällissotaan johtaneita tekijöitä ja Suomen työväen vuoden 1918 vallankumousta on tutkittu runsaasti. Tutkijoita on askarruttanut, miksi sosialidemokraatit ryhtyivät vallankumoukseen, vaikka esimerkiksi SDP:n eduskuntaryhmästä suurin osa vastusti sitä. Eduskuntaryhmässä esiintyneestä vastahakoisuudesta huolimatta valtaosa puolueen kansanedustajista otti osaa punaisten toimintaan sisällissodassa. Tätä on selitetty ennen kaikkea työväenliikkeelle ominaisen solidaarisuuden kautta: kun puoluejohto päätti ottaa maassa vallan käsiinsä, muut työväenliikkeen jäsenet seurasivat johtajiaan.</p> <p>Tässä tutkimuksessa vertaillaan neljän pohjalaistaustaisen SDP:n kansanedustajan päätöstä osallistua vuoden 1918 vallankumoukseen tai jättäytyä sen ulkopuolelle. Kansanedustajat ovat Abraham Harjula, Jaakko Mäki, Matti Paasivuori ja Kaarlo Saari. Heistä kaikki vastustivat vuoden 1918 vallankumousta, mutta Mäki ja Saari työskentelivät punaisten hallinnon eli kansanvaltuuskunnan tehtävissä, kun taas Harjula ja Paasivuori pysyttelivät kokonaan sodasta sivussa. Keskeisin tutkimuskysymys on, mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että Mäki ja Saari päättivät työskennellä kansanvaltuuskunnalle ja Harjula ja Paasivuori sen sijaan eivät. Tutkittavien henkilöiden ratkaisuja arvioidaan lisäksi sen pohjalta, missä määrin pasifismi vaikutti niihin. Tutkimus on rajattu vuosiin 1917–1918.</p> <p>Lähdeaineistona on hyödynnetty ennen kaikkea valtiopäivien, SDP:n eduskuntaryhmän ja puoluepuoleiston pöytäkirjoja sekä valtiorikos- ja valtiorikosylioikeuksien aineistoja. Tutkimuksen teoreettinen lähestymistapa on yksilön ja rakenteen välinen jännite: tutkittavat kansanedustajat olivat kaikki itsenäisiä toimijoita, mutta he olivat toisaalta myös osa SDP:n puolueorganisaatioita ja eduskuntaryhmää. Kohdehenkilöiden toimintaa analysoidaan suhteessa puolueen yleiseen menettelytapaan vuosina 1917–1918. Tutkimusmenetelmänä hyödynnetään vertailua, jonka avulla analysoidaan, mitkä tekijät vaikuttivat tutkittavien henkilöiden valinnoissa vallankumouksen suhteen ja miten ne erosivat heidän välillään.</p> <p>Tutkimuksen kohdehenkilöiden tapausten perusteella näyttää siltä, että kollektiivisten tekijöiden ohella yksilölliset tekijät olivat vähintään yhtä tärkeitä, kun SDP:n kansanedustajat tekivät päätöstä vallankumoukseen osallistumisesta. Esimerkiksi vaikea taloudellinen tilanne oli eräs tekijä, jonka vuoksi kansanvaltuuskunnan tarjoamia virkoja otettiin vastaan, vaikka kapinaa olisi vastustettu. Toisaalta punaisten toiminnasta poisjäämiseenkin vaikuttivat yksilölliset tekijät, kuten henkilökohtainen rohkeus ja tinkimättömyys, joilla osa tutkittavista henkilöistä vastusti puoluejohdon omaksumaa kumouksellista linjaa.</p>	
<p>Asiasanat – Keywords vallankumous, 1918, Abraham Harjula, Jaakko Mäki, Matti Paasivuori, Kaarlo Saari, SDP, pasifismi</p>	
<p>Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto (JYX)</p>	
<p>Muita tietoja – Additional information</p>	

Sisällysluettelo

1	Vuoden 1918 vallankumousta vastustaneet SDP:n kansanedustajat tutkimuksen kohteena	1
1.1	Aikaisempi tutkimus.....	2
1.2	Teoreettinen viitekehys ja tutkimusmenetelmät.....	7
1.3	Tutkimuksen tavoitteet ja rajaus	11
1.4	Lähdeaineisto.....	12
1.5	Tutkittavat henkilöt.....	16
1.5	Työn rakenne	19
2	Jaakko Mäki ja Kaarlo Saari sekä muut SDP:n vastahakoiset vallankumoukselliset	20
2.1	Rauhanaate ja vuoden 1918 vallankumous.....	20
2.2	Saaren ja Mäen sijoittuminen suhteessa SDP:n linjaeroihin 1917–1918	22
2.3	Jaakko Mäki ja Kaarlo Saari – vastahakoiset vallankumoukselliset	26
3	Revisionisti vallankumoushallinnon palveluksessa	29
3.1	Maltillinen revisionisti.....	29
3.2	Työ kouluneuvostossa ja vankeus sodan jälkeen.....	31
4	Suuntaansa hakenut sosialisti valitsi vallankumouksen	39
4.1	Tasapainoilu maltillisuuden ja vallankumouksellisuuden välillä	39
4.2	Sisällissodan aika	46
5	Vastahakoisesti vallankumousta tekemässä – vertaileva tarkastelu Jaakko Mäen ja Kaarlo Saaren toiminnasta sisällissodassa	52
6	Abraham Harjula ja Matti Paasivuori sekä muut ”työväestön rivistä paenneet”	57
6.1	Harjulan ja Paasivuoren sijoittuminen suhteessa SDP:n linjaeroihin 1917–1918.....	57
6.2	Abraham Harjula ja Matti Paasivuori – työväestön rivistä pois jättäytyneet	61
7	Pragmaatikko hylkää vallankumouksen	64
7.1	Matti Paasivuori senaattorina	64
7.2	Sisällissodasta sivuun jääminen	68
8	Sosialisti, joka halusi päästä valkoiseen Vaasaan	73
8.1	Abraham Harjula kansanedustajana vuoden 1917 toisilla valtiopäivillä	73
8.2	Vallankumouksen vastustaminen ja vankeus	79
9	”Työväestön rivistä paenneet” kannattivat reformeja eivät kumousta – vertaileva tarkastelu Abraham Harjulan ja Matti Paasivuoren toiminnasta sisällissodassa.....	85
10	Sodan vastustajien valinnat	90
	LÄHTEET.....	96

1 Vuoden 1918 vallankumousta vastustaneet SDP:n kansanedustajat tutkimuksen kohteena

Sisällissodan alkamisesta tuli kuluneeksi sata vuotta tammikuussa 1918. Sodan syttymiseen johtaneet tekijät ovat yksi Suomen historian tutkituimmista aiheista. Tutkijoita on askarruttanut, miksi Suomessa työväenliike tarttui aseisiin siitä huolimatta, vaikka puolueen enemmistö vastusti vallankumousta. Sisällissota jakoi myös työväenliikkeen vaikuttajat kahteen leiriin, sillä osa päätti jättäytyä kokonaan vallankumouksen ulkopuolelle ja osa taas otti siihen osaa. Valtaosa kuitenkin otti vallankumoukseen osaa: sisällissodan jälkeen yli puolet SDP:n 92 kansanedustajasta asetettiin syytteeseen valtiopetoksesta.¹

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen, miksi neljästä pohjalaistaustaisesta SDP:n kansanedustajasta osa työskenteli punaisten hallinnossa ja osa jäi sodasta sivuun. Kansanedustajat ovat Abraham Harjula, Jaakko Mäki, Matti Paasivuori ja Kaarlo Saari. Jokainen heistä vastusti sisällissodan aloittamista, mutta siitä huolimatta he tekivät erilaisia ratkaisuja vallankumoukseen osallistumisen suhteen: Saari ja Mäki työskentelivät punaisen hallituksen eli kansanvaltuuskunnan tehtävissä, kun taas Paasivuori ja Harjula pysyttelivät kokonaan sodan ulkopuolella. Analysoin tutkielmassa, mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että Paasivuori ja Harjula jättäytyivät punaisten toiminnan ulkopuolelle mutta Saari ja Mäki eivät. Valitsin vertailtaviksi neljä kansanedustajaa, koska näin sain mukaan kaksi sellaista, jotka työskentelivät vallankumoushallinnossa, ja kaksi kumouksesta sivussa pysytellyttä. Lisäksi olen ottanut kyseiset henkilöt mukaan sillä perusteella, että he olivat kaikki mukana vuoden 1917 toisilla valtiopäivillä. Harjula, Mäki ja Saari olivat valittuina Vaasan läänin eteläisestä vaalipiiristä eli nykyisen Etelä-Pohjanmaan ja Vaasan alueelta.² Myös Paasivuoren juuret olivat Etelä-Pohjanmaan Ilmajoella, ja olen valinnut hänet tämän alueellisen kytköksen takia neljänneksi tutkittavaksi henkilöksi.

¹ Tanner 1957, 247; Hentilä 2013, 191, 194. Katso sisällissodasta ja sisällissodan historian tutkimuksesta yleisemmin lisäksi Haapala & Hoppu 2009.

² Vaasan läänin eteläisestä vaalipiiristä valittiin vuoden 1917 toisille valtiopäiville yhteensä 12 edustajaa. Heistä kolme kuului SDP:hen (Harjula, Mäki ja Saari), viisi RKP:hen, kolme Suomalaiseen puolueeseen ja yksi Maalaisliittoon (II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 4).

1.1 Aikaisempi tutkimus

Anthony F. Uptonin vuonna 1980 ilmestynyttä teosta *The Finnish Revolution 1917–1918* on pidetty ensimmäisenä ”tasapainoisena esityksenä” punaisten vallankumoukseen johtaneista tekijöistä ja sisällissodasta. Tätä ennen Juhani Paasivirta, Jaakko Paavolainen, Viljo Rasila ja Tuomo Polvinen olivat jo muuttaneet tutkimuksen diskurssia ”vapaussodan historiasta” ”kansalaissodan historian” suuntaan, mutta Upton toi ensimmäisenä esille sotaan johtaneen poliittisen kehityksen ja sijoitti vuosien 1917–1918 tapahtumat Suomessa laajempaan koilliseurooppalaiseen kontekstiin.³ Upton kuvaa teoksessaan ennen kaikkea SDP:n johtajien toimintaa vuosien 1917–1918 kriiseissä. Hän nostaa solidaarisuuden merkittäväksi tekijäksi sille, että työväenliikkeen jäsenet lähtivät mukaan vallankumoukseen, vaikka suuri osa heistä sitä vastustikin.⁴ Esimerkiksi SDP:n eduskuntaryhmästä valtaosa otti sodan aikana vastaan kansanvaltuuskunnan heille tarjoamia tehtäviä, vaikka juuri eduskuntaryhmässä vallankumouksen vastustajia oli eniten.⁵ Uptonin teos on yleisesitys vallankumousvuosista, eikä hän pureutunut yksilötasolla niihin tekijöihin, miksi esimerkiksi punaisten riveihin lähdettiin. Itse taas analysoin nimenomaan suhtautumista vallankumoukseen yksilöiden näkökulmasta, ja olen hyödyntänyt Uptonin tutkimusta lähinnä peilatakseni tutkimieni kohdehenkilöiden toimintaa suhteessa puolueen yleiseen menettelytapaan.

Toinen tärkeä 1980-luvulla tehty tutkimus oli Risto Alapuron vallankumousta ja valtion syntyä käsittelevä *State and Revolution in Finland* (1988), joka ilmestyi 2017 myös suomennettuna. Tutkimuksessa korostettiin Venäjän vallankumouksen merkitystä sisällissodan taustalla: vallankumouksen seurauksena Suomeen syntyi valtatyhjiö, ja sisällissodassa kamppailtiin siitä, kuka tämän tyhjiön täyttäisi.⁶ Myös Pertti Haapala on korostanut sitä, että suomalaisesta kansalaisyhteiskunnasta ei ollut vuosina 1917–1918 korvaamaan keisarillisen Venäjän valtiovaltaa järjestyksen ja yhtenäisyyden ylläpitäjänä. Hän käyttää ilmiöstä nimitystä yhteiskunnan hajoaminen, ja tämä oli hänen mukaansa keskeinen tekijä vuoden 1918 kriisissä.⁷ Haapala on tutkinut vuosia 1914–1920 sosiaali-

³ Tepora & Roselius 2018, 15–17.

⁴ Upton 1980, 301.

⁵ Soikkanen 1975, 271. Rinta-Tassi tulkitsee, että suurin osa kansanvaltuuskunnan tehtäviä vastaan ottaneistakin suhtautui vallankumoukseen vähintään varauksella (Rinta-Tassi 1986, 127–128).

⁶ Tepora & Roselius 2018, 17.

⁷ Haapala 1995, 151–152.

ja taloushistorian valossa, ja olen pyrkinyt tuomaan hänen teostensa kautta näitä ulottuvuuksia esille omassa esityksessäni. Oleellinen sisällissodan ja siihen johtaneiden tekijöiden läpivalaisu on myös Pertti Haapalan ja Tuomas Hopun toimittama *Sisällissodan pikkujättiläinen* (2009), jota ovat olleet mukana kirjoittamassa useat maamme tämän päivän merkittävimmät sisällissodantutkijat.

Ensimmäinen kokonaisesitys vanhasta Suomen työväenliikkeestä oli Y. K. Laineen vuosina 1945–1946 ilmestynyt kolmiosainen *Suomen poliittisen työväenliikkeen historia*. Joitain vuosia tämän jälkeen ilmestyi Juhani Paasivirran (1949) teos Suomen poliittisen työväenliikkeen kehityksestä. Sosialismin tuloa Suomeen on käsitelty myös Hannu Soikkanen (1961). Hän on lisäksi kirjoittanut SDP:tä käsittelevän kolmiosaisen historiateoksen, josta olen hyödyntänyt etenkin vuonna 1975 ilmestynyttä ensimmäistä osaa, jossa kuvataan puoluetta vuosina 1899–1937. Teos valottaa niitä seikkoja, jotka vaikuttivat sosialidemokraattien taktiikkaan 1917–1918. Olen hyödyntänyt sitä Uptonin teoksen tapaan pohtiessani, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä Harjulan, Mäen, Paasivuoren ja Saaren toiminnassa oli suhteessa puolueen yleiseen menettelytapaan kyseisellä ajanjaksolla ja minkälaista ideologista suuntausta he edustivat puolueen sisällä. Punaisten vallankumousta on kartoitettu 1980-luvulla ilmestyneessä kuusiosaisessa *Punaisen Suomen historiassa*. Näistä teoksista olen tukeutunut ennen kaikkea – punaisten hallinnossa työskennelleiden Jaakko Mäen ja Kaarlo Saaren kohdalla etenkin – Osmo Rinta-Tassin väitöskirjaan *Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena* (1986). Rinta-Tassi ja Soikkanen ovat pitäneet Uptonin tapaan solidaarisuutta keskeisenä tekijänä, miksi työväenliikkeessä lähdettiin niin yleisesti vallankumoukseen mukaan, vaikka kumousta myös vastustettiin.⁸

Mitä lähemmäksi tammikuun loppua 1918 tultiin, sitä enemmän tapahtumien aloite siirtyi eduskunnan ulkopuolelle. Vuoden 1917 ensimmäisiä ja toisia valtiopäiviä on kuvattu Sven Lindmanin kirjoittamassa *Eduskunnan aseman muuttuminen 1917–1920* (1968), joka oli osa 1960-luvulla ilmestynyttä *Suomen kansanedustuslaitoksen historia* -sarjaa. Tuoreempi kuvaus kyseisistä valtiopäivistä löytyy Vesa Vareksen esityksessä *Demokratian haasteet 1907–1919* (2006), joka on osa eduskunnan

⁸ Soikkanen 1975, 270–276; Rinta-Tassi 1986, 121–138, 249–250.

satavuotishistoriateossarjaa. Teoksista on ollut apua, kun olen hahmottanut aikalaiskansanedustajien tilannekuvaa vuosilta 1917–1918. Edellä mainittujen lisäksi Pasi Ihalainen on kuvannut teoksessaan *The Springs of Democracy: National and Transnational Debates on Constitutional Reform in the British, German, Swedish and Finnish Parliaments, 1917–1919* (2017), miten diskursiivinen kamppailu demokratiasta ja parlamentarismista muuttui vähitellen vallankumousyritykseksi Suomessa.

1900-luvun suomalaisen sosialismin eräs mielenkiintoisista dilemmoista on, että vaikka työväenliikkeessä uskottiin luokkataisteluun ja vallankumoukseen, niin tästä huolimatta pasifismi vaikutti liikkeessä. Armo Nakkala tutki väitöskirjassaan (1958) tolstoilaisuutta Suomessa, ja hän käsittelee myös tolstoilaisuuden vaikutusta vanhassa työväenliikkeessä, jossa monet johtavat teoreetikot tunsivat hyvin Tolstoin tekstejä.⁹ Tolstoin mukaan kristillinen omatunto ei hyväksynyt sotaa ja asevelvollisuudesta kieltäytyminen tekisi sodat mahdottomiksi. Sotien ideologisenä sytykkeenä Tolstoi piti patriotismia.¹⁰ Teoksen avulla olen pyrkinyt hahmottamaan, millaista vanhan Suomen työväenliikkeen pasifismi oli ja antavatko käyttämäni lähdeaineistot viitteitä, että tutkimani henkilöt olisivat olleet pasifisteja. Rauhanaate ei ollut ominaista pelkästään suomalaiselle työväenliikkeelle, vaan se vaikutti koko kansainvälisessä sosialismissa. Suomen Työväenpuolueen vuoden 1899 ohjelmaan ja SDP:n vuoden 1903 Forssan ohjelmaan oli otettu vaikutteita saksalaisen Karl Kautskyn laatimasta Erfurtin ja Itävallan sosialistipuolueen Wienin ohjelmista. Kaikissa ohjelmissa otettiin kantaa maanpuolustukseen.¹¹ David Cortright (2008) käsittelee rauhanaatteen ja -aktivismien historiaa, ja hän käy läpi myös rauhanaatteen vaikutusta sosialismissa. Cortrightin painopiste on kuitenkin

⁹ Nakkala 1958, 229–234. Esimerkiksi Sulo Wuolijoki, Otto Wille Kuusinen ja Taavi Tainion puoliso Olga Tainio suomensivat Tolstoin tekstejä 1900-luvun alussa.

¹⁰ Nakkala 1958, 20–21.

¹¹ SDP:n edeltäjä Suomen Työväenpuolue perustettiin Turun kokouksessa 1899. Puolueelle laaditun käytännöllispoliittisen tavoiteohjelman maanpuolustusta koskeva pykälä poikkesi saksalaisesta Erfurtin ohjelmasta. Erfurtin ohjelmassa vaadittiin muun muassa kansanpuolustusta vakinaisen sotaväen sijaan, mikä tarkoitti sitä, että kansanedustuslaitos päättäisi sodasta ja rauhasta (Kautsky 2010, 250). Suomen Työväenpuolueen ohjelmassa taas vaadittiin yleisesti rauhanaatteen edistämisestä. Tämä johtui venäläistämistoimien vuoksi kiristyneestä poliittisesta tilanteesta. SDP:n Forssan ohjelma taas ammensi Turun kokouksen ohjelmasta sekä Wienin ohjelmasta, johon oli otettu vaikutteita Erfurtin ohjelmasta. Turun ja Forssan kokouksista sekä kokousten ohjelmaluonnoksesta katso tarkemmin esimerkiksi Soikkanen 1975, 39–58.

rauhanaatteessa ja -liikkeissä, joten sosialismin ja pasifismin välisen suhteen tarkastelussa liikutaan hyvin yleisellä tasolla.

Jari Ehrnrooth tutki vuonna 1992 ilmestyneessä väitöskirjassaan *Sanan vallassa vihan voimalla: Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914* Sosialidemokraattisessa puolueessa vallinneita oppeja ja työläismentaliteettia Suomessa. Ehrnrooth ei tutki työväenliikkeen pasifismia, mutta tästä huolimatta se näyttäytyy varsin ristiriitaisena hänen väitöskirjansa valossa: SDP:n puolueohjelman tavoitteena oli edistää rauhaa, mutta työväenliikkeen omassa retoriikassa yhteiskuntaluokkien taistelu oli alati läsnä. Porvaristoa kohtaan lietsottiin jyrkkää luokkavihaa puheissa, ja Ehrnrooth esittää väitöskirjassaan, että työväenliikkeen lietsoma viha porvareita kohtaan jäsenistönsä keskuudessa voisi selittää vuoteen 1918 johtaneita tapahtumia.¹² Alapuro on kuitenkin kritisoinut tätä tulkintaa, koska pelkkä luokkavihan diskurssin olemassaolo puheissa ja teksteissä ei hänen mukaansa selitä itse aseisiin tarttumista. Hän näkee suurempana syynä sen, että sosialidemokraatit reagoivat loppupelissä suojeluskuntien järjestäytymiseen ryhtyessään vallankumoukseen.¹³

Samoin Leevi Norrena tuo väitöskirjassaan Etelä-Pohjanmaan Järvisseudun työväenliikkeestä 1900-luvun alussa esille, että Ehrnroothin korostama arkaainen viha näyttäisi sopivan huonosti ainakin Järvisseudun työväenliikkeen jäseniin. Norrenan mukaan sikäläisen työväenliikkeen enemmistölle riittivät vappumarssit, taistelulaulut, puheet ja joukkoesitykset vihan purkautumiskanavaksi, ja ainoastaan vähemmistö oli valmis väkivaltaisiin menettelytapoihin.¹⁴ Lisäksi Juha Matikaisen väitöskirjassa (2018) korostetaan, että suurin osa SDP:n puoluelehdistä ja niiden päätoimittajista kannattivat demokratiaa ja vastustivat aseellista vallankumousta.¹⁵ Lehdistö oli kuitenkin eräs tärkeimmistä väylistä, jonka kautta työväestön mielialoihin vaikutettiin. Edellä kuvatut punaisten vallankumouksen problematiikkaan liittyvät tulkinnat antavat näkökulmia tutkimieni henkilöiden ratkaisujen analyysissa.

¹² Ehrnrooth 1992, 496–497.

¹³ Alapuro 1995, 301–303.

¹⁴ Norrena 1993, 304–307.

¹⁵ Matikainen 2018, 284.

Abraham Harjulan ja Kaarlo Saaren kohdalla keskeisiä lähteitä ovat valtiorikos- ja valtiorikosylioikeuden jälkeen jättämät oikeusaineistot heidän tapauksistaan. Sisällissodanaikaista oikeudenkäyttöä on tutkinut ennen kaikkea Jukka Kekkonen, jonka mukaan rikosoikeudenkäyttö oli vuonna 1918 poliittista. Vallanpitäjien tarkoituksena oli nujertaa poliittiset vastustajansa oikeudellisten ja muodollisten keinojen avulla.¹⁶ Kekkonen vuoden 1918 valtiorikosoikeuksia käsittelevän teoksen nimi onkin paljon puhuvasti *Laillisuuden haaksirikko* (1991). Rasila on kuitenkin tuonut esille, että valtiorikosoikeuksien oikeudenkäyttö oli joka tapauksessa laillista, koska laki valtiorikosoikeuksista säädettiin eduskunnassa oikean menettelytavan mukaisesti. Olkoonkin, että kyseinen laki säädettiin tynkäeduskunnassa, jossa sosialistien edustajana oli lähinnä Matti Paasivuori. Rasila painottaa, että tynkäeduskuntaa voidaan pitää tästä huolimatta ainoastaan demokratian pelisääntöjen vastaisena muttei lain vastaisena.¹⁷

Tutkielmani kohdehenkilöistä Paasivuori on ollut suurimman akateemisen kiinnostuksen kohteena: Työväen arkiston tutkija Marjaliisa Hentilä julkaisi vuonna 2013 teoksen *Sovittelija: Matti Paasivuori 1866–1937*, ja hyödynnän tätä tutkimusta työssäni. Tätä ennen Paasivuorta oli kuvattu muun muassa artikkeleissa, kuten E. K. Louhikko (1944) teoksessa *Suomalaisia sosialisteja II*, Olavi Viljanen (1967) teoksessa *Tiennäyttäjät 2: Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin* sekä Pekka Kaarninen (2006) *Suomen kansallisbiografiassa*. Mäen ja Saaren vaiheita taas ovat kartoittaneet heidän omat sukulaisensa, ja molempien henkilöiden elämään liittyen on julkaistu omakustanteiset teokset.¹⁸ Abraham Harjula, Jaakko Mäki ja Kaarlo Saari olivat kaikki kotoisin Etelä-Pohjanmaalta, johon Harjulan kotikaupunki Vaasakin on historiallisesti yleensä ottaen luettu. Siksi hyödynnän Etelä-Pohjanmaan paikallista historiankirjoitusta, ennen kaikkea työväenliikkeistä tehtyjä teoksia. Kaarina Vattula (1976) on kuvannut koko Etelä-Pohjanmaan työväenliikkeen kehitystä sen synnystä 1970-luvulle.¹⁹ Olavi

¹⁶ Kekkonen 1991, 112–113.

¹⁷ Rasila 2018, 269–271.

¹⁸ Tamminen 1994a; Tamminen 1994b; Mäki 1996.

¹⁹ Vattulan teosta käyttäessä on huomioitava, että kirjoittajalla vaikuttaisi olevan varsin vahvat sympatiat laitavasemmistoa kohtaan, mikä näkyy välillä tekstissä. Vallankumouspäätöstä arvioidaankin teoksessa sodanjälkeisten kommunistien näkökulmasta. Vattula kuvaa esimerkiksi työväenliikkeen kahtiajakautumista sosialidemokraatteihin ja kommunisteihin sodan jälkeen siten, että sosialidemokraatit myöntyivät porvariston valtapyyteisiin. Kommunistien omaksuma linja sen sijaan ”merkitsi taistelua työläisten etujen puolesta kaikissa tilanteissa ja se merkitsi Neuvostoliiton tukemista” (Vattula 1976, 157).

Hurri taas keskittyy teoksessaan (1991) Pohjanmaan ja Niilo Teerimäki (1990) Vaasan sosialidemokraattiseen työväenliikkeeseen.

1.2 Teoreettinen viitekehys ja tutkimusmenetelmät

Tutkielmani keskeinen näkökulma on yksilön ja rakenteen välinen jännite: tutkielmaan valitsemani kansanedustajat olivat kaikki itsenäisiä toimijoita, mutta toisaalta he olivat myös osa SDP:n puolueorganisaatiota ja eduskuntaryhmää. Sosialidemokraattien ryhtyessä vallankumoukseen tammikuussa 1918 heitä vastassa olivat kaikki muut eduskuntapuolueet. Vielä keväällä ja kesällä 1917 jako vasemmistoon ja muihin puolueisiin ei ollut kuitenkaan näin jyrkkä, sillä SDP sai tukea maalaisliittolaisilta ja osalta oikeistopuolueiden edustajilta yrittäessään siirtää Suomessa käytettävän korkeimman vallan eduskunnalle niin sanotulla valtalalla.²⁰ Sosialistienemmistöisen eduskunnan hajottaminen kesällä 1917 ja lokakuussa koettu vaalitappio kuitenkin katkeroittivat sosialidemokraatteja. Tämä lisäsi vastakkainasettelua, ja työväki ryhtyi SDP:n ylimpien puolue-elinten siunaamaan suurlakkoon marraskuussa. Lakon jälkeen SDP:n eduskuntaryhmä eristettiin eduskunnassa pitkälti muista puolueista, koska porvaristo oli tyrmistynyt punakaartin lakon aikana tekemistä murhista.²¹ SDP:n puoluetoimikunta teki tammikuussa 1918 päätöksen, jonka perusteella vallankumoukseen ryhdyttiin,²² mutta lopulta jokainen työväenliikkeessä teki yksilönä valinnan sotaan osallistumisesta. Tämänkaltaisen rakenteen ja toimijan välisen suhteen vaikeutena on se, miten tutkielman kansanedustajat saadaan sijoitettua osaksi laajempaa kontekstia. Heidän toimintaansa on tarkasteltava myös puolueen ja eduskunnan ulkopuolella, jotta saadaan selvyyttä siihen, minkälainen toimija kukin heistä pohjimmiltaan oli.²³ Toiminnalla tarkoitan yksilöiden tai kollektiivin tietoisia tekoja,

Kun tämän ottaa huomioon, teosta voi kuitenkin käyttää muodostaessa kokonaiskuvaa maakunnan tapahtumista vuosina 1917–1918. Vattula ei ollut suinkaan ainoa, jonka kirjoituksissa subjektiiviset näkökannat työväenliikkeen historiasta erottuivat 1970-luvulla. Esimerkiksi samana vuonna ilmestyneessä *Suomen työväenliikkeen historiassa* kuvataan, kuinka eurooppalainen työväenliike ei ollut 1918–1919 yhtenäinen kansallisesti ja kansainvälisesti, kun kumousliikkeitä syntyi eri puolella Eurooppaa. Teoksen kirjoittajien mukaan porvaristo kykeni tämän vuoksi vastavallankumoukseen kaikkialla, mistä johtuen: ”Tämä murhenäytelmä johti työväenliikkeen lopulliseen jakautumiseen ja heikkoudentilaan maailmansotien välisenä aikana” (Haataja & Hentilä & Kalela & Turtola 1976, 115–116).

²⁰ Valtalaista ja SDP:n itsenäisyyspyrkimyksistä katso Ketola 1987.

²¹ Upton 1980, 164–167; Vares 2006, 82–84; Rasila 2018, 60.

²² Soikkanen 1975, 266–268; Upton 258–261.

²³ Vertaa Karonen 2004, 20.

joilla oli jokin tietty tavoite. Tietoisuus ja päämäärään pyrkiminen erottaa toiminnan käyttäytymisestä, johon tietoiset tavoitteet eivät vaikuta yhtä paljon.²⁴

Yksilön ja rakenteen lisäksi tutkimusaiheittani voidaan lähestyä toisenkin vastakkainasettelun kautta: tutkittavat henkilöt voidaan jakaa historian voittajiin ja häviäjiin. Matti Paasivuori jäi sodasta sivuun, ja hän sai jatkaa poliittista uraansa, kun rauha koitti. Sisällissotaan osallistuneista Jaakko Mäki pakeni sodan lopussa Neuvosto-Venäjälle, jossa hänet tapettiin 1930-luvulla Stalinin vainossa, ja valtiorikosoikeus tuomitsi Kaarlo Saaren sodan päätyttyä vankilaan ja menettämään kansalaisluottamuksensa. Kohdehenkilöiden tekemiä ratkaisuja voikin olla suuri houkutus tarkastella nykytiedon valossa jälkiviisaana, ja tältä pohjalta Paasivuoren päätös olla osallistumatta sotaan näyttää järkevimmältä.²⁵ Kaikkien kohdehenkilöiden ratkaisut perustuivat kuitenkin siihen tietoon, joka heillä itsellään oli päätöksentekohetkellä.²⁶ Tässä valossa Mäen ja Saaren päätökset ottaa kansanvaltuuskunnan virka vastaan voivat olla hyvinkin perusteltuja. Abraham Harjulan tapaus onkin hyvä esimerkki siitä, että vallankumouksesta sivuun jääminenäkään ei aina pelastanut sosialisteja rauhan tultua sodanjälkeisessä aatteellisessa ilmastossa: hänet tuomittiin vankeuteen, vaikka hän ei ollut ottanut osaa punaisten toimintaan sodan aikana.

Pro graduni edustaa useampia eri historiantutkimuksen suuntauksia: tutkielmani on toisaalta henkilöhistoriallinen ja elämäkerrallinen, mutta tarkastelen aiheittani ennen kaikkea poliittisen historian näkökulmasta. Poliittista historiantutkimusta työ edustaa siksi, että tarkastelen tutkielman henkilöitä heidän poliittisen toimintansa perusteella. Suuri osa käyttämistäni lähteistä on myös poliittisia tarkoituksia varten laadittuja. Henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa on keskeistä se, että tarkasteltavat henkilöt täytyy pystyä sijoittamaan osaksi historiallista ympäristöä ja edustamiaan yhteisöjä²⁷. Suomessa oli sekasortoinen tilanne vuosien 1917–1918 aikana, ja lyhyessä ajassa tapahtui paljon:

²⁴ Florén 1996, 131.

²⁵ Vares 1995, 160–162; Kalela 2000, 112–113; Karonen 2004, 32. Heikki Roiko-Jokelan mukaan henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa on haastavaa se, että vaikka tutkittavan yksilön elämänvaiheet tiedettäisiinkin tarkasti, niin tutkijan täytyy tästä huolimatta välttää saattamasta loppuun odotettua ja väistämätöntä arviointia tutkittavasta henkilöstä (Roiko-Jokela 1997, 269).

²⁶ Henkilöhistoriallisen tutkimuksen keskeinen kysymys onkin, mihin yksilön suorittamat teot ja ratkaisut pohjautuvat ja mitkä tekijät vaikuttavat hänen päätöksiinsä (Roiko-Jokela 1997, 271).

²⁷ Saarikoski 2006, 143.

Venäjällä oli kaksi vallankumousta, Suomi itsenäistyi ja sisällissota syttyi tammikuussa 1918. Vallitsevien olojen arvaamaton luonne ei voinut olla vaikuttamatta tutkimuksen politiikkojen päätöksiin ja valintoihin. Harjula, Mäki, Paasivuori, ja Saari olivat kaikki SDP:n jäseniä ja työväenliikkeen edustajia, joten tarkastelen heidän julkisia puheenvuorojaan eduskunnassa ja lehtien palstoilla tässä valossa. He eivät aina välttämättä pystyneet tai halunneet tuoda julki henkilökohtaisia mielipiteitään. Henkilöhistoriassa on siis huomioitava fyysisen ympäristön ja miljöön vaikutus yksilöön²⁸. Toimijuuden ja rakenteen välinen jännite käy ilmi siis tässäkin.

Elämäkerrallisessa tutkimuksessa taas on osattava suhtautua kriittisesti tutkimushenkilöiden jälkeensä jättämiin muistelmiin itsestään, koska tällöin kirjoittajat arvioivat jälkiviisaina tai sen hetken vallitsevasta tilanteesta toimintaansa tiettyä ajanjaksona.²⁹ Esimerkiksi Jaakko Mäeltä on säilynyt hänen itsensä tekemä elämäkertaselostus. Henkilöhistorian näkökulmasta on pohdittava, miksi tutkimuksen kohdehenkilöt ovat halunneet säästää ja kertoa juuri kyseiset tiedot itsestään.³⁰

Poliittisista asiakirjoista ovat etenkin eduskuntaryhmän ja puolueeneuvoston pöytäkirjat sellaisia lähteitä, joiden avulla voi yrittää selvittää syitä tutkittavien kansanedustajien toiminnalle. Nämä kokoukset olivat – toisin kuin eduskunnan täysistunnot – julkisuudelta piilossa, joten kansanedustajat saattoivat kertoa niissä omia mielipiteitään vapaammin. Eduskunnassa taas puhuttiin yleensä puolueen ja eduskuntaryhmän suulla, koska kannat käsiteltäviin asioihin sovittiin yleensä etukäteen. Toisaalta valtiopäiväaineistoa ja muita poliittisia asiakirjoja ei tarvitse analysoida pelkästään politiikan valossa, vaan niiden avulla voidaan tarkastella myös, mitä tutkimuksen kohdehenkilöiden puheet kertovat heistä itsestään henkilöinä ja toimijoina³¹. Pyrinkin tekemään kaiken hyödyntämäni lähdemateriaalin pohjalta tulkintoja, millaisia persoonia tutkielmani kansanedustajat olivat. Persoonan merkitys on kuitenkin keskeinen tekijä, kun pohditaan syitä, miksi he päätyivät omiin ratkaisuihinsa sodan suhteen.

²⁸ Uino 2006, 75–76.

²⁹ Saarikoski 2006, 152.

³⁰ Garraty 1985, 183.

³¹ Karonen 2004, 33.

Alkuperäislähteiden analyysin avulla yritän saada kuvan siitä, mitkä tekijät vaikuttivat Harjulan, Mäen, Paasivuoren ja Saaren päätöksiin osallistua tai olla osallistumatta punaisten kansanvaltuuskunnan toimintaan sodan aikana. Muodostamani kuvan pohjalta pyrin vastaamaan tutkimustavoitteissa asettamiini tutkimuskysymyksiin. Sotaan liittyviä henkilökohtaisia ratkaisuja arvioitaessa piilee aina edellä mainittu jälkiviisauden ja moralisoinnin vaara: valintoja voi olla houkuttelevaa pohtia nykyajan valossa tai sen mukaan, kuinka oikeutettuja ne olivat. Tämän vuoksi tutkielman henkilöiden sijoittaminen osaksi aikansa historiallista kontekstia on oleellista, että välttyisin anakronistisilta tulkinnoilta tutkielman edetessä ja kykenisin tapahtumia kuvaavassa rekonstruktiossani tekemään oikeutta tutkimuksen kohteena oleville. Tutkimusta tehdessä ei pidä myöskään ryhtyä tuomariksi, koska tämä ei kuulu tutkijan rooliin.³²

Vertailen tutkielmassani tekijöitä, joiden perusteella tutkimukseni kohdehenkilöt ottivat osaa sotaan tai jättäytyivät sen ulkopuolelle. Vertailun kautta tarkastelen kunkin tutkittavan kansanedustajan ratkaisua suhteessa yhteiskunnalliseen tilanteeseen³³ ja muihin saman kysymyksen äärellä puntaroineisiin tutkielman kohdehenkilöihin ja ajanjakson sosialidemokraatteihin yleensä. Yksilöiden tekemien ratkaisujen vertailu toisten samankaltaisessa päätöksentekotilanteessa olleiden välillä on perusteltua siksi, että tämä helpottaa määrittämään myös sen, mikä oli päätöstä tehtäessä ominaista kullekin yksilölle itselleen. Yksilön päätökseen vaikuttavat spesifit tekijät kyetään näin ollen tuomaan esille.³⁴ Vertailevassa historiantutkimuksessa on lähdettävä siitä, että vertailukohteita ei saisi olla liian montaa. Muuten on vaarana, että tutkimuksessa ei pystytä turvautumaan enää tarpeeksi alkuperäislähteisiin, vaan analyysi joudutaan tekemään lähes pelkästään tutkimuskirjallisuuteen nojaten.³⁵ Jos vertailtavia on liikaa, niin työmäärä ja tutkimuksen pituus voivat myös laajeta tarpeettoman suureksi. En näe kuitenkaan tämän työn neljää vertailtavaa henkilöä liian suurena joukkona.

³² Kalela 2000, 63, 83–85; Kekkonen 2016, 16–17.

³³ Vertaa Kekkonen 2016, 21.

³⁴ Vertaa Alapuro 2017, 14.

³⁵ Haupt & Kocka 2004, 25.

1.3 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaus

Tutkin, millä perusteella kaksi tutkimuksen kohdehenkilöistä jättäytyi punaisten toiminnan ulkopuolelle ja toiset kaksi taas otti siihen osaa. Miksi Mäki ja Saari lähtivät mukaan punaisten toimintaan, mutta Harjula ja Paasivuori sen sijaan eivät? Jokainen heistä vastusti sotaa, mutta siitä huolimatta he tekivät erilaisia ratkaisuja punaisten vallankumoukseen osallistumisen suhteen.

Moni sotaa vastustanut sosialidemokraatti päätti työskennellä punaisille sodan aikana velvollisuudentunnosta ja uskollisuudesta työväenliikettä kohtaan.³⁶ Missä määrin nämä tekijät vaikuttivat Mäen ja Saaren tapauksessa? Oliko kyse kuitenkin enemmän muun työväestön aiheuttamasta paineesta? Varsinkin sodan alussa vallankumouksen menestymiseen uskottiin ja punaisten toiminnasta ulkopuolelle jättäytyneet sosialistit saivat helposti luokkapetturin leiman.³⁷ Miksi Harjula ja Paasivuori jättäytyivät sodan ulkopuolelle, vaikka vaarana oli maineen menetys työväenliikkeen keskuudessa? Lisäksi vallankumouksesta ulkopuolelle jättäytyneiden oli mietittävä, vaikuttaisiko sivussa pysyminen heidän omaan turvallisuuteensa. Esimerkiksi Paasivuori asui koko sodan ajan punakaartin hallitsemassa Helsingissä. Miten paikallinen punakaarti suhtautui hänenkaltaiseensa työväenliikkeen johtajaan, joka ei lähtenyt mukaan työväen taisteluun tammikuussa 1918?

Pasifismi oli osa suomalaisen työväenliikkeen aatemaailmaa. Vuonna 1899 perustettiin Turussa Suomen Työväenpuolue, joka muutti nimensä Suomen Sosialidemokraattiseksi puolueeksi Forssan kokouksessa 1903. Molemmissa kokouksissa laadittiin puolueelle yleisohjelma, ja eräs ohjelman tavoite oli rauhanaatteen edistäminen.³⁸ Pasifismi ei sinällään ollut ristiriidassa vallankumouksen kanssa, koska suomalaiset sosialistit käsittivät vallankumouksen eräänlaisena historiallisena välttämättömyytenä: se toteutuisi jossain vaiheessa kapitalistisen yhteiskunnan ollessa kypsä proletariaatin vallalle. Tämä

³⁶ Soikkanen 1975, 271–272 Upton 1980, 301; Rinta-Tassi 1986, 121–138.

³⁷ Soikkanen 1975, 271–272. Rinta-Tassi kuvaa myös, kuinka vallankumoukseen epäroivästi suhtautuneita sosialisteja painostettiin ottamaan kansanvaltuuskunnan virkoja vastaan sodan sytyttyä (Rinta-Tassi 1986, 250).

³⁸ Suomen Työväenpuolueen ohjelma 1899; Suomen Sosialidemokraattisen puolueen ohjelma 1903; Manninen 1974, 141; Soikkanen 1975, 42; Mickelsson 2007, 74. Tavoitteen muotoilu ei ollut yksityiskohtainen, mikä johtui osittain käynnissä olleista venäläistämistoimista. Katso viite 11.

merkitsi sitä, että vallankumousta ei pitänyt aktiivisesti toteuttaa.³⁹ Analysoin tutkielmassani, missä määrin Paasivuoren ja Harjulan ratkaisujen taustalla vaikutti juuri rauhanaate. Entä miten Mäen ja Saaren onnistui sovittaa yhteen työväen aatteellinen pasifismi ja osallistuminen sotaakäyvän osapuolen hallintoon, vai tarvitsiko heidän tehdä tätä?

Tutkielma on rajattu vuoden 1917 Venäjän maaliskuun vallankumouksesta vuoden 1918 loppuun. Maaliskuun vallankumouksen seurauksena Suomen eduskunta kutsuttiin koolle, ja osalla kohdehenkilöistä toiminta vuoden 1917 ensimmäisillä valtiopäivillä antaa jo viitteitä heidän ratkaisuksistaan sodan suhteen. Sotaa edeltävän ajanjakson sisällyttäminen tutkielmaan on perusteltua siitakin syystä, että esimerkiksi Abraham Harjulan ja Kaarlo Saaren valtiorikosylioikeudelta saamissa tuomioissa vaikutti heidän toimintansa ennen sotaa. Molempien mahdollista osallistumista vallankumoukseen arvioitiin sen kautta, millaisia poliitikkoja he olivat olleet sotaa edeltävänä ja ennen kaikkea vuoden 1917 aikana. Toisaalta tarkastelua ei kannata ulottaa koskemaan aikaa ennen vuotta 1917, koska vaarana olisi tällöin, että tutkielma paisuisi liiaksi ja tämän seurauksena tutkimuskysymysten analyysi kärsisi. Aikarajaus päättyy vuoden 1918 loppuun, koska tuossa vaiheessa oli viimeistään selvää, mitkä olivat kohdehenkilöiden kohtalot sodan myötä.

1.4 Lähdeaineisto

Olen käyttänyt kaikkien tutkittavien henkilöiden kohdalla alkuperäislähteinä sekä valtiopäivien että SDP:n eduskuntaryhmän, puolueuuvoston ja Vaasan läänin eteläisen piirijärjestön kokousten pöytäkirjoja vuosilta 1917–1918. Olen pyrkinyt selvittämään kyseisten aineistojen avulla heidän asennoitumistaan vallankumoukseen kyseisellä ajanjaksolla, minkä pohjalta vertailen tekijöitä, jotka vaikuttivat heidän ratkaisuihinsa vallankumouksen suhteen. Etenkin puolueuuvoston, eduskuntaryhmän ja piirijärjestön kokousten pöytäkirjat ovat tähän tarkoitukseen hyviä, koska pääsy kokouksiin oli rajoitettu. Niissä olivat läsnä ainoastaan kyseisten puolue-elinten jäsenet sekä satunnaisesti ja luvanvaraisesti muut puolueeseen kuuluvat. Vaikka valtiopäivillä kaikki

³⁹ Upton 1980, 144. Kyseinen lähestymisnäkökulma vallankumoukseen perustui saksalaisen Karl Kautskyn ajatuksiin, joilla oli paljon vaikutusvaltaa Suomen vanhassa työväenliikkeessä. Katso Erhnrooth 1992, 135–148.

pitivät puheensa itsenäisinä toimijoina, puolueen yleinen kanta kulloinkin käsiteltävään aiheeseen oli sovittu eduskuntaryhmän kokouksissa etukäteen. Tämä on otettava huomioon etenkin Jaakko Mäen kohdalla, koska hän oli käsittelemälläni ajanjaksolla SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtaja. Näin ollen on osattava arvioida, milloin hän esittää eduskunnassa puolueen yhteisen kannan ja milloin omansa. Puolueen yhteiset kannat olivat sellaisia, jotka kirjoitusasua myöten valmisteltiin usein yhdessä eri puolue-elimissä⁴⁰. Toisaalta eduskunnassa voitiin tuoda esille myös omia näkökulmia puolueen linjasta irrallaan, kuten Matti Paasivuori osoitti, kun hän tuomitsi marraskuussa 1917 punakaartien toiminnan suurlakon jälkeen.⁴¹

Lisäksi olen käyttänyt Kansallisarkiston valtiorikos- ja valtiorikosylioikeuden aineistoja analysoidessani Harjulan ja Saaren toimintaa sisällissodassa ja sen alla. Pyrin näiden lähteiden avulla selvittämään tekijöitä, miksi Saari oli mukana vallankumouksessa ja Harjula ei. Sekä Harjula että Saari kuitenkin lopulta tuomittiin valtiorikosoikeudessa, ja he kärsivät vankeustuomiot sisällissodan jälkeen. Materiaali sisältää molempien osalta lausuntoja syytetyn puolesta ja vastaan,⁴² valtiorikosoikeuden tekemän kuulustelupöytäkirjan, tapaukseen liittyviä aihetodisteita⁴³, valtiorikosoikeuden päätöksen sekä syytettyjen esittämiä valituksia valtiorikosoikeuden tuomioista. Aineistoa käytettäessä on huomioitava, että Harjula ja Saari tahtoivat mitä todennäköisimmin esittää sodanaikaisen toimintansa valtiorikosoikeudelle mahdollisimman harmittomassa valossa sodan voittaneiden valkoisten kannalta. Toisaalta syyttäjien puolelta on otettava huomioon, että he halusivat luultavasti osoittaa pienimmänkin mahdollisen yhteyden punaisten ja syytetyn välillä ja antaa mahdollisimman ankaran tuomion. Jukka Kekkonen on arvioinut valtiorikosoikeuksia siten, että tuomiot annettiin niissä usein heppoisin perustein eli puutteellisella näytöllä. Lisäksi määrätyt rangaistukset vaihtelivat suuresti

⁴⁰ Mäki esitti esimerkiksi SDP:n ryhmäpuheenvuorona marraskuussa 1917 valtiopäivillä niin sanotun *Me vaadimme* -ohjelman, jonka oli valmistellut SDP:n puoluetoimikunta Otto Wille Kuusisen johdolla ja jonka puolueenuevosto hyväksyi. Eduskuntaryhmä hyväksyi kokouksessaan, että kyseinen ohjelma luettaisiin eduskunnalle (II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 15–19; SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 8.11.1917 klo 14.00, 5, TA; Soikkanen 1975, 241–243; Upton 1980, 133–143; Rasila 2018, 51).

⁴¹ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 232. Tästä kerrotaan tarkemmin Paasivuorta käsittelevässä luvussa.

⁴² Lausuntoja vastaan ovat antaneet yleensä ottaen paikalliset suojeluskunnat eli Harjulan kohdalla Vaasan ja Saaren kohdalla Kurikan. Lausuntoja syytetyn puolesta taas ovat antaneet yksityishenkilöt, molempien kohdalla etupäässä heidän kotiseutunsa työväestöön kuuluvat.

⁴³ Harjulan kohdalla tällainen on esimerkiksi kansanvaltuuskunnan sisällissodanaikaisen kokouksen pöytäkirja, jossa hänet mainitaan nimeltä.

valtiorikosoikeuden eri osastojen välillä, syyttäjän todisteet painovat lähtökohtaisesti ristiriitatilanteessa syytetyn lausumia enemmän ja tuomioihin vaikuttivat voimakkaasti ennen kaikkea suojeluskuntien subjektiiviset lausunnot syytetystä. Näissä lausunnoissa usein korostettiin syytetyn vaarallisuutta.⁴⁴

Olen täydentänyt lähdeaineistoani aikakauden sanomalehtikirjoituksilla, ja lehdet olen valikoinut käyttämällä Kansalliskirjaston digitaalisten sanomalehtiaineistojen hakutoimintoa. Hakua olen käyttänyt siten, että olen syöttänyt hakukenttään tutkittavien henkilöiden nimet ja rajannut haun tutkielmani aikarajauksen mukaisesti. Kirjoitusten kautta pyrin hahmottamaan Harjulan, Mäen, Paasivuoren ja Saaren poliittista toimintaa sekä mahdollisuuksien mukaan, miltä tämä toiminta näytti aikalaisnäkökulman valossa. Haun tulokset painottuivat etupäässä työväenlehtiin ja ennen kaikkea Työmieheen. Juha Matikaisen mukaan työväenlehtien retoriikka oli jyrkkää niiden perustamisesta vuoteen 1918 asti. Tämä johtui osittain siitä, että ne syntyivät alun perin oppositiolehdiksi.⁴⁵ Tällainen jyrkkyys on otettava huomioon lähteitä käyttäessä ja arvioitava, missä määrin työväenlehdistön retorinen perinne vaikutti, miten kohdehenkilöistä saatettiin kirjoittaa.

Osa tutkittavista henkilöistä esiintyy muiden aikalaiskansanedustajien päiväkirjamerkinnöissä, kuten SDP:n Karl Harald Wiikin (13.4.1883–29.6.1946), Nuorsuomalaisen puolueen Tekla Hultinin (18.4.1864–31.3.1943) sekä Maalaisliiton Santeri Alkion (17.6.1862–24.7.1930) jälkeensä jättämissä teksteissä. Etenkin Sven Lindmanin toimittamat (1978) Wiikin päiväkirjamerkinnät ovat olleet hyödyllisiä, koska hän oli mukana lähes kaikissa SDP:n tärkeimmissä puolue-elimissä, kuten puoluetoimikunnassa, -neuvostossa ja eduskuntaryhmässä. Wiikin tekstien kautta on mahdollista saada syvällisemmin tietoa kokousten tunnelmasta ja puolueen jäsenten yksityiskeskusteluista sisällissodan alla, mikä ei välttämättä välity pelkästään pöytäkirjoja lukemalla. Hultinin ja Alkion päiväkirjat taas valottavat, miten sisällissodassa valkoisten puolella olleet poliitikot suhtautuivat tutkiemiini henkilöihin ja sosialidemokraatteihin ylipäänsä. Päiväkirjat eivät kuitenkaan ole autenttisia kuvauksia tapahtumista, koska merkinnät perustuvat subjektiivisiin kokemuksiin, joten niiden

⁴⁴ Kekkonen 1991, 81–82.

⁴⁵ Matikainen 2018, 56.

käyttö edellyttää kontekstin tuntemista. Lisäksi Wiikiltä katosi hänen kirjoittamiaan päiväkirjoja joiltain päiviltä, joten kaikkia hänen merkintöjään ei esiinny Lindmanin toimittamassa teoksessa. Hultinin päiväkirjat taas julkaistiin ensimmäisen kerran 1935, jolloin sodasta ei ollut kulunut vielä kauaa ja Hultin itse oli vielä elossa. Tämä on todennäköisesti vaikuttanut tapahtumakuvauksiin.

Jaakko Mäki kirjoitti vuonna 1935 Neuvostoliitossa kolmiliuskaisten elämäkertaselostuksen itsestään. Kyseinen selostus löytyy Työväen arkistosta, ja Mäki kuvaa siinä poliittista toimintaansa Suomessa sekä rooliaan sisällissodassa. Lähdetä käyttäessä on kiinnitettävä huomiota kirjoitusaikaan ja -paikkaan, koska Mäen tuolloin edustama SKP oli jo puinut jälkipyykkiä vuoden 1918 vallankumouksesta. Puolueessa ajateltiin tuolloin esimerkiksi, että vallankumous olisi pitänyt toteuttaa jo marraskuun 1917 suurlakon aikana.⁴⁶ Mäki saattoi itsekkin tarkastella menneitä jälkiviisaan näkökulmasta.

Paasivuoren kohdalla tärkeä sekundäärilähde on Väinö Tannerin muistelmat *Kuinka se oikein tapahtui: Vuosi 1918 esivalmisteluineen ja jälkiselvittelyineen* (1957). Tanner kuvaa runsaasti Paasivuoren toimintaa senaattorina ja kansanedustajana vuosina 1917–1918.⁴⁷ Saarta ja Mäkeä käsitellessäni olen taas hyödyntänyt *Eteläpohjalaisia elämäkertoja* (1965) ja Harjulan kohdalla kyseisen teoksen täydennysosaa (1994). Waldemar Rantoja kuvaa edellä mainitussa teoksessa Mäen ja Saaren elämänvaihteita ja Arvo Pohjanhovi taas Harjulan jälkimmäisessä. Etenkin Mäen ja Saaren kohdalla kuvataan sitä, mitä heistä jälkeenpäin on kerrottu Etelä-Pohjanmaalla. Tässä on tietenkin ongelmana se, kuinka tarkasti asiat on jälkikäteen muistettu tai kuinka paljon ne ovat muuttuneet vuosien varrella. Rantojan kirjoitukset on julkaistu kuitenkin lähes viisikymmentä vuotta sisällissodan jälkeen. Harjulan kohdalla taas on valitettavaa, että Pohjanhovin kuvaus hänestä on todella suppea verrattuna Rantojan kuvauksiin Saaresta ja Mäestä.

⁴⁶ Kuusinen 1928, 5–7; Tanner 1957, 153–154.

⁴⁷ Päiväkirjojen tapaan muistelmat ovat aina subjektiivinen näkemys tapahtumista, mikä on otettava huomioon niitä käytettäessä. Tannerin kohdalla on lisäksi kiinnitettävä huomiota siihen, että hän saattoi tarkoituksella jättää kertomatta jotain tai esittää asiat tiettyssä valossa muistelmissaan. Jaakko Paavolaisen mukaan Tanner teki tietoisia valintoja muistelmia kirjoittaessaan, kuten jätti kertomatta sen, kuinka punakaartilaiset murhasivat sisällissodan aikana hänen vaimonsa isän (Paavolainen 1979, 189–190).

Minulla on lisäksi ollut käytössä tutkielmaa tehdessä Jaakko Mäen pojanpojan Pertti Mäen haastattelu. Pertti Mäki kertoo haastattelussa isoisänsä vaiheista sisällissodassa sen pohjalta, mitä tämän sukulaiset ja tuttavat ovat niistä hänelle kertoneet. Haastattelulla olen lähinnä täydentänyt kirjallisesta materiaalista syntyvää kuvaa. Vaikka haastateltava ei ole itse elänyt kyseisenä aikana, niin hänelle kerrotut tarinat Jaakko Mäestä voivat antaa sellaista tietoa, jota ei pystyisi saamaan irti pelkistä kirjallisista lähteistä. Haastatteluaineistoa käyttäessä on kuitenkin huomioitava, että menneisyyttä peilataan usein nykyisyyden tai tarkasteluhetkeä seuranneiden tapahtumien kautta.⁴⁸

1.5 Tutkittavat henkilöt

Kaarlo Saaresta (20.6.1855–25.2.1927) tuli vuonna 1882 Kurikan ensimmäisen kansakoulun opettaja, ja hän toimi tässä virassa aina vuoteen 1917 saakka. Saari oli alun perin poliittiselta kannaltaan suomettarelainen, mutta hän liittyi myöhemmin SDP:n jäseneksi ja toimi SDP:n kansanedustajana ennen sisällissotaa vuosina 1910–1918. Hänet valittiin vuonna 1909 Kurikan työväenyhdistyksen puheenjohtajaksi, ja hän oli johtokunnan jäsen vuoteen 1916 saakka. Kurikan Käsityöläisten Osuuskassan hoitaja hän oli vuosina 1903–1917. Vuonna 1917 kyseinen osuuskassa muutettiin Kurikan Ajokalutehdas Osakeyhtiöksi, ja Saaresta tuli yhtiön toimitusjohtaja. Sisällissodassa Saari työskenteli kansanvaltuuskunnassa kouluneuvoston kamreerina ja kirjurina. Valkoiset vangitsivat Saaren Viipurissa toukokuussa 1918, ja hän istui valtiopetoksesta tuomittuna vankilassa elokuuhun 1919 saakka. Eduskuntaan Saari palasi vielä vuosiksi 1924–1927. Saari menehtyi 71 vuoden iässä, ja hän oli kuollessaan valittuna edustajaksi valtiopäiville.⁴⁹

Jaakko Mäki (2.1.1878–14.1.1938) oli ilmajokelaisen torpparin poika. Hän ei ollut monen työväenliikkeen alkuaikojen johtajien tapaan juuri kouluja käynyt, vaan hänen koulunkäyntinsä rajoittui siihen, että hän kävi kansakoulukurssia kahden vuoden ajan. Mäki opetteli kuparisevän ammatin lähdettyään nuorena miehenä Ilmajoelta maailmalle, ja hän hankki palstatilan Ilmajoen Huissinkylästä palattuaan kotikonnuilleen 1905.

⁴⁸ Vertaa Nevalainen 2014, 55–56.

⁴⁹ Saaren tiedot kansanedustajamatrikelista; Rantoja 1965b, 673–674; Tamminen 1994b, 23–24, 45; Rinta-Tassi 2004, 904–905.

Kotipitäjässään hän osallistui osuustoimintaan, ja hän oli Huissinkylän työväenyhdistyksen perustajajäsen. Sosialismiin Mäen kerrotaan tutustuneen Yhdysvalloissa, kun hän oli siirtolaisena 1900-luvun alussa. Mäki valittiin SDP:n edustajaksi valtiopäiville vuosina 1908–1918, ja hän toimi eduskunnassa maatalousvaliokunnan puheenjohtajana 1917. Tämän lisäksi hän oli kansanedustajauransa aikana jäsenenä kansliatoimikunnassa, laki- ja talousvaliokunnassa sekä suuressa valiokunnassa. SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajana hän oli vuosien 1917 ja 1918 aikana.⁵⁰

Eduskuntatyössä Mäki keskittyi maaseudun vähävaraisten etujen ajamiseen, ja etenkin torpparikysymys oli hänelle tärkeä.⁵¹ Mäki oli aloitteentekijänä vuoden 1917 ensimmäisillä valtiopäivillä, kun maataloustyöväelle yritettiin säätää kahdeksan tunnin työaikalaki.⁵² Sisällissodan aikana hän työskenteli kansanvaltuuskunnan maatalousasiainosaston komissaarina ja pakeni sodan lopussa Venäjälle, minkä jälkeen hän ei enää palannut Suomeen. Mäki kuului vuonna 1920 SKP:n väliaikaiseen keskuskomiteaan, ja hän toimi Neuvosto-Venäjällä ja sittemmin Neuvostoliitossa muun muassa Uhtuan piirin puoluekomitean sihteerinä ja Vapaus-lehden toimittajana.⁵³ Stalinin vainojen aikaan Mäki tuomittiin ”korkeimpaan rikosrangaistukseen” eli ammuttavaksi 4.1.1938, ja tuomio pantiin täytäntöön 14.1.1938. Mäki todettiin syyttömäksi häntä vastaan esitettyihin syytteisiin syyskuussa 1956, ja NKP:n Karjalan aluekomitea palautti hänen puoluejäsenyytensä joulukuussa 1969.⁵⁴

Matti Paasivuori (6.5.1866–16.6.1937) syntyi Ilmajoella, jossa hän asui parikymppiseksi saakka. Hän sai tottua ankaraan elämään jo varhain, kun hän joutui maantielle ollessaan kahdeksan, koska hänen perheensä häädettiin heidän kotitorpastaan alkutalvella 1874. Ensimmäistä kertaa ansiotöihin Paasivuori meni yhdeksänvuotiaana, ja vuonna 1887 hän muutti kirvesmieheksi Helsinkiin, jossa hän myös loi poliittisen uransa. Hän oli Suomen

⁵⁰ Mäen elämäkertomus vuodelta 1935, TA; Mäen tiedot kansanedustajamatrikkelista; Rantoja 1965a, 506; livari 2007, 339.

⁵¹ Mäen elämäkertomus vuodelta 1935, TA; Mäen tiedot kansanedustajamatrikkelista; Rantoja 1965a, 506; livari 2007, 339.

⁵² Valtiopäivät 1917 Liitteet IX; Soikkanen 1975, 222.

⁵³ Mäen elämäkertomus vuodelta 1935, TA; Lackman 2017, 106.

⁵⁴ Karjalan Memorial-seuran tiedot Jaakko Mäestä, TA.

työväenliikkeen alkuaikojen voimahahmoja ollen perustamassa muun muassa ensimmäistä ammattiyhdistysliikkeen keskusjärjestöä SAJ:tä, jonka johtoon hän kuului eri tehtävissä sen perustamisvuodesta 1909 lähtien. SDP:n puheenjohtajana Paasivuori oli vuosina 1909–1917, ja puolueen kansanedustajana hän toimi ensimmäisestä eduskunnasta 1907 lähes kuolemaansa 1936 asti. Hän oli myös senaattorina Oskari Tokoin johtamassa senaatissa vuonna 1917. Sisällissodasta Paasivuori pysytteli kokonaan sivussa, ja hänet muistetaan ehkä kaikkein parhaiten siitä, että hän oli ainoa SDP:n kansanedustaja, joka sai ottaa alusta pitäen osaa niin kutsutun tynkäeduskunnan täysistuntoihin valtiopäivien kokoontuessa sisällissodan jälkeen. Paasivuori olikin suurimman osan aikaa ainoa työväestön edustaja tynkäeduskunnassa. Hän oli ohjaamassa SDP:tä uuteen suuntaan, kun sosialidemokraatit ottivat etäisyyttä vallankumousta edeltäneeseen politiikkaansa. Vuonna 1926 Paasivuori valittiin SDP:n puheenjohtajaksi, ja hänestä tuli samana vuonna toistamiseen ministeri, kun hän toimi Tannerin vähemmistöhallituksessa ensin salkuttomana ministerinä ja sen jälkeen sosiaaliministerinä. Paasivuori menehtyi keuhkokuumeeseen 16.6.1937.⁵⁵

Abraham Harjula (18.8.1880–7.9.1961) syntyi Laukaalla ja joutui Paasivuoren tapaan jo hyvin varhain ensi kertaa ansiotöihin. Harjulan isä kuoli hänen ollessa viisivuotias, ja kahdeksanvuotiaana hän joutui lähtemään kotoaan rengiksi Rautalamille. Rippikoulun käytyään hän muutti Vaasaan, jossa hän teki töitä muun muassa sahatyömiehenä sekä Vaasan Puuvilla Oy:n palveluksessa. Mäen tapaan Harjulakin oli ollut siirtolaisena Yhdysvalloissa, jonne hän lähti 1902 ja josta hän palasi 1905 takaisin Vaasaan. Harjula teki elämäntyönsä ennen kaikkea osuuskaupan parissa, ja hän oli perustamassa Palosaaren Yleistä Osuuskauppaa 1907. Harjula liittyi Vaasan työväenyhdistykseen 1899, ja hänet valittiin sosialidemokraattien kansanedustajaksi vuoden 1917 toisille valtiopäiville.⁵⁶ Hän ei ollut Paasivuoren tapaan mukana vallankumouksessa, vaan hän yritti sodan alkupäivinä päästä Helsingistä kotiinsa Vaasaan. Harjula onnistui ainoana sosialistiedustajana pääsemään rintamalinjojen läpi sisällissodan aikana, mutta hänen

⁵⁵ Paasivuoren tiedot kansanedustajamatrikkelista; Louhikko 1944, 201–253; Viljanen 1967, 199–233; Kaarninen 2006, 434–435; Hentilä 2013, 17–20, 370.

⁵⁶ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 2–4, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096; Pohjanhovi 1994, 88–89.

matkansa katkesi Alavudelle, jossa hän jäi valkoisten vangiksi⁵⁷. Vallankumouksesta sivussa pysyminen ei häntä auttanut sodan jälkeen, sillä valtiorikosoikeus tuomitsi hänet vankeuteen, josta hän vapautui vasta 1921. Hän työskenteli vankilavuosien jälkeen Vaasan Työväen Osuuskaupassa. Abraham Harjula kuoli Vaasassa 7.9.1961.⁵⁸

1.5 Työn rakenne

Toisessa luvussa kuvaan työväenliikkeen rauhanaatteen ja vallankumouksen välistä ristiriitaa. Tässä luvussa käsittelen lisäksi Kaarlo Saarta ja Jaakko Mäkeä sekä yleisellä tasolla sellaisia työväenliikkeessä vaikuttaneita henkilöitä, jotka lähtivät sisällissotaan mukaan siitä huolimatta, vaikka he vastustivat aseellista vallankumousta. Kolmannessa luvussa avaan niitä tekijöitä, jotka vaikuttivat Kaarlo Saaren ratkaisuun ottaa vastaan kansavaltuuskunnan hänelle tarjoama virka. Neljännessä luvussa teen samankaltaisen analyysin Jaakko Mäen osalta. Viidennessä luvussa vertailen Mäen ja Saaren ratkaisuihin vaikuttaneita tekijöitä heidän välillään.

Kuudennessa luvussa tarkastelen Abraham Harjulaa ja Matti Paasivuorta sekä yleisesti sellaisia työväenliikkeen jäseniä, jotka pysyttelivät vallankumouksesta sivussa. Seitsemännessä luvussa kuvaan tekijöitä, jotka vaikuttivat Matti Paasivuoren jäämiseen vallankumoustoiminnan ulkopuolelle. Kahdeksannessa luvussa tuon esille näitä samoja tekijöitä Abraham Harjulan osalta. Yhdeksännessä luvussa vertaan molempien henkilöiden ratkaisuihin vaikuttaneita tekijöitä toisiinsa.

Lopuksi luvussa kymmenen esittelen tiivistetysti keskeisimmät tutkimustulokset. Vertaan kaikkien tutkittavien kansanedustajien ratkaisuihin vaikuttaneita tekijöitä keskenään ja analysoin, mitä eroja tai samankaltaisuuksia niistä voidaan löytää.

⁵⁷ Soikkanen 1975, 271; Rinta-Tassi 1986, 152.

⁵⁸ Harjulan tiedot kansanedustajanmatriikkelista; Pohjanhovi 1994, 88–89.

2 Jaakko Mäki ja Kaarlo Saari sekä muut SDP:n vastahakoiset vallankumoukselliset

2.1 Rauhanaate ja vuoden 1918 vallankumous

Sosialistiteoreetikot suhtautuivat 1900-luvun alkupuolella varsin kyynisesti kansallisarmeijoihin ja niitä lähellä oleviin piireihin. Marx näki sodat luokkakysymysten tapaan ylikansallisina ongelmina.⁵⁹ Hän arvosteli patriotismia ja totesi kommunisteille esitettyyn arvosteluun, jonka mukaan nämä olivat hylänneet isänmaan: ”Työläisillä ei ole isänmaata. Heiltä ei voida ottaa sitä, mitä heillä ei ole.”⁶⁰ Sosialistisessa ajattelussa katsottiin, että sotien ja armeijoiden avulla ylläpidettiin kapitalistien valta-asemaa yhteiskunnassa ja sodista koituvan rasituksen joutui kantamaan ennen kaikkea köyhälistö. Suomalaisen sosialismin oppi-isän Karl Kautskyn mukaan militarismi oli erottamaton osa kapitalistista järjestelmää. Rauhanaate sai kannatusta kansainvälisen työväenliikkeen piirissä etenkin ensimmäisen maailmansodan alla, kun sodan uhka voimistui.⁶¹ Toisaalta sosialismiin kuului olennaisesti ajatus vallankumouksesta ja luokkataistelusta, joiden kautta työväestö nousisi valtaan. Päästäkseen valtaan monet sosialistit hyväksyivät myös aseellisen taistelun, mikä loitonsi sosialisteja muista pasifismin kannattajista Euroopassa.⁶²

Suomalaisen työväenliikkeen ideologiaan rauhanaate kulkeutui kansainvälisen sosialismin vaikutuksen lisäksi tolstoilaisten oppien kautta. Tolstoilaisuus oli ennen kaikkea uskontofilosofinen suuntaus, ja se sai nimensä venäläisen kirjailijan Leo Tolstoin ajattelusta. Tolstoi painotti Kristuksen opetuksia lähimmäisenrakkaudesta ja pahan vastustamisesta luopumisen tärkeyttä. Viimeksi mainitussa keskeinen piirre oli kieltäytyminen väkivallan harjoittamisesta, ja myös antimilitarismi oli tolstoilaisuudelle ominaista. Suomalainen työväenliike suhtautui tolstoilaisuuteen varsin myönteisesti,

⁵⁹ Cortright 2011, 280.

⁶⁰ Marx & Engels 2016, 32.

⁶¹ Ennen sodan syttymistä eurooppalaiset sosialistiset puolueet ja ammattiyhdistykset järjestivät joukkomielenosoituksia rauhan ja kansainvälisen solidaarisuuden puolesta. Idealistinen näkemys kansainvälisesti solidaarisista työläisistä osoittautui kuitenkin harhakuvitelmaksi ensimmäisen maailmansodan puhjettua, sillä useimmat sosialistit tukivat oman maansa ponnisteluja vihollista vastaan ja lähtivät mukaan taisteluun, jossa miljoonat työläiset tappoivat toisiaan. Eurooppalaiset sosialistijohtajat katsoivat, että kansakunnalla oli oikeus puolustaa itseään hyökkäystä vastaan (Cortright 2011, 281–284).

⁶² Cortright 2011, 281.

vaikka Tolstoi itse arvostelikin sosialismia luokkataisteluooppeineen. Monet maamme johtavat sosialistit suomensivat Tolstoita 1900-luvun alussa, kuten Sulo Wuolijoki, Otto Wille Kuusinen ja Taavi Tainion puoliso Olga Tainio. Sosialisteja kiehtoivat tolstoilaisessa opissa kuvaukset yhteiskunnan sosiaalisesta epäoikeudenmukaisuudesta sekä arvon antaminen yksinkertaista työtä tekevälle ihmiselle ja kirkonvastaisuus.⁶³ Tolstoin opeilla saattoi olla vaikutusta, että rauhanaatteen edistäminen otettiin osaksi Turussa 1899 perustetun Suomen Työväenpuolueen ohjelmaan.⁶⁴

SDP:n vuoden 1903 Forssan ohjelmassa oli maininta, että puolue pyrki toteuttamaan rauhanaatetta käytännössä,⁶⁵ mutta tästä huolimatta työväestö ryhtyi vallankumoukseen tammikuussa 1918. Kyseinen ohjelma oli vielä voimassa sisällissodan aikana. Aseellinen luokkataistelu vei voiton rauhanaatteesta puolueen johtajien keskuudessa vuoden 1917–1918 aikana, kun he joutuivat puntaroimaan eri menettelyvaihtoehtoja sen suhteen, miten reagoida tsaarinajan hallinnon häviämisen synnyttämään valtatyhjiöön Suomessa. Vallankumouksen alussa kansanvaltuuskunta ilmoitti, että käytävä taistelu oli puolustustaistelua suojeluskuntia vastaan. Suojeluskunnat olivatkin yrittäneet ennen kansanvaltuuskunnan julkilausumaa valloittaa Viipurin, mutta tämä ei ollut keskeisin syy julkilausuman taustalla. Puolustustaisteludiskurssilla saatiin suunnattua huomio pois siitä, että käytävä sota oli taistelua eduskunnan enemmistön asettamaa hallitusta vastaan. Tämän lisäksi puolustustaistelusta puhumisen toivottiin tuovan vallankumousliikkeeseen mukaan myös sellaisia, jotka olivat vastustaneet aktiivista vallankumousta.⁶⁶

Punaisten johtajien viljelemä ajatus sisällissodasta puolustustaisteluna on samankaltainen kuin eurooppalaisilla sosialistijohtajilla ensimmäisen maailmansodan alla, kun he perustelivat, että kansakunnilla oli oikeus puolustaa itseään ja näin ollen myös työläisten piti lähteä sotaan. Puolustustaistelusta puhumisella lienee ollut helpompi perustella sekä työläisille että työväenliikkeen johtajille itselleen, miksi rauhanaatetta kannattaneen

⁶³ Nokkala 1958, 18–19, 229–234.

⁶⁴ Suomen Työväenpuolueen ohjelma 1899; Soikkanen 1975, 42.

⁶⁵ Sosialidemokraattisen puolueen ohjelma 1903.

⁶⁶ Soikkanen 1975, 270; Matikainen 2018, 233. Puolustustaisteluasennoituminen näkyi sosialistien puheissa jo eduskunnan toiminnan loppuvaiheessa. Esimerkiksi Jaakko Mäki oli täysistunnossa 12. tammikuuta 1918 sitä mieltä, että porvaristo oli omalla poliittisella toiminnallaan ”jännittänyt jousen niin kireälle” ja että esimerkiksi torppariväestön keskuudessa oli porvariston toiminnan vuoksi ”herännyt harras halu siihen, että he rupeevat itse auttamaan itseänsä” (II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 934).

liikkeen jäsenet saattoivat lähteä mukaan väkivaltaiseen konfliktiin. Ympäröivän maailman tapahtumien kulku johti ensimmäisen maailmansodan aikana siihen suuntaan, että idealistinen pasifismi joutui taka-alalle sekä suomalaisen että eurooppalaisen työväenliikkeen keskuudessa. Idealismin hylkääminen saattoi kuitenkin olla vaikeaa ja aiheutti sisäisiä kriisejä joillekin sosialisteille. SDP:n johtohahmoista Yrjö Mäkelin ja Eetu Salin sekä etenkin monet eduskuntaryhmän jäsenet kokivat sisällissodan onnettomuutena.⁶⁷ On tietenkin hankala sanoa, missä määrin juuri rauhanaate vaikutti siihen, että edellä mainitut sosialidemokraatit kokivat vuoden 1918 tapahtumien kulun onnettomana. Toisaalta koska puolue oli ohjelmassaan ottanut kantaa rauhan puolesta, on vaikea kuvitella, että sotaan lähteneet puolueen maltilliset eivät olisi joutuneet käymään minkäänlaista sisäistä pohdintaa suhteestaan sotaan ja rauhaan.

2.2 Saaren ja Mäen sijoittuminen suhteessa SDP:n linjaeroihin 1917–1918

SDP:n sisällä oli ollut jo pitkään erimielisyyttä, miten työväestön asiaa ajettaisiin parhaiten, ja tämä kävi aikaisempaa selvemmin ilmi eduskunnan aloittaessa jälleen toimintansa maaliskuun manifestin jälkeen keväällä 1917. Osa näki eduskuntatyön tärkeimpänä vaikuttamisen väylänä ja osa oli sitä mieltä, että työväen pitäisi ottaa jossain vaiheessa valta vallankumouksen avulla. Tärkeimpiä linjaeroja puolueen sisällä edustivat kautskylaiset ja revisionistit, mutta näiden kahden linjaeron suhteesta keskusteltaessa täytyy muistaa, että revisionistisesti ajattelevatkaan työväenliikkeen johtajat harvoin tunnustautuivat revisionisteiksi.⁶⁸

Kautskylaiset saivat nimensä itävaltalaisesta Karl Kautskysta, jonka mukaan vallankumous ja sitä seuraava sosialismi oli kapitalistisen yhteiskunnan vääjäämätön kehitys. Työväenluokka oli ainoa vallankumouksellinen luokka yhteiskunnassa, joten se ei voinut näin ollen osallistua hallitusyhteistyöhön muiden puolueiden kanssa. Kautskyn vallankumousajattelussa oli kuitenkin oleellista, että vallankumous saattoi toteutua ainoastaan sellaisessa yhteiskunnassa, jossa kapitalistinen tuotantotapa oli kehittynyt tarpeeksi korkealle. Tärkeimpiä kautskylaisia SDP:n kansanedustajia olivat Edvard

⁶⁷ Soikkanen 1975, 272.

⁶⁸ Esimerkiksi yhtenä tärkeimmistä revisionisteista 1910-luvulla pidetty Timo Korpimaa kieltäytyi tunnustautumasta revisionistiksi (Soikkanen 1975, 150).

Valpas ja Otto Wille Kuusinen. Kautskylaisuus oli myös Suomen työväenliikkeen vallitseva suuntaus.⁶⁹

Revisionismin lähtökohtana taas oli, että työväestön etuja saadaan ajettua parhaiten toimimalla parlamentissa ja kunnalliselämässä. Erilaiset reformit olivat tärkeitä työväen aseman parantamisessa, ja reformeja ei saataisi aikaan ilman yhteistyötä porvarillisten ryhmittymien kanssa. Porvarien ja sosialistien yhteistyöstä oli Suomessa myös kokemuksia sortovuosien autonomian puolustuksen kautta. Pelkkä vallankumouksen odottaminen oli utopistista, jos työväen elämään ei saataisi mitään käytännön helpotuksia. SDP:n sisällä Yrjö Mäkelin, Taavi Tainio ja Timo Korpimaa henkilöityivät revisionisteiksi.⁷⁰

Jos ennen sisällissotaa moni sosialidemokraatti ei halunnut tunnustautua revisionistiksi, niin sisällissodan jälkeen asia saattoi olla toisin.⁷¹ Tähän saattoi vaikuttaa, että oman tulevaisuuden turvaamiseksi valkoisessa Suomessa lähestymistapaa sosialismiin vaihdettiin tai että puolueen entinen menettelytapa kyseenalaistettiin.⁷² Valkoisten kuulusteluissa sodan jälkeen Kaarlo Saari kertoi kuuluneensa SDP:n revisionisteihin.⁷³ Tämä Saaren kertoma näyttää pitävän monilta osin myös paikkaansa, sillä hän ei pyrkinyt Kurikan paikallisyhteisön kehitystyössä eristämään työväestöä muista yhteiskuntaluokista vaan osallistui yhteistyöhön yli luokkarajojen. Saari oli vaikuttanut nuoruudessaan raittius- ja maamiesseurassa, jotka eivät olleet sosialistisia järjestöjä. Hän oli myös Kurikan osuusmeijerin hallituksen jäsen, kun se perustettiin vuonna 1904. Saari oli vahvasti muutenkin mukana Kurikan työväestön osuustoiminnassa, sillä hän oli perustamassa Kurikan käsityöläisten osuuskassaa ja Kurikan työväen osuuskauppaa.⁷⁴

⁶⁹ Soikkanen 1975, 142–144; Ehrnrooth 1992, 145.

⁷⁰ Soikkanen 1975, 149–150; Ehrnrooth 1992, 148, 153–154.

⁷¹ Esimerkiksi sekä Kaarlo Saari että Abraham Harjula kertoivat valkoisten kuulusteluissa sodan jälkeen kuuluneensa SDP:n oikeistosiipeen tai olleensa revisionisteja. (Abraham Harjulan valtiorikosylioikeudelle lähettämä kirjallinen lausunto 19.10.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096; Saaren selonteko hänen pidätyksensä jälkeen Viipurin tutkintolautakunnalle 14.5.1918, 7, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098).

⁷² Vallankumousta edeltänyt menettelytapa kyseenalaistettiin sodan jälkeen SDP:ssä ennen kaikkea Väinö Tannerin, Väinö Wuolijoen, Hannes Ryömän ja Evert Huttusen johdolla (Soikkanen 1975, 312–313; Saarela 2018, 282).

⁷³ Saaren selonteko hänen pidätyksensä jälkeen Viipurin tutkintolautakunnalle 14.5.1918, 7, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

⁷⁴ Rantoja 1965b, 673–674; Rinta-Tassi 2003, 277, 454, 547.

Sosialidemokraattien sisällä teoreettisen revisionismin omaksumiselle oli edellytyksiä juuri osuusliikkeen parissa toimineiden keskuudessa.⁷⁵ Saari oli alun perin Suomalaisen puolueen jäsen, joten hänen revisionisminsa olisi tätäkin taustaa vasten ymmärrettävää. Kurikan pitäjänhistorian kirjoittanut Osmo Rinta-Tassi luonnehtiikin hänen 1800-luvun lopussa perustamaa Kurikan käsityöyhdistystä alun perin wrightiläiseksi työväenyhdistykseksi, koska Saari itse kuului vielä tässä vaiheessa Suomalaiseen puolueeseen.⁷⁶ Hän myös johti Kurikassa vuosikymmenet niin sanottua Hoosianna-kuoroa, joten hän ei ilmeisesti myöskään omaksunut sosialismille ominaista ateismia.⁷⁷ Kovin vasemmistososialistilta tai kautskylaiselta Saari ei taustansa suhteen vaikuta, joten hänen valkoisten kuulusteluissa antama määritelmä ajatusmaailmastaan SDP:ssä vaikuttaa totuudenmukaiselta.

Jaakko Mäki pyrki vaikuttamaan kansanedustajauransa aikana erityisesti maaseudun vähävaraisten asemaan. Hän otti eduskunnassa ollessaan vuosina 1908–1918 kantaa moniin maaseudun kehittämistä koskeviin kysymyksiin, ja hän pyrki vaikuttamaan erityisesti torpparilain valmisteluun. Tähän hänellä oli myös mahdollisuus, koska hän toimi maatalousvaliokunnan puheenjohtaja vuoden 1917 ensimmäisillä ja toisilla valtiopäivillä.⁷⁸ Mäen sijoittaminen SDP:n puolueideologian sisällä on hankalampaa kuin Saaren: Toisaalta hän teki yhteistyötä eduskunnassa yli puoluerajojen maatalousvaliokunnan työskentelyssä, mutta hän kuitenkin myös ärsytti porvaripuolueiden edustajia eduskunnassa vahvalla esiintymisellään ja vastapuolen suomimisellaan. Esimerkiksi Santeri Alkion päiväkirjoissa Mäen tapa keskustella on ”porvareita syyttävä”, ja Paasikivi mainitsee Mäen nimeltä, kun sosialistit ”väärintulkitsivat” Suomalaisen puolueen tarkoitusperiä torpparikysymyksen suhteen eduskunnassa 26.4.1913 tavalla, joka ”meni yli kaikkien rajojen”.⁷⁹

Viljo Rasila tuo esille tutkimuksessaan torpparikysymyksen ratkaisuvaiheesta, että Mäki antoi maatalousvaliokunnan kokouksessa 16.1.1918 kompromissiesityksen siitä, millä

⁷⁵ Soikkanen 1975, 152.

⁷⁶ Rinta-Tassi 2004, 830.

⁷⁷ Rantoja 1965b, 673–674.

⁷⁸ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 1940; Mäen kansanedustajamatrikkeli; Rantoja 1965a, 506.

⁷⁹ Santeri Alkion päiväkirjat 15.5.1917; Paasikivi osa 2 1957, 116–117.

hinnalla torpparit voisivat lunastaa maata vuokranantajilta, kun torpparilaki astuisi voimaan. Juuri lunastushinta hiersi pahiten eri puolueiden välillä, mutta Mäen ehdotuksen myötä yhteisymmärrys oli saavutettavissa. Rasilan mukaan tämä ehdotus antoi yli puoluerajojen menevän yhteisen pohjan torppariratkaisun synnylle ja ”sisällissotaa ei tarvittu torpparivapautuksen läpiajamisen vuoksi”.⁸⁰ Tällä hän tarkoitti, ettei uudistus ollut niin vallankumouksellinen, että sitä ei olisi voitu saada aikaan parlamentaaristen keinojen avulla. On merkitteä pantavaa, että maatalousvaliokunnan kokous oli vain hieman ennen sisällissodan alkua ja SDP:n sisällä monet olivat jo hylänneet eduskuntatyön vaikuttamisen väylänä.

Mäki oli siis ainakin jossain määrin valmis yhteistyöhön porvarillisten puolueiden kansanedustajien kanssa sisällissodan alkamiseen saakka maataloustyöväestön asemaa helpottavien reformien aikaansaamiseksi. Torpparivapautus oli varsin ongelmallinen kysymys Sosialidemokraattiselle puolueelle siinä mielessä, että pienviljelyn lisääminen nähtiin marxilaisessa ajattelussa revisionismina. Valtaosa sosialistisista teoreetikoista kannatti työväestön yhteisesti omistamia suurviljelmiä itsenäisten pienviljelmien sijaan. Otto Wille Kuusinenkin oli sitä mieltä, että syksyn 1917 valtiopäivillä esitetyn *Me vaadimme* -ohjelman torpparivapautuspykälä oli itse asiassa täysin porvarillinen vaatimus ja että itsenäisiksi maanomistajiksi tulevat torpparit äänestäisivät luultavasti jatkossa suomettarelaisia tai Maalaisliittoa.⁸¹ Maan omistaminen tekisi itsenäistyistä torppareista siis jossain määrin kapitalisteja.

Maatalouspoliittisen toimintansa perusteella Mäki ei ollut mikään puhdasoppinen kautskylainen, mutta ei häntä voi kovin innokkaaksi revisionistiksikaan kutsua, sillä siinä määrin ristiriidassa ovat etenkin hänen puheensa valtiopäivien täysistunnoissa revisionismin linjan kanssa. Hän ei puheissaan pyrkinyt rakentamaan yhteisymmärrystä yli puoluerajojen, mutta toisaalta on muistettava, että vuosien 1917–1918 aikana monet muutkin eri puolueiden kansanedustajat hylkäsivät vastakkainasettelun lievittämisen valtiopäiväpuheissaan. Mäkeä voikin verrata jossain määrin Oskari Tokoihin, joka ei torpparikysymyksessä sulkenut kokonaan revisionismia pois keinovalikoimasta. Tokoi

⁸⁰ Rasila 1970, 314.

⁸¹ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 56; Rasila 1970, 302; Soikkanen 1975, 152.

vastusti kuitenkin revisionismin ulottamisen muille yhteiskunnan osa-alueille, kuten esimerkiksi osuustoimintaan.⁸²

2.3 Jaakko Mäki ja Kaarlo Saari – vastahakoiset vallankumoukselliset

Jaakko Mäki ja Kaarlo Saari työskentelivät molemmat kansanvaltuuskunnan tehtävissä vuoden 1918 sisällissodassa. Saari työskenteli kansanvaltuuskunnan kouluhallituksen kamreerina ja Mäki taas maatalousasiain osaston tehtävissä. Mäki asetettiin lopulta jopa osastonsa kansanvaltuutetuksi Evert Elorannan tilalle.⁸³ Mäki ja Saari olivat molemmat olleet sotaa vastaan, mutta tästä huolimatta he päättivät työskennellä vallankumoushallitukselle. He eivät olleet SDP:n sisällä suinkaan ainoita, jotka päätyivät vastaavaan ratkaisuun.

Sosialidemokraattien sisällä oli koko puolueen olemassaolon ajan puhuttu vallankumouksesta ja luokkataistelusta, joiden kautta työväenluokka ottaisi jonain päivänä vallan itselleen. Kuitenkin vallankumouksellisen hetken viimein ilmaantuessa Venäjän vuoden 1917 tapahtumien myötä oli suuri osa puolueen jäsenistä haluttomia ryhtymään luokkataisteluun. Esimerkiksi työväenliikkeen johtohahmot Karl Harald Wiik ja Eetu Salin vastustivat SDP:n ylimääräisessä puoluekokouksessa marraskuussa 1917 työväen diktatuuria ja puhuivat parlamentarismien puolesta.⁸⁴ SDP:n puolueeneuvosto valitsi lopulta tammikuussa 1918 uuden puolue toimikunnan, jossa vallankumousta kannattaneet olivat enemmistönä ja josta irrotettu toimeenpaneva komitea teki vallankumouspäätöksen. Jaakko Mäki ja Kaarlo Saari eivät vaikuttaneet tässä puolue-elimessä, vaan heidän toimintansa rajoittui lähinnä eduskuntaryhmään. SDP:n eduskuntaryhmässä vallanoton vastustajia oli eniten, mutta silti sosialidemokraattien kansanedustajista suurin osa työskenteli sodan aikana vallankumouselinten tehtävissä Mäen ja Saaren tapaan: SDP:n 92 kansanedustajasta kahdeksankymmentä osallistui jossain määrin vallankumoushallinnon työhön.⁸⁵ Esimerkiksi edellä mainitut Salin ja Wiik lähtivät mukaan punaisten toimintaan.⁸⁶ Miksi niin monet vallankumousta

⁸² Rasila 1970, 93–94; Soikkanen 1975, 152–154.

⁸³ Rantoja 1965b, 674; Rinta-Tassi 1986, 202.

⁸⁴ SDP:n puoluekokouksen pöytäkirja 25.–27.11.1917, 21; Soikkanen 1975, 248–250; Upton 1980, 172.

⁸⁵ Soikkanen 1975, 271; Rinta-Tassi 1986, 124.

⁸⁶ Soikkanen 1975, 271–272; Upton 1980, 243–246.

vastustaneet sosialidemokraatit ottivat siihen vastahakoisuudestaan huolimatta osaa vuonna 1918?

Muun muassa Salin katsoi, ettei voinut jäädä tapahtumista sivuun, koska hän oli ollut niin pitkään mukana työväenliikkeessä.⁸⁷ Työväenluokan taistelusta sivuun jääminen näyttäytyi ainakin sosialidemokraattien johtomiesten puheissa vastuun pakoilulta. Myös tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että useat kapinaa vastustaneet halusivat olla solidaarisia työväenliikkeen muille jäsenille.⁸⁸ Kaarlo Saaresta elämäkertakuvauksen *Eteläpohjalaisiin elämäkertoihin* kirjoittanut Waldemar Rantoja arveli Saaren kohdalla niin ikään, että tämä olisi ottanut vastaan työn kansanvaltuuskunnan kouluhallituksessa lähinnä velvollisuudentunnosta.⁸⁹ Lähteiden valossa tämä ei näytä kuitenkaan olevan tärkein syy Saaren menettelylle. Hän näyttäisi menneen kansanvaltuuskunnalle töihin ennen kaikkea siksi, koska ei nähnyt muuta vaihtoehtoa silloisessa taloudellisessa tilanteessaan.

SDP:n maltillisten asemaa vaikeutti ennen sotaa se, että puolueen radikaalit miehittivät joulukuussa 1917 koko maan kattavaksi järjestöksi organisoituneet punakaartit.⁹⁰ Tammikuun puolueeneuvoston kokouksessa vaadittiin suoraa toimintaa: turkulainen radikaali sosialidemokraatti William Lundberg totesi, että ellei senhetkinen puoluetoimikunta panisi täytäntöön sosialistista yhteiskuntaohjelmaa Suomessa, niin ”me asetamme uuden puoluetoimikunnan, joka ei jarruta”.⁹¹ Onkin vaikea sanoa, missä määrin sosialidemokraattien johtajien päätöksissä sotaan lähtemisestä vaikutti velvollisuudentunto ja missä määrin pelko omasta asemasta. Sotaa vastustaneet työväenliikkeen johtajat joutuivat ottamaan huomioon, että vallankumous saatettaisiin toteuttaa kaikesta huolimatta – olivat he siinä mukana tai eivät. Vallankumoukseen osallistumista täytyykin heidän kohdallaan tarkastella siitä näkökulmasta, missä määrin sillä turvattiin oma asema työväenliikkeen sisällä. Sodan ulkopuolelle jääneisiin kohdistui voimakas painostus, ja heidät leimattiin työväestön keskuudessa riveistä paenneiksi.⁹²

⁸⁷ Tanner 1957, 192.

⁸⁸ Soikkanen 1975, 271; Upton 1980, 301; Rinta-Tassi 1986, 121–138, 249–250.

⁸⁹ Rantoja 1965b, 674.

⁹⁰ Tikka 2018, 84.

⁹¹ SDP:n puolueeneuvoston kokous 19.–22.1.1918, 8; Upton 1980, 243.

⁹² Soikkanen 1975, 272; Rinta-Tassi 1986, 250.

Toisaalta sodan alussa punaisten hallinnassa olivat Suomen tärkeimmät teollisuuskaupungit ja valtiokoneiston huipulla oli suoritettu vallansiirto, jossa sosialistit korvasivat porvarilliset virkamiehet omillaan. Näin ollen vallankumouksen menestykseen myös uskottiin.⁹³ Mäki ja Saari olivat molemmat sodan syttyessä Helsingissä, ja pääkaupungissa punakaartit olivat samaan aikaan vahvasti läsnä katukuvassa. Etelä-Suomen suojeluskunnat ja porvarillisten puolueiden kannattajat olivat paenneet pohjoiseen tai painuneet maan alle.⁹⁴

Päätökset sotaan lähtemisestä jouduttiin tekemään myös rajallisen tiedon varassa. Kansanvaltuuskunta asetti heti sodan alussa voimaan sensuurin, jonka nojalla porvarillisten sanomalehtien ilmestyminen estettiin punaisten hallitsemilla alueilla. Työväen omissa lehdissä taas sotatapahtumat pyrittiin kuvaamaan punaisille mahdollisimman myönteisestä näkökulmasta: punaisten menestystä taisteluissa liioiteltiin ja varsinkin sodan loppupuolella totuutta suoranaisesti vääristeltiin. Lehdistöllä oli oleellinen rooli sodan aikana, koska se oli keskeisin informaatiolähde tavallisille ihmisille sotatapahtumista.⁹⁵ Totuudenmukaisen tiedon saaminen sodan tapahtumista oli haastavaa punaisessa Helsingissä, jos ei kuulunut punaisten sodanjohdon lähipiiriin. Mäen ja Saaren päätöksiä osallistua sotaan täytyykin arvioida sen kautta, minkä verran he olivat todella perillä sotatilanteesta.

⁹³ Soikkanen 1975, 271.

⁹⁴ Tikka 2018, 89–90.

⁹⁵ Rinta-Tassi 1986, 222; Piilonen 1993b, 499–503; Matikainen 2018, 221–222.

3 Revisionisti vallankumoushallinnon palveluksessa

3.1 Maltillinen revisionisti

Kaarlo Saari vastusti punaisten aloittamaa kapinaa, mutta ajautui lopulta työskentelemään kansanvaltuuskunnan kouluneuvostossa. Sodanjälkeisissä valtiorikosoikeuden kuulusteluissa Saari katsoi olevansa oikeistososialisti ja edustavansa puolueensa sisällä revisionistista linjaa. Hän sanoi toimineensa marxilaisessa puolueessa sen vuoksi, että Suomessa ei ollut revisionistista työväenpuoluetta.⁹⁶ Tämä on tietenkin nähtävä siinä valossa, että Saaren kannatti sisällissodan päätyttyä ja vangiksi jäätyään ottaa etäisyyttä työväenliikkeen vasemmistosiipeen ja näyttäytyä mahdollisimman samankaltaisena kuin voittanut osapuoli. Toisaalta Waldemar Rantoja kirjoitti Saaresta 1960-luvulla, että tämä oli maltillinen revisionisti⁹⁷. Näin ollen paikalliset ainakin muistivat hänet jälkeensä samaan tapaan kuin hän itse asian valtiorikosoikeudelle esitti.

Saaren kohdalla on lisäksi merkille pantavaa, että osa Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin sosialidemokraateista koki hänen olevan lähestulkoon porvari, koska hän oli Kurikan ajokalutehtaan toimitusjohtaja ja hän joutui työnantajaa edustaessaan toisinaan vastustamaan työntekijöiden vaatimuksia.⁹⁸ Vaasalainen Abraham Harjula jätti SDP:n Vaasan läänin eteläisen piirikokouksen pöytäkirjaan vastalauseen sen johdosta, että Saari asetettiin ehdolle vuoden 1917 lokakuun eduskuntavaaleissa. Hänen mielestään Saari oli vaikeuttanut ajokalutehtaan työntekijöiden ammatillista järjestäytymistä, koska Saari boikotoi eräitä ammattiosaston toimihenkilöitä.⁹⁹ Saarta oli syytetty ajokalutehtaan työntekijöiden ammattiosaston toiminnan vaikeuttamisesta jo aiemmin keväällä Työmiehessä. Samassa artikkelissa ajokalutehtaan johtoa moitittiin siitä, että he

⁹⁶ Saaren selonteko hänen pidätyksensä jälkeen Viipurin tutkintolautakunnalle 14.5.1918, 7, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

⁹⁷ Rantoja 1965b, 673–674.

⁹⁸ Ajokalutehdas oli tässä vaiheessa vielä viralliselta nimeltään Kurikan ajokalukoulu ja kytköksissä Kurikan käsityöläisten osuuskassaan. Tehtaan yhtiömuoto muuttui vuonna 1919 osakeyhtiöksi, jolloin se irrotettiin käsityöläisten osuuskassasta. Saari oli ehdottanut ensimmäisen kerran jo vuonna 1903 samankaltaisen osakeyhtiömuotoisen käsityötehtaan perustamista (Rinta-Tassi 2003, 460–461). Tämäkin kielisi siitä, että Saari todellakin edusti revisionistista linjaa sosialidemokraateissa.

⁹⁹ SDP:n Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piirijärjestön piirikokouksen pöytäkirja 18.–19.8.1917, 32, TA; Saaren jättämä kirjallinen lausunto valtiorikosoikeudelle 27.7.1918, 4, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098; Vattula 1976, 131.

maksoivat työntekijöille liian pieniä palkkoja.¹⁰⁰ Nämä syytökset näyttäisivät tukevan sitä, että Saari todellakin oli revisionisti, koska revisionismissa oli lähtökohtana yhteistyö tuotantovälineiden omistajien kanssa. Tehtaan toimitusjohtajana toimiminen ei olisi istunut ongelmattomasti SDP:n niin sanottuun oikeaoppiseen ajatteluun, jonka mukaan kaikenlainen veljeily porvarillisten piirien kanssa oli työväenliikkeelle haitallista. Luokkapuhtauden kannalta oli toivottavaa, että työväestö ei lähentyisi omistavan luokan kanssa.¹⁰¹

Saaren maltillisuudesta on esimerkkinä se, että hän ei kannattanut SDP:n puoluejohdon hyväksymää suurlakkoa marraskuussa 1917. Hänen mukaansa aika ei ollut otollinen laajalle lakkoliikkeelle ja ”asioitamme tulisi ohjata hyvin”.¹⁰² Kyseisestä puheenvuorosta ei kuitenkaan käy ilmi, miksi hän lakkoa vastusti. Todennäköisiä syitä voisivat olla vallitseva elintarvikepula, sovinnollisuus, pelko yhteiskunnallisten ristiriitojen kärjistymisestä entisestään, ulkoparlamentaaristen poliittisten keinojen vastustaminen tai hänen asemansa työnantajana Kurikan Ajokalutehtaassa. Suurlakko oli poliittinen lakko, sillä lakossa vaadittiin muun muassa elintarvikekysymyksen ja työttömyyden ratkaisemista, Tokoin eduskunnan hyväksymän valtalain julkistamista, kahdeksan tunnin työaikalain ja kunnallislakien vahvistamista sekä torpparivapautusta.¹⁰³ Pertti Haapala onkin korostanut, että vuoden 1917 kriisi ei ollut työnantajien ja työntekijöiden välinen. Levottomuudet eivät olleet peräisin työpaikoilta, eivätkä työehdot olleet niiden syynä. Suurimmat lakot olivat nimenomaan puoluejohdon julistamia poliittisia lakkoja, joiden avulla kamppailtiin vallasta maan sisällä.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Työmies 11.5.1917 ”Kurikan metallimiehet sotajalalla työnantajaansa vastaan”. Eräät Kurikan työläiset jättivät sisällissodan jälkeen Saaren puolesta todistuksen, jossa kerrottiin, että osa pohjalaisesta työväestöstä oli pitänyt Saarta lähestulkoon porvarina (Maalari Juho Pihlajamäen, Jaakko Pihlajamäen, Matti Heikkilän ym. lausunto Saaresta valtiorikosoikeudelle 5.10.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098). Edellä mainittu Työmiehen artikkeli löytyy myös valtiorikosoikeuden Saarta koskevasta materiaalista. Artikkelin on kirjoitettu kynällä päälle ”Saari jätti”, joten Saari on jättänyt ilmeisesti kyseisen artikkelin todisteeksi ”oikeistolaisuudestaan”.

¹⁰¹ Ehrnrooth 1992, 131, 148.

¹⁰² SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 14.11.1917, 3, TA.

¹⁰³ Työväen Vallankumouksellisen Keskusneuvoston Tiedonantolehti 14.11.1917 ”Työväki taisteluun leivän ja oikeuden puolesta”.

¹⁰⁴ Haapala 1995, 241.

Saari kertoi sodan jälkeen kuulusteluissa, että hänen maailmankatsomuksensa oli pasifistinen. Kun eduskunta valtuutti senaatin 12.1.1918 tekemään kaikkensa lujan järjestysvallan luomiseksi maahan, vastusti Saari päätöstä muun vasemmiston kanssa. Hän ilmoitti yhtyvänsä Yrjö Sirolan esittämään vastalauseeseen, jossa eduskunnan päätös leimattiin Suomen kansalle vahingolliseksi ja suojeluskuntien laillistaminen työväestöä vastaan tähdätyksi toimenpiteeksi.¹⁰⁵ Valtiorikosoikeudelle toimitetuissa papereissa Kurikan suojeluskunnan johtokunta syytti Saarta siitä, ettei hän ollut tahtonut myöntää varoja paikallisen suojeluskunnan tukemiseen kunnanvaltuuston kokouksessa.¹⁰⁶ Saaren valtiorikosoikeudelle kirjoittamassa selostuksessa hän myönsi vastustaneensa avustusrahojen myöntämistä. Syy tähän ei kuitenkaan ollut hänen puoluekantansa vaan se, että hän oli vanhastaan rauhanaatteen kannattaja.¹⁰⁷ Saari toi sodan jälkeen valtiorikosoikeuden kuulusteluissa esille lisäksi sen, kuinka hän oli ollut mukana SDP:ssä ainoastaan eduskuntaryhmässä muttei niissä puolue-elimissä, jotka tekivät lopulta ratkaisevat päätökset luokkataisteluun ryhtymisestä.¹⁰⁸

3.2 Työ kouluneuvostossa ja vankeus sodan jälkeen

Sisällissodan syttyessä Saari oli Helsingissä. Valtiorikosoikeuden kuulusteluissa hän kertoi olleensa epätietoinen, mitä hän tekisi eduskunnan lopetettua istuntonsa määrittelemättömäksi ajaksi 28. tammikuuta 1918. Saari kertoi valtiorikosoikeuden kuulusteluissa, että hän aikoi matkustaa kotiinsa Kurikkaan sodan sytyttyä. Hän oli hankkinut miliisiltä matkustusluvan, ja hän meni 30. tammikuuta 1918 rautatieasemalle ostaakseen matkalipun seuraavalle päivälle, mutta hänelle kerrottiin, että junia ei päästetty enää Korkeakosken asemaa edemmäksi.¹⁰⁹ Saaren lausunto vaikuttaa uskottavalta, koska Abraham Harjulankin junamatka Helsingistä Vaasaan sodan sytyttyä päättyi juuri Korkeakoskelle.¹¹⁰ Matka Korkeakoskelta Kurikkaan on noin 160

¹⁰⁵ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 943–944.

¹⁰⁶ Matti Rinta-Paavolan ja Matti Latva-Paavolan todistuslausunto valtiorikosoikeudelle Saaresta 20.6.1918, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25098.

¹⁰⁷ Saaren jättämä kirjallinen lausunto valtiorikosoikeudelle 27.7.1918, 3, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25098; Rinta-Tassi 2004, 921.

¹⁰⁸ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 16, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25098.

¹⁰⁹ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 14–15, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25098, Rinta-Tassi 2004, 921.

¹¹⁰ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 8–10, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25096.

kilometriä. Saari saattoi ajatella, että hänen ei olisi mahdollista päästä niin pitkää matkaa muutoin tai että matka esimerkiksi hevoskyydillä olisi liian vaivalloinen. Saari oli sodan syttyessä kuitenkin jo ikämies, sillä hän oli yli 60-vuotias.

Saari löysi itsensä tammikuun lopussa tilanteesta, että hänellä ei ollut tointa eikä ansiotuloja. Tätä pahensi edelleen se, että Saaren vaimo oli Helsingissä Diakonissalaitoksen sairashuoneella hoidettavana ja hoito oli jotenkin kustannettava. Saari joutui maksamaan joka kuukausi Helsingin asunnostaan 175 markkaa vuokraa ja vaimonsa hoidosta kahdeksan markkaa päivässä. Pankit olivat tuolloin suljettuja, joten lainaa ei saanut.¹¹¹ Hänellä ei siis ollut tuloja, mutta pakollisia menoja sen sijaan oli. Kun tämä otetaan huomioon, on Hilja Pärssisen helmikuussa esittämä tarjous työstä kansanvaltuuskunnan kouluneuvostossa täytynyt tuntua Saaresta houkuttelevalta. Saari päättikin ottaa työtarjoituksen vastaan, ja hän työskenteli sodan ajan kansanvaltuuskunnan kouluneuvoston kamreerina ja sihteerinä.¹¹² Saaren kohdalla näyttäisikin siltä, että ennen kaikkea taloudelliset seikat vaikuttivat siihen, että hän suostui työskentelemään kansanvaltuuskunnan hallinnossa.¹¹³

Työväenjohtajilla ei ollut selkeitä suunnitelmia, miten vallankaappaus toteutettaisiin käytännössä. Tämän vuoksi Helsingin asukkaat elivät sisällissodan alkupäivät epätietoisuuden vallassa. Vallankumouksen alkaessa pääkaupungissa pidettiin monia työväen joukkokokouksia, mutta näihin oli kuitenkin jo totuttu kuluneen vuoden aikana, koska sellaisia oli ollut runsaasti Venäjän vallankumousten jälkeen. Vallankumous ja senaattorien vangitseminen esitettiin 27. tammikuuta tapahtuneena tosiasiana kaupungille ilmestyneissä vallankumousjulistuksissa, vaikka senaattorit olivat paenneet punakaartilaisilta. Pääkaupungin kaduilla myös ammuskeltiin, kun punakaartilaisille sattui vahingonlaukauksia tai he pelottelivat kadulle kerääntynyttä yleisöä.¹¹⁴

¹¹¹ Saaren selonteko hänen pidätyksensä jälkeen Viipurin tutkintolautakunnalle 14.5.1918, 7, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098; Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 14–15, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

¹¹² Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 17, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098; Rinta-Tassi 2004, 934.

¹¹³ Rinta-Tassin mukaan suurin osa vastahankaisimmistakin SDP:n kansanedustajista otti lopulta sodan kuluessa jonkin kansanvaltuuskunnan tarjoaman toimen solidaarisuudesta, pelosta tai rahan puutteesta (Rinta-Tassi 1986, 250).

¹¹⁴ Nyström 2013, 216–217; Rasila 2018, 107–108.

Harhaanjohtava tiedotus ja amatöörien aseissa kulkeminen kaupungilla todennäköisesti lisäsivät epävarmuutta ja aiheuttivat pelkoa kaupunkilaisissa. Saari kertoi sodanjälkeisissä kuulusteluissa, kuinka Helsingin punakaartilaiset olivat vieneet vallankumouksen puhjettua kaupungissa olleita sosialistikansanedustajiakin poliisikamariin puhuteltaviksi. Hän ei puoluetovereineen tiennyt, miten suhtautua uhkaavasti käyttäytyviin punakaartilaisiin.¹¹⁵

Taloudellisten intressien lisäksi Saarta onkin voinut ajaa yhteistyöhön kapinahallituksen kanssa pelko siitä, miten punakaartilaiset suhtautuisivat sodan ulkopuolelle jääneeseen työväestön kansanedustajaan. Hän kertoi ottaneensa kouluneuvoston sihteerin ja kamreerin pestin vastaan osin siksi, että hän pelkäsi iästään huolimatta joutuvansa punakaartiin ainakin vartioitehtäviin, jos ei muuhun.¹¹⁶ Sodan aikana erilaisia huhuja on liikkunut melkoisesti, mutta Saaren väite kuulostaa varsin epäuskottavalta tai ainakin hänen pelkonsa on ollut todennäköisesti turha. Saari oli sisällissodan aikaan 62 vuotta, ja vanhemmat ikäluokat työskentelivät kaartissa enimmäkseen huolto- ja siviilitehtävissä.¹¹⁷ Luultavasti Saari ei olisi voinut mitenkään joutua aseelliseen palvelukseen punakaartiin. Oli miten oli, hän näki myös hyviä puolia vastaanottamassaan virassa. Saari totesi valtiorikosoikeudelle jättämässään lausunnossa, että hän ei halunnut kansanvaltuuskunnasta mitään sellaista virkaa, jossa hän olisi varsinaisesti tekemisissä itse sotatoimien kanssa. Tämä johtui siitä, että hän ei hyväksynyt itse kapinaa. Saari kertoikin olleensa tyytyväinen, kun hän sai pestin kouluneuvostosta, koska ”toimi koski kansan sivistysasiaa”.¹¹⁸

Jälkikäteen voi olla helppoa sanoa punaisten tappion olleen todennäköisin vaihtoehto, mutta Saari on luultavasti pohtinut myös sitä, että entä jos punaiset voittavat sodan. Mitä

¹¹⁵ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 14, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

¹¹⁶ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 18, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 2509.

¹¹⁷ Lappalainen 1981 osa 1, 171–172.

¹¹⁸ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 18, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

silloin ajateltaisiin sodasta sivussa pysytelleistä työväenliikkeen edustajista?¹¹⁹ Kansanvaltuuskunnan johtajina ja palveluksessa työskenteli SDP:n eduskuntaryhmästä ja työväenliikkeestä Saarelle tuttuja ihmisiä, ja vielä helmikuussa 1918 punaisten johto uskoi vallankumouksen menestykseen.¹²⁰ Saari on saattanut ajatella ottaessaan työn kouluneuvostosta samoihin aikoihin vastaan, että hän astuu sodan voittajien palvelukseen. Saari vastasi toimestaan kansakouluopettajien palkkalistojen valvonnasta sekä siitä, että palkkamääräykset kirjattiin ylös ja palkat lähetettiin asianmukaisesti eteenpäin.¹²¹

Kansanvaltuuskunnan tavoitteena oli uudistaa Suomen koulujärjestelmää laajasti. Muun muassa uskonnonopetus oli tarkoitus lopettaa ja äidinkielen lukemistoista piti poistaa sellaiset teokset, jotka loukkasivat työväestön oikeuskäsitystä. Hanke ei käynnistynyt kuitenkaan sodan aikana laajamittaisesti, koska suurin osa opettajista suhtautui kielteisesti työväen vallankumoukseen. Opettajat ryhtyivät lakkoon, ja maaliskuun puolivälissä kaupunkien 1006 opettajasta vain 34 jatkoi opettamista.¹²² Opettajat eivät olleet suinkaan ainoita virkamieskunnasta, jotka lakkoilivat kansanvaltuuskuntaa vastaan. Virkamiesyhdistysten keskusliitto antoi sodan sytyttyä julistuksen, jossa ilmoitettiin, etteivät keskusvirastot olleet missään tekemisissä laittoman hallituksen kanssa eikä yksittäisen virkamiehenkään pitänyt palvella vallananastajia. Opettajien lisäksi esimerkiksi useimmat Postin ja VR:n virkamieskuntaan kuuluvat kieltäytyivät työskentelemästä punaiselle hallinnolle.¹²³

Sodan lopussa Saari lähti Helsingistä Viipuriin, ja täällä hän jatkoi työtään kouluneuvostossa aina huhtikuun loppupuolelle saakka.¹²⁴ Kansanvaltuuskunta pyrki jatkamaan sotaa vielä jonkun aikaa Viipurista käsin, mutta valkoiset saavuttivat lopullisen

¹¹⁹ Kumousta kannattaneet lisäksi painostivat epäroivia työväenliikkeen jäseniä, että he lähtisivät mukaan vallankumoukseen, mikä näyttäisi saaneen ainakin osan lähtemään siihen mukaan (Soikkanen 1975, 272; Rinta-Tassi 1986, 250).

¹²⁰ Soikkanen 1969, 155.

¹²¹ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 18, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

¹²² Rinta-Tassi 1986, 199–200.

¹²³ Piilonen 1982, 114–115; Rinta-Tassi 1986, 141–150.

¹²⁴ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 19–20, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

voiton myös Viipurissa 29. huhtikuuta 1918 mennessä. Punaisten johtajista ja kansanvaltuuskunnan jäsenistä osa oli paennut jo ennen kaupungin antautumista laivoilla Pietariin,¹²⁵ mutta Saari ei koskaan mennyt Neuvosto-Venäjäns puolelle vaan jäi piilottelemaan Viipuriin.¹²⁶ Taistelu kaupungista oli jo päättynyt, kun valkoisten sotilaat ja paikallinen poliisimestari pidättivät Saaren hänen tullessaan ulos Viipurin teatterista 5. toukokuuta 1918.¹²⁷ Saari oli ollut ennen vangitsemistaan elokuvissa, ja hän ei tiennyt, että paikalla oli myös kurikkalaisia valkoisia, jotka ilmiantoivat Saaren.¹²⁸ Saari ei ilmeisesti otaksunut ennen kiinniottoa olleensa ainakaan suuressa vaarassa, tai sitten hän on ajatellut jo pahimpien vaiheiden menneen kaupungissa ohi. Ainakaan hän ei enää piileskellyt vaan kävi elokuvissa vajaa viikko Viipurin antautumisen jälkeen.

Pidätyksen jälkeen hänet vietiin kuulusteltavaksi Viipurin poliisivankilaan, josta hänet siirrettiin 14. toukokuuta Helsingin lääninvankilaan ja sieltä myöhemmin 2. heinäkuuta Sörnäisten kuritushuoneeseen¹²⁹. Saari säästyi kuitenkin teloitukselta Viipurin valtauksen yhteydessä toisin kuin osa muista kansanvaltuuskunnan palveluksessa työskennelleistä virkamiehistä.¹³⁰ Tätä selittää se, että hänet vangittiin vasta vapun jälkeen, jolloin Viipuria puhdistettiin Teemu Keskisarjan mukaan järjestelmällisemmin punaisista kuin mitään muuta paikkakuntaa. Tämä järjestelmällisyys ei kuitenkaan paisuttanut uhrilukua, vaan luultavasti laski sitä, koska Viipurissa ei jaettu enää summittaisesti oman käden oikeutta, kuten kaupungin valtausta seuranneina lähipäivinä. Toukokuun alkupäivinä Viipuriin perustettiin nimittäin tutkijalautakuntia, jotka kuulustelivat ja tutkivat punavankien osuutta kapinaan.¹³¹ Puhdistusten järjestelmällistäminen on luultavasti suojellut Saarta, koska kansanedustajaa halusivat mitä todennäköisimmin kuulla alueellisia oikeudenjakajia korkeammatkin tahot. Myöhemmin kuluvana vuonna valtiorikosoikeus ryhtyi tutkimaan Saaren osuutta sisällissodassa.

¹²⁵ Hoppu 2009, 220; Tikka 2018b, 102.

¹²⁶ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 19–20, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25098.

¹²⁷ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 20–21, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25098; Kaarlo Saaren kirje pojalleen Ilmari Saarelle 6.5.1918, TA.

¹²⁸ Rinta-Tassi 2004, 926, 934.

¹²⁹ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 20–21, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25098; Kaarlo Saaren kirje pojalleen Ilmari Saarelle 6.5.1918, TA.

¹³⁰ Rinta-Tassi 1986, 493; Keskisarja 2013, 313.

¹³¹ Keskisarja 2013, 342–343; Tikka 2018a, 257–263.

Sekä Kurikan Käsityöläisten Osuuskassan hallitus että Kurikan Käsityöläisten Osuuskassan ylimääräiseen edustajakokoukseen osaa ottaneet jäsenet antoivat sodan jälkeen valtiorikosoikeudelle todistukset, joissa Saaren vakuutettiin aina olleen maltillinen ja pyrkineen sovitteluun ”työriitaisuuksissa”. Käsityöläiset anoivatkin, että Saari vapautettaisiin mahdollisimman pian.¹³² Myös jotkut Kurikan työväestöön kuuluvista todistivat yksityisesti Saaren puolesta, ja näissä todistuksissa tuotiin ilmi Saaren itsensäkin mainitsema seikka, että osa sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluvista koki Saaren liiankin maltilliseksi ja suorastaan porvariksi. Saarta puolustettiin lisäksi sillä, että Kurikassa ei ollut keväällä 1917 yhtään maatalouslakkoa.¹³³ Tämän todisti myös Kurikan rovasti Yrjö Alanen.¹³⁴ Saaren puolustajat katsoivat, että hän oli onnistunut pitämään Kurikan työväestön rauhallisena, koska lakkoja ei ollut esiintynyt pitäjässä.¹³⁵

Sen sijaan Kurikan suojeluskunta antoi Saaresta kriittisen lausunnon valtiorikosoikeudelle, kuten myös jotkut paikallisista isännistä. Suojeluskunta jätti oikeudelle jäljennöksen esikuntansa kokouksen pöytäkirjasta, jossa oli Saarta koskeva lausunto. Saarella todettiin olleen erittäin suuri vaikutusvalta paikallisen työväestön keskuudessa, ja että hän oli levittänyt vallankumouksellisia aatteita Kurikassa ja Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin suomenkielisellä alueella. Lopuksi kokous ehdotti Saarelle ”ansionmukaista rangaistusta”,¹³⁶ mikä jättää aika paljon lausunnon lukijalle tulkinnanvaraa. Voidaan kuitenkin olettaa, että paikallinen suojeluskunta tahtoi mahdollisimman ankaran rangaistuksen Saarelle.

¹³² Kurikan Käsityöläisten Osuuskassan hallituksen lausunto Saaresta valtiorikosoikeudelle 27.8.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098; Valtiorikosoikeudelle lähetetty jäljennös Kurikan Käsityöläisten Osuuskassan yleisestä kokouksesta 30.8.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

¹³³ Maalari Juho Pihlajamäen, Jaakko Pihlajamäen, Matti Heikkilän ym. lausunto Saaresta valtiorikosoikeudelle 5.10.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

¹³⁴ Yrjö Alasen todistus valtiorikosoikeudelle 19.7.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

¹³⁵ Rinta-Tassi mainitsee Kurikan historian vallankumousvuotta käsittelevässä luvussa, että muun muassa Etelä-Suomen maatalouslakot lisäsivät vuonna 1917 puutetta Suomessa (Rinta-Tassi 2004, 917). Sen sijaan hän ei mainitse tässä yhteydessä eikä teoksen ensimmäisen maailmansodan ajan maataloutta koskevassa osiossa, (Rinta-Tassi 2003, 363–364) että Kurikassa olisi lakkoja ollut. Näin ollen Kurikassa ei näytä maatalouslakkoja olleen, ja muutenkin Etelä-Suomen lakkoliikehdintä kosketti koko Etelä-Pohjanmaata vain nimeksi (Ruismäki 2006, 703).

¹³⁶ Kurikan suojeluskunnan esikunnan lausunto Kaarlo Saaresta 20.6.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

Saaren tuomitsevista lausunnoista on merkitteä pantavaa se, että vaikka hänen mainitaan kiihottaneen punakaartiin liittymiseen ja kapinaan laillista hallitsijaa vastaan, niin syyttäjät eivät pysty spesifioimaan kovinkaan tarkasti, kuinka Saari on paikallista työväestöä levottomuuksiin tai laillista esivaltaa vastaan yllyttänyt.¹³⁷ Kaksi kurikkalaista isäntää kertoi suojeluskunnan lausunnon mukaan liitetystä todistuksessa kesäkuussa 1918, että Saari oli hyväksynyt syksyn 1917 vaalipuheessaan Etelä-Suomessa aikaisemmin keväällä järjestetyt maatalouslakot.¹³⁸ Valtiorikosoikeus pyysi ilmeisesti Kurikan suojeluskunnan esikunnalta lisätietoja Saaren sotaa edeltävästä toiminnasta pitäjässä, sillä paikallinen esikunta näyttäisi jossain määrin joutuneen ottamaan etäisyyttä edelliseen lausuntoonsa Saarta puolustaneiden todistusten myötä. Kuukautta myöhemmässä valtiorikosoikeudelle toimitetussa lausunnossa nimittäin myönnettiin, että Saari itse ei ollut luultavasti kuitenkaan lakkoihin osallistunut, koska niitä ei Kurikassa ollut. Saaren vapauttamisen esikunta katsoi joka tapauksessa loukkaavan ”kansan oikeustajua”.¹³⁹

Saari tuomittiin lopulta valtiorikosoikeudessa kuudeksi vuodeksi vankeuteen, ja hän menetti kansalaisluottamuksen kahdeksan vuoden ajaksi.¹⁴⁰ Saari vetosi tämän jälkeen valtiorikosylioikeuteen, mutta siellä tuomio koveni entisestään, joten hänen lopullinen tuomionsa oli yhdeksän vuotta vankeutta ja kansalaisluottamuksen menettäminen 12 vuodeksi.¹⁴¹ Kaiken kaikkiaan sosialidemokraattien vuoden 1917 toisille valtiopäiville

¹³⁷ Jukka Kekkonen on tuonut esille, että valtiorikosoikeuksissa annettiin tuomioita puutteellisen näytön perusteella ja että ennen kaikkea suojeluskuntien subjektiiviset lausunnot syytetystä vaikuttivat tuomioihin. Kekkonen mukaan suuri osa syyteistä olisikin pitänyt hylätä puutteellisen tai ristiriitaisen näytön vuoksi (Kekkonen 1991, 81–82). Myös Rasila kiinnittää huomiota siihen, että valtiorikosoikeuksien heikko kohta oli todistusaineisto erilaisine lausuntoineen, koska paikallisilta suojeluskuntien esikunnilta puuttuivat lainopilliset valmiudet. Toisaalta suojeluskuntien valtiorikosoikeuksille tuottama materiaali ei ollut virallista vaan lähinnä vankeja koskeneita selvityksiä. Joka tapauksessa suojeluskuntien esikuntia ei voida pitää puolueettomina tutkimuseliminä (Rasila 2018, 287–288). Saaren tapaus näyttäisi tukevan näitä tulkintoja.

¹³⁸ Juha Mäntylän ja Matti Koski-Säntin todistus Saaresta 17.6.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

¹³⁹ Kurikan suojeluskunnan esikunnan lausunto Kaarlo Saaresta 19.7.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

¹⁴⁰ Valtiorikosoikeuden tuomio Saaren tapauksessa, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098. Kansalaisluottamuksen menettäminen oli säännönmukainen tuon ajan lainsäädännössä valtiollisesta rikoksesta (Kekkonen 1991, 58). Kansalaisluottamuksen menettänyt ei ollut äänioikeutettu eikä vaalikelpoinen kunnallisissa tai valtiollisissa vaaleissa.

¹⁴¹ Tamminen 1994b, 40.

osallistuneista 92 kansanedustajasta tuomittiin 43. Heistä teloitettiin kolme, ja lopuista 39 kansanedustajasta kymmenen sai kuolemantuomion, elinkautisen sai kaksi edustajaa, 12 vuoden kuritushuonetuomio annettiin kahdeksalle ja loput tuomittiin eripituisiin vankeusrangaistuksiin.¹⁴² Saaren kohdalla vankeus jäi varsin lyhytaikaiseksi, sillä hän vapautui presidentin armahduksella 15. elokuuta 1919.¹⁴³

¹⁴² Rinta-Tassi 1986, 495–496.

¹⁴³ Tamminen 1994b, 45; Rinta-Tassi 2004, 935.

4 Suuntaansa hakenut sosialisti valitsi vallankumouksen

4.1 Tasapainoilu maltillisuuden ja vallankumouksellisuuden välillä

Jaakko Mäki toimi vuoden 1917–1918 valtiopäivillä SDP:n eduskuntaryhmän puheenjohtajana. Eduskuntatyössä hän osallistui ennen kaikkea uuden torpparilain valmisteluun. Yli puoluerajojen menevä yhteinen näkemys oli hahmottumassa, osin Mäen itsensä ansiostakin, ja torpparivapautuslain käsittely varsin pitkällä sisällissodan alla.¹⁴⁴ Tammikuun puolessavälissä Mäki oli siis rakentamassa puoleraajat ylittävää kompromissia sellaisessa kysymyksessä, jota oli yritetty tuloksetta ratkaista yksikamarisen eduskunnan alusta saakka. Alle kuukautta myöhemmin hän työskenteli kapinahallitukselle.

Mäen kerrotaan olleen hyvä puhuja, josta kertoo sekin, että hän oli puolueensa vakituinen puhuja eli agitaattori omassa vaalipiirissään 1900-luvun alussa.¹⁴⁵ Tämä agitaattorin rooli näyttäisi istuneen Mäessä tiukkaan, sillä eduskunnassa muiden puolueiden edustajat pitivät toisinaan Mäkeä ”kiihottajana”.¹⁴⁶ Esimerkiksi Maalaisliiton K.A. Lohi moitti 18. toukokuuta 1917 Mäkeä eduskunnan täysistunnossa, että tämän esittämillä lausunnoilla ei rauhoitettu sitä väestönosaa, joka vastusti väkivalloin voimassa olevia lakeja.¹⁴⁷ Mäki oli omassa puheenvuorossaan selittänyt sanomalehdissä ilmi tulleita työläisten aiheuttamia levottomuuksia sillä, että nämä eivät uskoneet porvariston muuta kuin jarruttavan työväestön asemaa parantavia uudistuksia.¹⁴⁸ Mäki totesi porvaristolle, että näiden sanomalehdissä toisaalta toivottiin eduskunnalta ja hallitukselta työväestön rauhoittamista. Samaan aikaan porvaripuolueet halusivat kuitenkin ”estää kaikenlaisen sellaisen toiminnan, joka rauhoittaisi niitä kansalaisia, jotka tästä teidän

¹⁴⁴ Rasila 1970, 314. Katso lisäksi luku 2.3.

¹⁴⁵ Louhikko 1943, 91; Rantoja 1965, 506; Ehrnrooth 1992, 530. Ehrnroothin mukaan SDP:n puhujat harjoittivat agitaatiota työväestön keskuudessa, ja he jakautuivat puolue-, piiri-, kunnallis-, ja paikallisagitaattoreihin. Puolueagitaattoreiden puhevallan kohteena oli koko maa, piiriagitaattoreiden oma piiri, kunnallisagitaattoreiden oma kunta paikallisagitaattoreiden oma kylä, kaupunginosa tms. Agitaattorin tehtävä oli tuoda esille työväenliikkeen ideologista sisältöä puheessaan innostavalla, painokkaalla, vakuuttavalla tai muulla sopivalla tyyllillä (Ehrnrooth 1992, 278–281).

¹⁴⁶ SDP:n entisten agitaattoreiden oli toisinaan vaikea sopeutua eduskunnan riittävän argumentoivaan puhetyyliin (Ehrnrooth 1992, 279).

¹⁴⁷ Lohi viittasi lausunnossaan keväällä 1917 puhjenneisiin lakkoliikkeisiin ja väkivaltaisuuksiin, joihin työväestö oli syyllistynyt lakkojen yhteydessä. (Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 275; Vares 2006, 54.)

¹⁴⁸ Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 274; Vares 2006, 54.

luokkasorrostanne ovat joutuneet kärsimään”.¹⁴⁹ Tämä puheenvuoron perusteella ei ole ihme, että poliittiset vastustajat pitivät Mäkeä kiihottajana, koska tuskinpa heistä kukaan halusi samaistua luokkasortajaksi. Puoluetovereihin Mäen puheet eduskunnassa kuitenkin vetosivat siitä päätellen, että hän sai edellä mainitusta hyväksyviä välihuutoja vasemmalta¹⁵⁰.

Mäen ja Lohen puheenvuoroissa käy ilmi yksi suurimmista jännitteistä SDP:n ja muiden eduskuntapuolueiden välillä vuonna 1917. Muut puolueet kokivat, että sosialistit eivät tehneet kaikkeansa hillitäkseen levottomia työläisjoukkoja. Vasemmisto oli taas sitä mieltä, että poikkeuksellisiin oloihin nähden järjestys oli säilynyt yllättävän hyvin ja levottomuuksien taustalla oli porvariston yhteiskunnallisten uudistusten vastustaminen.¹⁵¹ Todellisuudessa sosialistijohtajat olivat kuitenkin tilanteesta huolissaan, koska he eivät enää hallinneet tyytymättömiä työläismassoja.¹⁵² Työväestön joukkovoima oli kaksiteräinen miekka SDP:lle: toisaalta joukkojen kurittomuus ja ennalta-arvattomuus pelotti työväenliikkeen johtajia,¹⁵³ mutta toisaalta ”omistava luokka”¹⁵⁴ näytti varsinkin keväällä 1917 voimattomalta tämän joukkovoiman edessä, joten sen käyttö oli houkuttelevaa.¹⁵⁵

Sosialistit yrittivät joka tapauksessa myös rauhoittaa työväestöä. Tämä ilmeni esimerkiksi kevään 1917 maatalouslakkojen aikana. Senaatti asetti tuolloin Mäen jäseneksi maataloustyöntekijöiden ja -työnantajien työriitoja sovitteluvaan komiteaan, jonka

¹⁴⁹ Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 274.

¹⁵⁰ Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat 1917, 274–275. Mäki oli pitänyt aiemmin elintarvikekysymystä käsittelevässä täysistunnossa 9.5.1917 puheenvuoron, jossa hän soimasi niin ikään maataloustuottajia. Hän koki, että maanomistajat olivat rikastuneet maailmansodan aikana työväen kustannuksella. Hän sanoi puheessaan: ”jokaisen Suomen kansalaisen, olipa se sitten maanomistaja tai mikä tahansa, täytyy oppia tietämään, että silloin, kun tässä maassa leipä loppuu, niin se loppukoon kaikilta yhtäikaa” (Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 146–148). Mäki sai puheensa aikana ja jälkeen hyväksyviä huutoja vasemmalta. On huomionarvoista, että suinkaan kaikki SDP:n edustajat eivät tällaisia tukevia välihuutoja puheistaan saaneet. Tämä kielisi siitä, että Mäki todellakin oli hyvä puhuja ainakin omiensa mielestä.

¹⁵¹ Upton 1980, 62; Vares 2006, 54.

¹⁵² Upton 1980, 62.

¹⁵³ Upton 1980, 65.

¹⁵⁴ Omistavalla luokalla tarkoitetaan tässä yhteydessä sellaisia, jotka elivät sosiaalisesti turvattua elämää omaisuutensa ja vankan sosiaalisen asemansa turvin (Rasila 1968, 149).

¹⁵⁵ Upton 1980, 65. Työväen joukkovoiman merkitys käy ilmi vuoden 1917 työtaisteluista: niistä työntekijät voittivat 22 %, työnantajat 16 % ja 60 % päättyi kompromissiin. Työntekijät voittivat työtaistelunsa vuonna 1917 useammin kuin koskaan aikaisemmin. (Ala-Kapee & Valkonen 1982, 400).

puheenjohtajana oli sosialistisenaattori Wäinö Wuolijoki.¹⁵⁶ Sekä vasemmistossa että oikeistossa tiedostettiin, kuinka tärkeää toukokuussa puhjenneiden lakkojen pikainen ratkaiseminen oli. Suomi oli maailmansodan seurauksena riippuvainen Venäjän tuontiviljasta, mutta toimitukset keskeytyivät helmikuun vallankumouksen vuoksi, vaikka väliaikaisen hallituksen kanssa solmittiinkin viljasta kauppasopimus.¹⁵⁷ Näin ollen kansallisen ruoantuotannon turvaaminen oli tärkeää, koska elinolojen odotettiin heikkenevän tulevaisuudessa¹⁵⁸. Elintarvikepulan on katsottu kärjistäneen luokkavastakohtia työväestön ja omistavien piirien välillä ja vaikuttaneen keskeisenä tekijänä sisällissodan syttymiseen.¹⁵⁹

Varsinkin kaupungeissa oli kesän 1917 kuluessa pulaa viljasta ja tilannetta pahensi inflaatio. Tämä ruokki vastakkainasettelua eri yhteiskuntaluokkien välillä, koska kaupunkien ihmiset väittivät maanviljelijöiden piilottelevan ruokaa.¹⁶⁰ Eduskunnassa puhkesi erimielisyyksiä sosialidemokraattien ja maanviljelijöitä edustavan Maalaisliiton välillä. Sosialistien mielestä maanomistajat olivat rikastuneet sodan seurauksena, koska elintarvikepula oli nostanut elintarvikkeiden rajahintoja. Maanomistajat taas olivat maataloustyöväestön lakkojen lisäksi tyytymättömiä siihen, että heidän pitäisi tulevaisuudessa noudattaa uuden elintarvikelain nojalla elintarvikelausakuntien määräyksiä. Osa elintarvikelausakunnista oli nimittäin sosialistien hallitsemia.¹⁶¹ Mäki syytti puheenvuorossaan eduskunnassa 9. toukokuuta 1917 Maalaisliiton Santeri Alkiota, että tämä kiihotti maanviljelijöitä viljelemään pelkästään omiksi tarpeikseen. Hän varoitti puheessaan, että tuottajilta voitaisiin vaatia elintarvikkeiden pakkoluovutusta tulevaisuudessa, koska ”luuletteko te, herrat, että työväestö tässä maassa kuten ennen vielä kuolee nälkäisenä täyteläisten vilja-aittojen kynnyksille”.¹⁶²

¹⁵⁶ Eteenpäin 10.5.1917 ”Työriidat maataloudessa”. Kommunistiemigrantti Kalle Lepola kirjoitti myöhemmin Neuvostoliitossa, että varsinkin Wuolijoki ja Oskari Tokoi etsivät sosialidemokraattien kansanedustajia lakkosovittelijoiksi. Lepolan oma käsitys oli, että lakkosovittelijat olivat poikkeuksetta ”nöyräniskaisia maakaupitalistien etujen ymmärtäjiä” (Rasila 1966, 115).

¹⁵⁷ Rantatupa 1979, 69–71; Haapala 1995, 204, 208.

¹⁵⁸ Haapala 2018, 45.

¹⁵⁹ Haapala 1995, 203

¹⁶⁰ Haapala 2018, 45.

¹⁶¹ Soikkanen 1967a, 32–33.

¹⁶² Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 159.

Mäen poliittinen toiminta näyttää varsin kaksijakoiselta. Hän osallistui lakkojen sovitteluun ja osoitti valmiutta kompromisseihin valiokuntatyöskentelyssä, mutta toisaalta hän piti kärjekkäitä eduskuntapuheita ärsyttäen poliittisia vastustajiaan.¹⁶³ Tämänkaltaisen kaksijakoisuus heijastaakin laajemmin koko SDP:n politiikan ongelmaa vuoden 1917 aikana: puheet eduskunnan saleissa olivat voimakkaampia, mihin puolue oli todellisuudessa valmis. Vaikka Suomeen oli kehittynyt vallankumouksellinen tilanne keisarivallan romahdettua ja sen aiheuttamaine järjestysvaltatyhjiöineen, SDP:n johtajat olivat haluttomia vallankumoukseen. Työväenliikkeen johtajat ajattelivat oppi-isäänsä Kautskya mukaillen, että Suomi ei ollut kehittynyt täysin teolliseksi yhteiskunnaksi, joten proletariaatin vallankumous ei ollut vielä mahdollinen. Suomalaiset sosialistit eivät niin ikään uskoneet yhden maan sosialismiin, vaan Euroopan laajuiseen vallankumoukseen. Tätä ei pitänyt kuitenkaan aktiivisesti toteuttaa, koska kumous oli eräänlainen väistämätön voima, joka ennen pitkää toteutuisi joka tapauksessa. Kapitalismi kaatuisi aikanaan omaan mahdottomuuteensa.¹⁶⁴ Tällainen ajattelutapa ilmeni sitten muun muassa siten, että työläisjoukkoja yritettiin rauhoittaa eikä vallankumouksen tielle haluttu lähteä. Työväen mahdolliset rikokset tuomittiin, mutta samassa yhteydessä tuotiin esille porvariston synnit.¹⁶⁵ SDP:n ristiriitainen taktiikka osoittautui kuitenkin heikoksi syksyn 1917 kuluessa.

Kesällä 1917 eduskunta yritti siirtää itselleen Suomen korkeimman vallan niin kutsutulla valtalaillla, mutta Venäjän väliaikainen hallitus ei tätä vahvistanut ja hajotti eduskunnan

¹⁶³ Ks. esimerkiksi Santeri Alkion päiväkirjat 15.5.1917; Paasikivi osa 2 1957, 116–117. Eräs esimerkki Mäen kärjekkäästä puhetyylistä on hänen Ilmajoen työväen kesäjuhlassa pitämänsä puhe: Vapaan Sanan mukaan ”J. Mäki vertasi m.m. entisten ’nuijamiesten’ vapaustaisteluja tämän ajan talonpoikaissluokkaan, joka 8-tunnin työpäivälain ja kunnallislakien vastustamisessa osottautuu itse mustimmaksi orjavoudiksi”. Lehdessä kirjoitettiin, että ”Puhe oli kauttaaltaan henkevä ja voimakas” (Vapaa Sana 4.7.1917 ”Kirjeitä Ilmajoelta”). On vaikea uskoa, että työväenliikkeen juhlassa Ilmajoella olisi puhunut toinen J. Mäki kuin Jaakko Mäki, varsinkin kun puheessa oli lehden mukaan selostettu valtiollisia asioita. Tällaiset puheet kotimaakunnassa ja ”kiihotuspuheet” eduskunnassa selittänevät, miksi poliittiset vastustajat suhtautuivat Mäkeen nihkeästi.

¹⁶⁴ Upton 1980, 144; Kautskyn ajattelusta ja vaikutuksesta suomalaiseen työväenliikkeeseen ks. esimerkiksi Ehrnrooth 1992, 135–148.

¹⁶⁵ Upton 1980, 125. Esimerkiksi vuoden 1917 maatalouslakoissa ja kamppailussa kunnallishallinnon demokratisoimisesta SDP:n puoluelehdistö tähdensi työväestölle kurinalaisuuden ja laillisuuden noudattamisen tärkeyttä. Työväenlehdet kuitenkin syyttivät samaan aikaan sosialistien poliittisia vastustajia taipumattomuudesta yhteiskunnallisiin uudistuksiin ja varoittivat sen arvaamattomista seurauksista. (Matikainen 2018, 71–91).

31.7.1917.¹⁶⁶ Uusi porvarienemmistöinen eduskunta aloitti istuntonsa marraskuussa 1917. Pelkästään porvarillisista edustajista koostunut puhemiehistö esitti tällöin, että keisarin käyttämä korkein valta luovutettaisiin toistaiseksi eduskunnan valitsemaalle kolmijäseniselle valtionhoitajakunnalle.¹⁶⁷ Mäki ilmoitti tähän SDP:n eduskuntaryhmän nimissä jyrkän vastalauseen ja esitti vastineeksi aikaisemmin Työmieheissä ilmestyneen *Me vaadimme* -ohjelman, jossa vaadittiin muun muassa valtalain julkistamista, kansalliskokouksen koolle kutsumista, kahdeksan tunnin työaikalainsäädännön ja kunnallislakien voimaan saattamista sekä suojeluskuntien lakkauttamista.¹⁶⁸ Mäki toi myöhemmin keskustelussa ilmi sosialisteissa vallitsevan mielialan, jonka mukaan uusi porvarienemmistöinen eduskunta oli laitton käyttämällä istunnosta nimitystä kokous: ”voisi tämäkin kokous eli eduskunta, mikähän tämä lienee”.¹⁶⁹

Maalaisliiton Santeri Alkio yritti sovittelua ja tarjosi vastineeksi ehdotusta, jossa eduskunta julistaisi valtalain astuneen voimaan. Vasemmiston välihuudossa tähän huomautettiin happamaan sävyyn: ”Tehty jo on!”¹⁷⁰ Kun ehdotuksista lopulta äänestettiin, oikeiston äänestystaktiikka aiheutti pahennusta SDP:n ja Maalaisliiton edustajissa: Oikeisto asettui nimittäin vasemmiston *Me vaadimme* -ohjelman taakse, kun se oli vastakkain Alkion esittämän valtalain kanssa. Toimimalla näin he pakottivat Maalaisliiton edustajat puhemiehistön ehdotuksen taakse sen ollessa vastakkain vasemmiston ehdotuksen kanssa, koska valtiohoitajakunta oli kuitenkin heille pienempi paha kuin *Me vaadimme* -ohjelma, jossa edellytettiin suojeluskuntien lakkauttamista ja kyseenalaistettiin eduskunnan laillisuus kansalliskokouksen koollekutsumisen kautta.¹⁷¹ Jälkeenpäin on esitetty, että *Me vaadimme* -ohjelma ennakoi jo vallankumousta. Toisaalta monet ohjelman vaatimukset olivat oleellisia ja toteutettavissa. Kun sosialistit esittivät

¹⁶⁶ Valtalaki oli vuoden 1917 ensimmäisillä valtiopäivillä säädetty laki, jolla entisen keisari–suuriruhtinaan käyttämä korkein valta siirrettiin eduskunnalle. Etenkin SDP yritti saattaa valtalain voimaan. Venäjän väliaikainen hallitus kieltäytyi kuitenkin vahvistamasta kyseistä lakia ja hajotti eduskunnan. Seuranneissa vaaleissa SDP menetti enemmistöasemansa eduskunnassa, mikä katkeroitti puolueen edustajia ja heidän kannattajiaan. SDP:n itsenäisyyspyrkimyksistä ja valtalain kehittämisestä katso tarkemmin Ketola 1987.

¹⁶⁷ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 14–15.

¹⁶⁸ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 15–19.

¹⁶⁹ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 34; Vares 2006, 78; Ihalainen 2017, 282.

¹⁷⁰ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 21–24.

¹⁷¹ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 46–48; Vares 2006, 78–79.

julistuksen eduskunnassa, heidän tavoitteensa saattoikin olla etupäässä työläisjoukkojen rauhoittaminen.¹⁷²

Vaikka SDP:n eduskuntaryhmässä oli etukäteen sovittu *Me vaadimme* -ohjelman esittämisestä vastineeksi valtiohoitajakunnalle,¹⁷³ osa sosialistiedustajista oli jälkikäteen tyytymättömiä ryhmän menettelyyn eduskuntaryhmän ”tunnelmaltaan kiukkuisessa” kokouksessa.¹⁷⁴ Monet olivat sitä mieltä, että sosialistien ei olisi pitänyt takertua omaan ehdotukseensa vaan äänestää ennemmin valtalain puolesta. Juho Kirves syytti, että ”ryhmää oli tyrannisoitu joidenkin ryhmän jäsenten taholta”, ja Johannes Vuoristo koki, että ”Nyt on menty umpikujaan asioiden hoidossa ja syyn siitä kantavat johtajaherrat”. Lisäksi ryhmän taktiikasta esitettiin kokouksessa vastalause. Puheenjohtajat Mäki ja Manner reagoivat esitettyihin syytöksiin eroamalla puheenjohtajan tehtävistä. Eduskuntaryhmän johdon syyttäminen oli kohtuutonta, koska he toteuttivat vain puolueen hyväksymää politiikkaa.¹⁷⁵ Seuraavassa kokouksessa päädyttiin siihen, että Manner ja Mäki jatkoivat tehtävissään.¹⁷⁶

Sosialidemokraatit olivat muodostaneet eri puolue-elimistään sekä punakaartista ja niin kutsutusta Helsingin työväen eduskunnasta Työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston marraskuussa 1917. Keskusneuvosto julisti marraskuun 14. päivä yleislakon, ja sen tavoitteena oli, että *Me vaadimme* -ohjelma toteutettaisiin. Marraskuun suurlakkoa on pidetty vedenjakajana toisaalta vasemmiston sisällä ja toisaalta sosialidemokraattien suhteissa muihin eduskuntapuolueisiin: SDP:n sisällä jako maltillisiin ja kumouksellisiin kiihtyi lakon jälkeen, ja sosialisteihin aikaisemmin suopeastikin suhtautuneet puolueet tekivät näihin pesäeroa, kun punakaarti surmasi lakon aikana poliiseja ja poliittisia vastustajiaan sekä syyllistyi muihin rikoksiin.¹⁷⁷

¹⁷² Lackman 2017, 47–48.

¹⁷³ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 8.11.1917 klo 14.00, 5, TA.

¹⁷⁴ Wiik 1978, 27.

¹⁷⁵ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 9.11.1917, TA; Upton 1980, 142–143.

¹⁷⁶ SDP: eduskuntaryhmän pöytäkirja 10.11.1917 klo 10.00, 1, TA.

¹⁷⁷ Upton 1980, 164–167; Vares 2006, 82–84; Ihalainen 2017, 290; Rasila 2018, 60.

Mäki otti osaa ainakin joihinkin keskusneuvoston kokouksiin,¹⁷⁸ ja hän kirjoitti myöhemmin Neuvostoliitossa, että oli ollut lakon jatkamisen kannalla. Hän näki asian jälkikäteen siten, että ”tämä suurlakko työväenluokalle edullisena aikana keskeneräisenä ja tuloksia tuottamattomana lopetettiin.”¹⁷⁹ Lakon päättävään äänestykseen Mäki ei kuitenkaan ottanut osaa.¹⁸⁰ Sisällissodan jälkeen kommunistien keskuudessa yleistyi tulkinta, että vallankumous olisi pitänyt toteuttaa juuri marraskuun suurlakon yhteydessä.¹⁸¹ Ensimmäisenä tämä arvion esitti Otto Wille Kuusinen.¹⁸² Lähteiden perusteella näyttää siltä, että ainakin Mäki hyväksyi marraskuussa 1917 vallankumouksen mahdollisuuden eikä aikonut vastustaa kehitystä.

Mäki oli nimittäin todennut sosialidemokraattien eduskuntaryhmässä 8. marraskuuta, että *Me vaadimme* -ohjelman täytäntöönpanon vaatiminen eduskunnassa saattaisi pakottaa työväestön ottamaan vallan käsiinsä maassa, koska ohjelmassa vaadittiin hajotetun sosialistienemmistöisen eduskunnan koollekutsumista.¹⁸³ Tästä huolimatta hän esitti ohjelman eduskunnassa SDP:n ryhmäpuheenvuorona. Ryhmän kantoja toivat esille muutkin kuin puheenjohtajat, joten luultavasti hänen ei olisi tarvinnut *Me vaadimme* -ohjelmaa esittää, jos hän olisi pontevasti sitä vastustanut. Lisäksi Mäki matkusti Aleksanteri Wasténin kanssa juuri ennen suurlakon alkua Pietariin ostamaan aseita bolševikeilta suomalaisille punakaarteille, mutta he eivät niitä mukaansa saaneet.¹⁸⁴ Jos Mäki piti tuolloin työväestön vallankaappausta mahdollisena ja yritti aseistaa punakaartia, ei hän todennäköisesti vastustanut vallankumouspyrkimyksiä. Hän oli kritisoinut heinäkuussa 1917 Etelä-Pohjanmaalla työväestölle pitämässään puheessa aktivistien organisoimia itsenäisyyspoliittisia palokuntia ja kehottanut työväkeä perustamaan niitä vastaan punakaarteja.¹⁸⁵ Valtakunnallisen suojeluskuntatoimikunnan työjaoston matka-asiamieskin kiinnitti huomiota siihen, että Mäki oli pitänyt ”ankaria

¹⁷⁸ Wiik 1978, 26–27. Wiikin päiväkirjoista käy ilmi, että Mäki oli joissain kokouksissa paikalla. Kirjoituksista ei kuitenkaan valkene, oliko Mäki keskusneuvoston varsinainen jäsen, jolla oli äänioikeus.

¹⁷⁹ Mäen elämäkertaselostus vuodelta 1935, TA.

¹⁸⁰ Wiik 1978, 56–57.

¹⁸¹ Tanner 1957, 153–154.

¹⁸² Kuusinen 1928, 6–7.

¹⁸³ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 8.11.1917 klo 14.00, 1–2, TA.

¹⁸⁴ Wiik 1978, 35; Salkola 1985 osa 2, 163.

¹⁸⁵ Kaila 1930, 322; Salkola 1985 osa 1, 254–255.

saarvoja m.m. palokuntain perustamista vastaan”.¹⁸⁶ Monet sosialidemokraatit suhtautuivat kaarteihin epäillen, mutta Mäki kehotti perustamaan niitä, joten hän on saattanut tässä vaiheessa todella olla luokkataistelun kannalla.

Jäljempänä käsitellään sitä, kuinka Mäki vastusti juuri ennen sisällissotaa sekä työväestön että porvaristoa kannattavien turvautumista väkivaltaan. Siksi onkin mielenkiintoista, että marraskuussa 1917 hän näyttää olleen valmis vallankumoukseen. Toisaalta tässä vaiheessa vallanoton kannalla olivat myös Eetu Salin ja Yrjö Mäkelin, ja heistä kumpikaan ei tukenut varauksetta tammikuussa 1918 aloitettua kapinaa.¹⁸⁷ Soikkanen kiinnittääkin huomiota, että marraskuun suurlakon alla vallankumousta kannattivat sellaiset, jotka aikaisemmin tai sisällissodan alla vastustivat sitä. Esimerkiksi Mäkelin näki tilanteen kehittyneen siihen pisteeseen, että asioita ei pystynyt enää ratkaisemaan parlamentissa.¹⁸⁸

Lakon jälkeen Mäen suhtautuminen vallankumoukseen näyttää siis muuttuneen. Oliko hän tammikuussa 1918 sitä mieltä, että otollisin hetki vallankumoukselle oli menetetty? Toisaalta suurlakon aikaiset punakaartin väkivaltaisuuDET pelästyttivät monet sosialistit, ja he ottivat etäisyyttä kaartiin.¹⁸⁹ Näin on voinut käydä myös Mäelle. Lisäksi suurin osa sosialidemokraattien eduskuntaryhmästä halusi välttää yhteentörmäystä porvariston kanssa viimeiseen asti.¹⁹⁰

4.2 Sisällissodan aika

Mäen kerrotaan pitäneen tammikuussa 1918 Ilmajoen työväentalolla puheen, jossa hän tuomitsi kaikenlaisen väkivaltaisen menettelyn. Waldemar Rantoja kirjoittaa, että Ilmajoen suojeluskunta yritti pidättää Mäen sisällissodan sytyttyä, mutta tämä pääsi pakenemaan punaisten puolelle.¹⁹¹ Mäki piileskeli Jurvassa, ja suojeluskuntalaiset etsivät häntä muun muassa puhkomalla pistimin heinäkuormat, joita paikalliset maanviljelijät

¹⁸⁶ Kaila 1930, 322.

¹⁸⁷ Wiik 1978, 29–30; Soikkanen 1975, 243.

¹⁸⁸ Soikkanen 1975, 243.

¹⁸⁹ Esimerkiksi useat työväenlehdet tuomitsivat lakon aikana tehdyt rikokset osin järkyttyneessä sävyssä (Matikainen 2018, 158) ja jotkut työväenliikkeen jäsenistä erosivat väkivallan takia järjestyskunnista (Rasila 2018, 78).

¹⁹⁰ Soikkanen 1975, 271; Upton 1980, 246.

¹⁹¹ Rantoja 1965, 506.

kuljettivat teitä pitkin. Jopa hänen suojeluskuntaan kuuluva vävynsä joutui lähtemään mukaan appeaan jahtaamaan. Mäki onnistui kuitenkin pakenemaan etsijöiltään.¹⁹²

Mäki epäilemättä puhui tammikuussa 1918 väkivaltaista toimintaa vastaan Ilmajoen työväentalolla ja suojeluskuntalaiset yrittivät pidättää hänet. Tapahtumien tarkka ajoittaminen on kuitenkin vaikeaa. Mäki oli paikalla eduskunnan viimeisessä täysistunnossa 25. tammikuuta.¹⁹³ Hän oli niin ikään läsnä pankkivaltuusmiesten kokouksessa Helsingissä 29. tammikuuta ja suurella todennäköisyydellä myös 28. tammikuuta, kun pankkivaltuuskunta kokoontui vallankumouksen jo puhjettua. Helmikuussa hän oli kansanvaltuuskunnan tehtävissä Helsingissä.¹⁹⁴ Näyttää mahdottomalta, että Ilmajoen suojeluskuntalaiset olisivat yrittäneet pidättää Mäen sodan jo puhjettua. Pidätysyritys on saattanut tapahtua ennen sotaa samassa yhteydessä, kun Mäki piti puheensa Ilmajoen työväentalolla. Mäki on todennäköisesti ollut ainakin eduskunnan joululoman aikana pitäjässä, joten tämä voisi olla yksi vaihtoehto tapahtumien ajankohdalle.¹⁹⁵ Vangitsemisyritystä ei mainita myöhemmin tehdyissä Ilmajosta ja ilmajokelaisista kertovissa vapaussotakuvauksissa, joissa muuten kyllä kuvataan pitäjän tapahtumia ennen sotaa ja sen aikana.¹⁹⁶

Tapahtuma selittänee kuitenkin osittain, miksi Mäki päätti lähteä mukaan vallankumoukseen. Sodan syttyttyä häntä on tuskin viehättänyt ajatus lähteä takaisin kotiseudulleen, vaikka siihen olisi ollut jokin mahdollisuuskin. Tammikuun lopussa 1918 Mäki on saattanut ajatella, että punaisten voitto sodassa on edullisin vaihtoehto hänen itsensä kannalta. Tämä selittäisi, miksi hän lopulta päätti ottaa vastaan työn kansanvaltuuskunnan hallinnosta. SDP:n eduskuntaryhmä oli pidetty sivussa kapinan valmistelusta, joten se yllätti monet kansanedustajat. Mäki näyttää olleen matkalla

¹⁹² Pertti Mäen haastattelu 22.11.2017, tekijän hallussa.

¹⁹³ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 1061.

¹⁹⁴ Ståhlberg & Palmén 1918, 5–11. Kertomuksessa Suomen Pankin toiminnasta kapinan aikana Mäki mainitaan nimeltä tammikuun 29. päivän kokouksessa, mutta päivää aikaisemmin pidetyn kokouksen yhteydessä puhutaan epämääräisemmin ainoastaan pankkivaltuusmiehistä. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että Mäki oli läsnä tuossakin kokouksessa.

¹⁹⁵ Vuoden 1917 viimeinen eduskunnan täysi-istunto pidettiin 22. joulukuuta, ja eduskunta kokoontui jälleen 8. tammikuuta. II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 788.

¹⁹⁶ Ilmajosta ja ilmajokelaisista sisällissodassa katso esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin 20-vuotisjulkaisu 1937, 43–44, 85–86; Alanen 1980, 238–239, 288–289.

eduskunnan täysistuntoon 28. tammikuuta, mutta Säätytalon ovella häntä ja muita kansanedustajia vastassa olivat punakaartilaiset. Nämä veivät heidät Aleksanterinkadun poliisikamariin kuulusteltavaksi.¹⁹⁷

Suomen Pankin avaaminen oli yksi ensimmäisistä tehtävistä, joita kansanvaltuuskunta ryhtyi toteuttamaan valtaan noustuaan. Pankin päätehtäväksi muodostui sisällissodan aikana kapinan rahoittaminen.¹⁹⁸ Kansanvaltuuskunta otti Suomen Pankin haltuun poikkeavalla tavalla verrattuna muihin valtion laitosten valtaukseseen, sillä pankki voitiin ottaa käyttöön laillisesti valitun elimen päätöksellä. Tämä johtui siitä, että pankkivaltuusmiehet oli nimetty vuonna 1916 valitusta eduskunnasta, jossa SDP:llä oli enemmistö. Pankkivaltuusmiesten puheenjohtajana oli sosialidemokraattien Edvard Gylling, ja lopuista viidestä valtuusmiehestä kolme oli sosialisteja. Gyllingin lisäksi valtuuston sosialidemokraatteja olivat Mäki, Anton Huotari ja Evert Huttunen. Pankkivaltuusmiehet kokoontuivat ensimmäisenä kapinapäivänä ja päättivät tässä vaiheessa sulkea pankin. Valtuuskunnan sosialidemokraatit taipuivat kuitenkin pian pankin avaamisen kannalle, ja 31. tammikuuta pankkivaltuuskunta antoi tälle suostumuksensa. Seuraavana päivänä suoritettiin pankin rahavarojen inventaario. Punakaartilaiset olivat hakeneet porvarillisen pankkivaltuusmies K. J. Ståhlbergin ja kamreeri A. T. V. Mannelinin avaamaan holvia ja seuraamaan inventointia. Nämä kuitenkin kieltäytyivät avustamasta kapinallisia, joten holveihin täytyi murtautua.¹⁹⁹ Myös Mäki oli suorittamassa inventointia helmikuussa 1918.²⁰⁰

Porvarilliset pankkivaltuusmiehet Ståhlberg ja E. G. Palmén kirjoittivat pian sodan päättymisen jälkeen eduskunnan pankkivaliokunnalle kertomuksen Suomen Pankin toiminnasta kapinan aikana. Kertomuksen perusteella Mäki puolsi 30. tammikuuta pankin avaamista. Seuraavana päivänä pidetyssä kokouksessa Mäki oli sitä mieltä, että pankin

¹⁹⁷ Mäen lisäksi kuulusteltaviksi vietiin kymmenkunta muuta SDP:n eduskuntaryhmän jäsentä sekä ainakin RKP:n Johannes Bäck (Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 14, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098; Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Aaro Salosta 1918, 6, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25077).

¹⁹⁸ Tudeer 1939, 97; Muun muassa punakaartin palkkoihin kului runsaasti varoja ja virkamiehistön vastarinnan sekä yleisen tilanteen takia tulojen kertyminen valtion tileille lakkasi, jolloin ainoaksi keinoksi jäi Suomen Pankin setelivaraston laskeminen liikkeelle ja uuden rahan painaminen (Piilonen 1982, 254).

¹⁹⁹ Rinta-Tassi 1986, 192–193.

²⁰⁰ Sahlberg & Palmén 1918, 19–25.

avaaminen olisi paras vaihtoehto sen omalta kannalta. Pankkivaltuusmiesten puheenjohtaja Gylling kannatti niin ikään pankin avaamista, koska ”siinä tapauksessa sitä ei uhannut mikään vaara”. Sosialistien varavaltuutettu Albin Karjalainen totesi, että pankin avaaminen olisi ainoa keino sen pitämiseksi taistelujen ulkopuolella.²⁰¹ SDP:n pankkivaltuusmiesten puheista saa vaikutelman, että heidän mielestään pankki kannatti avata pankkivaltuuskunnan päätöksellä, koska muuten punakaarti avaisi sen väkisin. Rinta-Tassin mukaan pankin avaamispäätöksen sanamuoto vihjaa, etteivät sosialidemokraattien pankkivaltuusmiehet olleet vielä täysin hyväksyneet vallananastajan rooliaan.²⁰² Anton Huotari totesi sodan jälkeen valtiorikosoikeuden kuulusteluissa, että päätös pankin avaamisesta oli tehty laillisesti ja ettei hän ollut itse ainakaan muuta ajatellut.²⁰³ Mäki on saattanut Huotarin tapaan ajatella toimivansa täysin laillisesti.

Mäki työskenteli sisällissodan aikana kansanvaltuuskunnan maatalousasiainosaston komissaarina. Osaston johtajana oli kansanvaltuutettu Evert Eloranta, mutta maaliskuun jälkipuoliskolla hänet vapautettiin osittain valtuutetun vastuusta, koska hänet siirrettiin punakaartin johtoon. Mäki asetettiin tuolloin Elorannan sijaiseksi hoitamaan maatalousosaston valtuutetun tehtäviä. Niin sanottu maatalousasiain komitea laati kansanvaltuuskunnalle 30. tammikuuta maatalouspoliittisen ohjelman, jossa luvattiin muun muassa vapauttaa torpat ja mäkitupa-alueet, siirtää yhtiöiden omistuksessa olevat viljelysmaat valtiolle, ottaa maantiet yhteiskunnan hoidettaviksi, parantaa maatyöväestön asemaa ja saattaa tuotantolaitokset valvonnan alle. Valtion piti ottaa haltuunsa sellaiset tuotantolaitokset (maatilat lukeutuivat ohjelmassa tuotantolaitoksiin), joita ei hoidettu tai käytettiin yhteiskuntaa vahingoittavasti. Ohjelma ei ollut radikaali kuin valvonnan ja erityisissä olosuhteissa tapahtuvan sosialisoinnin osalta. Maatalouspolitiikka jakoi kansanvaltuuskuntaa, sillä radikaalit halusivat, että torpparit siirtyisivät valtion vuokramiehiksi. Maltillisemmat olivat taas itsenäisten tilojen muodostamisen kannalla. Merkittävimpiä kansanvaltuuskunnan maatalouspoliittisia toimenpiteitä oli 31.

²⁰¹ Ståhlberg & Palmén 1918, 12–15.

²⁰² Päättyessään Suomen Pankin avaamisesta pankkivaltuusmiehet antoivat puheenjohtajan tehtäväksi ”kääntyä vallanpitäjien puoleen riittävän vartioston hankkimiseksi pankin turvallisuuden varjelemiseksi” (Rinta-Tassi 1986, 193).

²⁰³ Anton Huotarin kuulustelupöytäkirja Sörnäisten kuritushuoneelta 24.–26.10.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti 25187; Rinta-Tassi 1986, 193.

tammikuuta annettu laki torppareiden, lampuotien ja mäkitupalaisten julistamisesta maanomistajista riippumattomiksi.²⁰⁴

Sodan ensimmäisinä päivinä ei ollut rauhantunnusteluille edellytyksiä, koska molemmat osapuolet uskoivat voittoonsa. Kansanvaltuuskunnan puheenjohtaja Kullervo Manner torjui sodan alussa Lucina Hagmanin aloitteen mahdollisesta sovinnosta. Työväen taisteluinto oli tässä vaiheessa suuri, koska useimmat kaartit eivät olleet päässeet tositoimiin. Rauhantoiveet ja oppositiomieliala lisääntyivät kuitenkin selvästi maaliskuulle tultaessa.²⁰⁵ Nuorsuomalaisen puolueen kansanedustaja Tekla Hultin kuvaavapäiväkirjassaan, kuinka SDP:n kansanedustajat Felix Kellosalmi ja Mäki olivat ehdottaneet maaliskuun kuudentena päivänä eräälle Maalaisliiton kansanedustajalle neuvottelujen aloittamista. Mäki ja Kellosalmi olivat valittaneet vallitsevaa tilannetta vaikeaksi ja ehdottaneet, että maalaisliittolaiset ottaisivat yhteyttä tapahtumista syrjässä pysytelleeseen Edvard Valpas-Hänniseen. Hultin epäili, että Mäki ja Kellosalmi kokivat tilanteen vaikeaksi, koska Venäjä ja Saksa olivat juuri solmineet rauhan. Brest-Litovskin rauhansopimus pakotti venäläiset poistumaan Suomesta, mutta saksalaiset sen sijaan päättivät ottaa osaan Suomen sisällissotaan.²⁰⁶ Saksan päätös sotilaallisesta tuesta valkoisille saattoi vaikuttaa hyvinkin taustalla, kun Mäki ja Kellosalmi päättivät tunnustella rauhan mahdollisuutta. Joka tapauksessa he toimivat kansanvaltuuskunnan virallisen politiikan vastaisesti, koska punaiset tavoittelivat tässä vaiheessa vielä voittoa.

Mäki kertoo elämäkertaselostuksessaan, että kansanvaltuuskunnan siirtyessä huhtikuussa Viipuriin komissaarien määrää supistettiin. Tästä johtuen hän sai komennuksen huolto-osaston palvelukseen. Hän toimi ”takavarikoitsijana” ja auttoi punaisten evakuoinnin järjestämisessä. Mäki saapui Pietariin huhtikuun 29. päivä, ja tämän jälkeen hän ei enää milloinkaan palannut Suomeen.²⁰⁷

²⁰⁴ Rinta-Tassi 1986, 202–205.

²⁰⁵ Rinta-Tassi 1986, 135.

²⁰⁶ Hultin 1938, 305. Santeri Alkion päiväkirjamerkintöjen (6.3.1918) perusteella näyttäisi siltä, että Mäki ja Kellosalmi olivat kosketuksissa Maalaisliiton kansanedustaja Juho Edvard Takkulaan. Tapauksesta kuultuaan Alkio kehotti Takkulaa pysyttelemään erossa sosialisteista ja kertomaan tämän muillekin maalaisliittolaisille.

²⁰⁷ Mäen elämäkertaselostus vuodelta 1935, TA.

Jaakko Mäki näyttäisi suhtautuneen vallankumoukseen eri tavoin eri aikoina: marraskuussa 1917 hän oli valmis hyväksymään sen, mutta tammikuussa 1918 hän tuomitsi väkivaltaisen menettelytavan. Hän oli maaliskuussa 1918 kosketuksissa maalaisliittolaisten kanssa tarkoituksenaan aikaansaada rauha punaisten ja valkoisten välille. Rauhanaate ei missään vaiheessa sanellut Mäen suhtautumista sotaan, koska hän näyttäisi olleen valmis vallankumoukseen, jos olosuhteet olivat hänestä itsestään edulliset. Sisällissotaan osallistumiseen on Mäen kohdalla todennäköisesti vaikuttanut se, että suojeluskunta yritti pidättää hänet sodan alla. Hän saattoi ajatella, että punaisten voitto olisi vallitsevissa oloissa paras vaihtoehto sekä hänelle itselleen että työväestölle.

5 Vastahakoisesti vallankumousta tekemässä – vertaileva tarkastelu Jaakko Mäen ja Kaarlo Saaren toiminnasta sisällissodassa

Jaakko Mäki ja Kaarlo Saari päättivät työskennellä kansanvaltuuskunnalle SDP:n eduskuntaryhmän valtaosan tapaan. Vaikka suurin osa puolueen kansanedustajista suhtautui vallankumoukseen vähintään varauksella, siihen joka tapauksessa osallistuttiin. Eduskuntaryhmän jäsenten päätökseen vaikuttaneita tekijöitä on selitetty ennen kaikkea työväenliikkeen solidaarisuudella ja sillä, että työväenliikkeen johtohahmoina he katsoivat velvollisuudekseen lähteä mukaan vallankumoukseen. Kun puolue oli päättänyt ottaa vallan, oli mukaan mentävä.²⁰⁸ Tällainen sosiaalisen kollektiivisuuden ulottuvuus on työväenliikkeelle ominainen.²⁰⁹ Saaren ja Mäen tapaukset kuitenkin osoittavat, että kun sosialidemokraatit aloittivat vallankumouksen tammikuussa 1918, yksilökohtaiset tekijät olivat niin ikään merkittäviä tehtäessä päätöstä siihen osallistumisesta.

Esimerkiksi Saaren taloudellinen tilanne oli vaikea perhepiirissä olleen sairastapauksen vuoksi. Samoin Mäki sulki oletettavasti pois vaihtoehtoista Ilmajoelle takaisin pyrkimisen, koska suojeluskunta oli yrittänyt pidättää hänet. Ja on otettava huomioon, että sekä Mäen että Saaren kotipitäjät sijaitsivat valkoisten hallitsemalla alueella rintamalinjojen toisella puolen. Monet Pohjois- ja Itä-Suomen sosialistiedustajat joutuivat jäämään Helsinkiin, joten heillä ei ollut muita mahdollisuuksia kuin ottaa siellä töitä vastaan.²¹⁰ Näin ollen työ kansanvaltuuskunnassa on ollut ainakin yksi realistisimpia vaihtoehtoja toimeentulon turvaamiseksi Mäelle ja Saarelle.

Mäki ja Saari eroavat kuitenkin siinä, että edellä mainittu näyttää ottaneen osaa lähes välittömästi kansanvaltuuskunnan toimintaan. Rinta-Tassi on koonnut taulukon, jossa kuvataan SDP:n kansanedustajien suhtautumista vallankumoukseen siten, lähtivätkö he mukaan heti, eivät ollenkaan vai vastaan hangoitellen jonkin aikaa vallankumouksen alkamisen jälkeen. Vastaan hangoitellen mukaan lähteneitä oli 53 eli eniten. Mäki lähti luokittelun perusteella välittömästi mukaan ja Saari vastaan hangoitellen, koska Rinta-Tassi tulkitsi yhden Vaasan läänin eteläisen piirin kansanedustajan osallistuneen

²⁰⁸ Soikkanen 1975, 270–271; Upton 1980, 301; Rinta-Tassi 1986, 128.

²⁰⁹ Työväenliikkeen sosiaalisesta kollektiivisuudesta katso Kettunen 1986.

²¹⁰ Soikkanen 1975, 271.

välittömästi vallankumoushallintoon johtavissa tehtävissä. Johtaviin tehtäviin luettiin komissaarina toimiminen,²¹¹ joten kyseessä ei voi olla kukaan muu kuin Mäki. Vaasan läänin eteläisen piirin muista sosialistiedustajista Saari ei työskennellyt johtavissa tehtävissä ja Abraham Harjula pysytteli kokonaan kapinan ulkopuolella. Saari kertoi kuulusteluissa aloittaneensa vasta 18. helmikuuta virassaan. Lisäksi hän ei reagoanut kansanvaltuuskunnan ensitiedusteluihin, vaan virkatarjous uudistettiin.²¹² Saari onkin Rinta-Tassin luokittelun perusteella tyypillinen vastaan hangoitellen mukaan lähtenyt, koska hän aloitti virassaan, kun kumous oli ollut jo muutaman viikon käynnissä, ja suostui siihen useamman kuin yhden tiedustelun jälkeen. Toisaalta on huomioitava, että virkamiesten oletettiin alun perin pysyvän tehtävissään, joten kansanedustajille sopivia virkoja ei avautunut ensimmäisinä päivinä.²¹³

Mäki lähti ehkä Saarta innokkaammin vallankumoukseen Ilmajoella sodan alla tapahtuneen pidätysyrityksen takia: hän saattoi jo sodan alussa pelätä, mitä tapahtuisi valkoisten voittaessa, koska hän oli joutunut pakenemaan suojeluskuntalaisia kotipitäjästään. Toisaalta Saari näyttäisi kuuluneen myös ideologisesti selkeämmin SDP:n oikeistosiipeen kuin Mäki, joka oli eduskunnassa selkeästi edellistä jyrkempi kannanotoissaan muita puolueita kohtaan ja hyväksyi vielä marraskuussa 1917 mahdollisen vallankumouksen suurlakon yhteydessä.

Mäen ja Saaren taustat olivat hyvin erilaiset. Tämä voisi olla yksi selittävä tekijä sille, miksi Mäki lähti päättäväisemmin mukaan kansanvaltuuskunnan toimintaan, kun puolue oli lopulta tehnyt vallankumouspäätöksen. Saari oli työväenliikkeen paikallinen johtohahmo, mutta hän oli myös aluksi esimies ja sittemmin toimitusjohtaja Kurikan ajokalutehtaassa sekä alun perin Suomalaisen puolueen jäsen. Kun tähän lisätään vielä hänen ammattinsa kansankoulunopettajana ja toimiminen Kurikan kanttorina, Saari poikkesi monista muista sosialisteista. Kurikan ulkopuolella Saari ei nauttinutkaan eteläpohjalaisen työväestön jakamatonta suosiota. Kun hän oli ensimmäistä kertaa SDP:n eduskuntavaaliehdokkaana, SDP:n piirikokouksessa keskusteltiin siitä, oliko Saari

²¹¹ Rinta-Tassi 1986, 124–128.

²¹² Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 17, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098

²¹³ Rinta-Tassi 1986, 125–127.

sosialisti ensinkään ja sopiva ajamaan työväestön asiaa.²¹⁴ Mäellä sen sijaan oli jo syntyperänsä ja ammattinsa perusteella tausta työväestössä. Hän oli torpparin poika, työskenteli myöhemmin seppänä ja osti aikanaan velaksi palstatilan. Mäki oli koulutuksensa suhteenkin lähempänä suurinta osaa työväestöä kuin Saari: hän oli käynyt kansakoulukurssia kahden vuoden ajan.²¹⁵ Mäen kohdalla onkin epätodennäköistä, että hän olisi tehnyt missään muussa puolueessa samanlaisen poliittisen uran 1900-luvun alussa kuin SDP:ssä.

Saari oli perustamassa Kurikan käsityöläisyhdistystä 1800-luvun lopussa, jolloin hän kuului vielä Suomalaiseen puolueeseen. Kurikan pitäjänhistoriassa yhdistystä luonnehditaan tässä vaiheessa vielä wrightiläiseksi.²¹⁶ Wrightiläinen työväenliike pyrki nimenomaan torjumaan sosialismia ja työväenliikkeen radikalisoitumista sosiaalipoliittisten uudistusten ja liberalismin kautta. Wrightiläisiä työväenyhdistyksiä johdettiin yleensä ottaen ylhäältä päin, ja johtopaikoilla oli useimmiten työväen sijaan sivistyneistöön kuuluvia.²¹⁷ Sosialidemokraattiseen puolueeseen kuuluessaankin Saaren rooli sekä esimiehenä että alaistensa puolestapuhujana luo kuvan sivistyneistöstä ohjaamassa työväestöä. Mäen voi katsoa sen sijaan kuuluneen itsekin ammattinsa puolesta työväkeen, vaikka hän pientilan aikanaan hankkikin. Lisäksi hän oli ollut kapinan puhkeamiseen saakka ainoastaan Sosialidemokraattisen puolueen jäsen, joten hänen poliittinen kotinsa oli ollut aina sosialistisessa työväenliikkeessä. Tämä voisi selittää, miksi hän mukautui nopeammin työväen ja puolueen vallankumoukseen kuin Saari.

Sisällissodan syttyessä Mäki ja Saari eivät olleet kumpikaan enää aivan nuoria miehiä. Mäki täytti tammikuun alussa 40 vuotta, ja Saari oli sodan syttyessä 62. Tämä on saattanut vaikuttaa jonkin verran molempien suhtautumiseen kapinaan. Barrikadeille lähteminen mielletään yleensä nuorien asiaksi. Suomen sisällissodassakin punakaartin henkilöstö oli etupäässä nuoria miehiä, ja vanhemmat ikäluokat työskentelivät punaisten huolto- ja

²¹⁴ Tamminen 1994b, 10; Rinta-Tassi 2004, 908.

²¹⁵ Mäen elämäkertaselostus, TA.

²¹⁶ Rinta-Tassi 2004, 830.

²¹⁷ Soikkanen 1975, 20–21. Liberalismilla ei tarkoiteta tässä yhteydessä taloudellista liberalismia, vaan ennen kaikkea sääty-yhteiskunnasta peräisin olleen valtiollisen eriarvoisuuden poistamista.

siviilitehtävissä.²¹⁸ Saari ja Mäki työskentelivät toki kansanvaltuuskunnan siviilihallinnossa, mutta etenkin Saaren kohdalla sopii miettiä, kuinka innostunut yli 60-vuotias mies oli osallistumaan sotaan jo ikänsä puolesta.

Saari korosti sodan jälkeen valtiorikosoikeudelle olleensa aina rauhanaatteen kannattaja.²¹⁹ Hän oli ottanut nuoruudessaan osaa nuorisoseuratoimintaan, ja sekä SDP:ssä että nuorisoseuraliikkeessä pasifismilla oli kannatusta, joten tässä valossa hänen lausuntonsa voi hyvinkin pitää paikkaansa.²²⁰ Mäki sen sijaan hyväksyi marraskuun suurlakon yhteydessä mahdollisen työväen vallanoton, joten hän ei senhetkisen toimintansa perusteella vaikuta pasifistilta. Toisaalta juuri Mäki oli Felix Kellosalmen kanssa sodan aikana yhteyksissä Maalaisliiton kansanedustajaan ja tunnusteli, oliko Maalaisliitossa valmiutta rauhaan. Saari sen sijaan ei kertonut kuulustelijoilleen pyrkineensä rauhantunnusteluihin, vaikka hänelläkin uskoisi olleen yhteyksiä esimerkiksi entiseen puolueeseensa kuuluviin.

Mäki ja Saari näyttävät molemmat ainakin jossain määrin yllättyneen, kun vallankumous lopulta koitti. Mäki oli matkalla eduskunnan täysistuntoon 28.1.1918, mutta punakaarti esti paikalle saapuneita kansanedustajia kokoontumasta. Saari niin ikään kertoi saaneensa edellä mainittuna päivämääränä tiedon, ettei eduskunta enää kokoontuisi. Hän kävi kertomansa mukaan tiedustelemassa seuraavan viikon aikana lähes päivittäin, milloin eduskunta kokoontuisi.²²¹ Saaren kohdallakin vaikuttaa todennäköiseltä, että hän ei ollut tietoinen välittömistä kapinavalmisteluista. Sekä hän että Mäki olivat ainoastaan eduskuntaryhmän jäseniä eivätkä puolueen neuvoston tai -toimikunnan, joista jälkimmäinen teki viime kädessä päätöksen vallankumouksen tielle lähtemisestä. Ennen kaikkea puolue-toimikunta päätti yhä useammin puolueen taktiikasta ja eduskuntaryhmä jätettiin sivuun päätöksenteosta tammikuussa 1918.²²²

²¹⁸ Lappalainen 1981 osa 1, 171–172.

²¹⁹ Saaren jättämä kirjallinen lausunto valtiorikosoikeudelle 27.7.1918, 3, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

²²⁰ Rantoja 1965b, 673–674. Työväenliikkeen ja nuorisoseuraliikkeen tolstoilaisesta pasifismista 1900-luvun alussa katso Nokkala 1958, 217–268.

²²¹ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 14, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098; Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Aaro Salosta 1918, 6, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25077.

²²² Soikkanen 1975, 262–270; Rasila 2018, 101–107.

Jaakko Mäki oli kotoisin Ilmajoelta ja Kaarlo Saari naapuripitäjästä Kurikasta. Etelä-Pohjanmaalla valkoisilla oli paljon kannatusta sodan aikana, eikä ennen sotaa esimerkiksi suojeluskuntia kohtaan tunnettu työväen keskuudessa samankaltaista vastenmielisyyttä kuin Etelä-Suomessa. Ilmajoella sosialidemokraatitkin hyväksyivät heinäkuussa 1917 suojeluskuntien perustamispäätöksen, mutta myöhemmin puolueen ylemmät tahot määräisivät heidät vetäytymään hankkeesta.²²³ Tässä saattaakin piillä eräs tekijä, miksi Mäki ja Saari vastustivat sisällissodan aloittamista. Suuri osa Saaren ja Mäen valitsijoista tuskin kannatti kumousajatusta, mikä on voinut vaikuttaa miesten omaan mielipiteeseen tammikuussa 1918.²²⁴ Koko Vaasan läänin eteläisessä vaalipiirissä oli suurempaa työväen liikehdintää marraskuun suurlakon aikana ainoastaan Vaasassa ja Kristiinankaupungissa, ja Kristiinankaupungissa käytiin sisällissodan ainoa punaisten ja valkoisten välinen taistelu Etelä-Pohjanmaalla.²²⁵

Sodan jälkeen Jaakko Mäki pakeni Neuvosto-Venäjälle, ja Kaarlo Saari jäi valkoisten vangiksi toukokuussa 1918 Viipurissa. Saari päätti jäädä Suomeen, kun Mäki katsoi viisaimmaksi poistua maasta. Mäki oli ollut ennen sotaa korkeammassa asemassa eduskuntaryhmässä kuin Saari, ja sodan aikanakin hän oli tätä merkittävämmässä virassa kansanvaltuuskunnassa. Tämä saattoi vaikuttaa siihen, että Mäki päätti poistua maasta ja Saari taas ei. Toisaalta Mäki muisteli myöhemmin saaneensa huhtikuun lopussa 1918 komennuksen huolto-osaston tehtäviin Venäjän puoleiseen Karjalaan.²²⁶ Ylempää tullut käsky saattoi siis olla lopulta välittömin tekijä, miksi Mäki lähti Neuvosto-Venäjälle.

²²³ Alanen 1953, 740–742. Suojeluskunnat tunnettiin aluksi palokuntien nimellä Ilmajoellakin, kun perustamispäätöksiä tehtiin heinäkuun puolivälissä 1917. Alanen saattoi viitata juuri Mäkeen Ilmajoen pitäjänhistoriassa, kun hän kirjoitti sosialistien olleen mukana, kunnes puolueen ylemmät tahot kielsivät. Mäki oli nimittäin vastustanut itsenäisyyspoliittisten palokuntien perustamista heinäkuussa Etelä-Pohjanmaalla työväestölle pitämässään puheessa (Kaila 1930, 322; Salkola 1985 osa 1, 254–255).

²²⁴ Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piirisihteeri Isak Penttala sanoi SDP:n tammikuun puolueuuvoston kokouksessa, ettei pohjalainen työväestö tue vallankumousajatusta (SDP:n puolueuuvoston kokouksen 19.–23.1.1918 pöytäkirja, 24, TA).

²²⁵ Vattula 1976, 132–135, 142–143; Ruismäki 2006, 703–706.

²²⁶ Mäen elämäkertaselostus vuodelta 1935, TA.

6 Abraham Harjula ja Matti Paasivuori sekä muut ”työväestön rivistä paenneet”

6.1 Harjulan ja Paasivuoren sijoittuminen suhteessa SDP:n linjaeroihin 1917–1918 Marjaliisa Hentilän mukaan Matti Paasivuori oli poliittiselta linjaltaan ennen kaikkea niin kutsuttu valpaslainen. Työmiehen päätoimittaja Edvard Valpas-Hänninen oli Paasivuoren aatteellinen ja kirjallinen esikuva, ja Paasivuori tunnusti tämän itsekin. Miehet olivat lisäksi hyviä ystäviä, ja Valpas-Hänninen oli rohkaissut Paasivuorta aikanaan ryhtymään puhujaksi ja kirjoittajaksi.²²⁷ Valpas oli tärkeä aatteellinen suunnannäyttäjä koko Sosialidemokraattiselle puolueelle, ja häntä on kutsuttu Suomen jakautumattoman poliittisen työväenliikkeen vaikutusvaltaisimmaksi henkilöksi.²²⁸ Valppaan oma esikuva oli ennen kaikkea Karl Kautsky, ja hänen ideologiansa oli niin kutsuttua oikeaoppista marxilaisuutta, jossa oli keskeistä ajatus luokkataistelusta, tulevasta sosialistisesta yhteiskunnasta ja vallankumouksellisesta olojen ja arvojen muutoksesta. Valpas piti väkivaltaista vallankumousta mahdollisena, jos työväenliikkeen ajamia uudistuksia vastustettiin tai jos työväenliike oli vainon kohteena. Hän suhtautui kuitenkin itse kielteisesti tähän mahdollisuuteen.²²⁹

Paasivuori oli pragmatikko ja kannatti reformipolitiikkaa, koska hän ajatteli, että työväestön asemaa oli parannettava mahdollisimman paljon juuri vallitsevalla hetkellä eikä joskus kaukana tulevaisuudessa. Tämän takia hän päätti lähteä mukaan myös Tokoin senaattiin vuoden 1917 ensimmäisillä valtiopäivillä, vaikka monet puolueen tärkeimmistä johtajista kieltäytyivät senaattorin tehtävistä. Paasivuori oli sitä mieltä, että vain senaatissa pystyttiin ajamaan puolueelle tärkeiden asioiden voimaan saattamista, kuten kahdeksan tunnin työaikalainsäädäntöä, kunnallisen äänioikeuden laajentamista, kieltolakeja ja uusia työväensuojelulakeja.²³⁰ Paasivuoren aatteellinen esikuva Valpas ei asettanut vastatusten eduskunnan välityksellä saavutettuja työväenliikkeelle edullisia reformeja ja vallankumousta. Sen sijaan kaikenlainen veljeily porvarillisten piirien kanssa oli kautskylaisessa ajattelussa vaaraksi työväestön luokkapuhtaudelle, ja sitä oli siksi

²²⁷ Hentilä 2013, 390–396.

²²⁸ Soikkanen 1975, 105; Hentilä 2013, 390–396.

²²⁹ Soikkanen 1961, 235, 324–325; Ehrnrooth 1992, 94–95.

²³⁰ Hentilä 2013, 170–171.

vältettävä.²³¹ Tämän vuoksi Valpas tuomitsi jyrkästi Tokoin senaatin ja siihen menneet sosialistisen aattorit Työmiehen artikkelissaan.²³² Puolueen sisällä oli muitakin, jotka vastustivat niin kutsuttua ministerisocialismia, mutta juuri Valppaan arvostelu satutti Paasivuorta eniten.²³³

Vaikka Paasivuori oli senaattorina sekä toimi SDP:n puheenjohtajana, hän teki elämäntyönsä ennen kaikkea ammattiyhdistysliikkeessä. Hän oli perustamassa Helsingin kirvesmiesten ensimmäistä ammattiosastoa vuonna 1895 sekä ensimmäistä ammattiliittojen keskusjärjestöä Suomen Ammattijärjestöä (SAJ) vuonna 1907.²³⁴ Eri ammattiliitoissa alkoi 1910-luvulla voimistua ammatillisten reformien ajamista painottava linja, ja Rautatieläisten Liiton äänenkannattajassa oli ilmestynyt jo vuonna 1909 kirjoitus, jossa vaadittiin suoranaista revisionismia uudistusten aikaansaamiseksi. Ammattiyhdistysliikkeen piirissä osa halusi poiketa kautskylaiselta luokkataistelun linjalta ja tavoitella työnantajapuolen kanssa neuvotellen helpotuksia työntekijöiden asemaan. SAJ:n puheenjohtajaksi valittiin vuonna 1912 Oskari Tokoi, joka painotti niin ikään ammattiyhdistysreformistista linjaa. Tokoi ei ollut esimerkiksi niinkään lakkojen johtaja vaan niiden aktiivinen sovittelija.²³⁵

Myös Paasivuoren kerrotaan olleen tarkka siitä, milloin työväestön kannatti lakkoilla. Jos työväestölle ei ollut odotettavissa mitään konkreettista hyötyä lakoista, ei niihin kannattanut silloin ryhtyä.²³⁶ Näin ollen Paasivuori olisi tuskin hyväksynyt lakkojen käyttöä puhtaasti luokkataistelun välineenä. Marjaliisa Hentilän mukaan Paasivuori uskoi, että elämä oli jatkuvaa luokkataistelua, ja hän oli sisäistänyt sosialistisen opin, johon kuului vahva dialektinen ja materialistinen käsitys historiasta. Tästä huolimatta sosialistiseen yhteiskuntaan ei pitänyt pyrkiä kumouksen vaan uudistusten ja reformien avulla.²³⁷ Kuvaus vaikuttaa Paasivuoren poliittista toimintaa vasten peilattuna oikealta: Hän oli omaksunut Edvard Valpas-Hännisen mukaisen linjan sosialismiin, mutta hän oli

²³¹ Ehrnrooth 1992, 130–131.

²³² Työmies 26.3.1917 ”Senaatin uusi kokoonpano”.

²³³ Hentilä 2013, 170.

²³⁴ Kaarninen 2006, 434–435; Hentilä 2013, 36, 90–92. SAJ:n perustamisesta katso Ala-Kapee & Valkonen 1982, 155–214.

²³⁵ Soikkanen 1975, 150–151;

²³⁶ Kaarninen 2006, 434–435.

²³⁷ Hentilä 2013, 410–411.

myös valmis poikkeamaan tältä linjalta, jos työväestön etu sitä hänestä vaati. Hän lähti keväällä 1917 senaattiin, koska uskoi työväestön saavuttavan paremmin tavoitteensa, jos hallituksessa oli sosialisteja. Paasivuori ei myöskään hyväksynyt väkivaltaista luokkataistelua ja jättäytyi kumouksen ulkopuolelle.

Abraham Harjulan sijoittaminen ideologisesti SDP:n sisällä on haastavampaa kuin Paasivuoren. Jälkimmäinen oli varhaisen työväenliikkeen johtohahmoja, joten hän on luonnollisesti ollut suuremman mielenkiinnon kohteena. Harjula sen sijaan oli mukana pelkästään vuoden 1917 toisilla valtiopäivillä, ja hänen luottamustoimintansa katkesi sisällissotaan. Pian sodan syttymisen jälkeen hän joutui valkoisten vangiksi Alavudella, ja vapautumisensa jälkeen vuonna 1921 hän työskenteli ainoastaan työväenliikkeen osuuskaupan palveluksessa Vaasassa.²³⁸

Sodan jälkeen valtiorikosylioikeudelle lähettämässään kirjallisessa lausunnossa Harjula totesi kuuluneensa puolueensa oikeistosiipeen.²³⁹ Muutkin SDP:n vangitut kansanedustajat kertoivat sodan jälkeen edustaneensa puolueen oikeistoryhmittymää; esimerkiksi Kaarlo Saari korosti niin ikään tätä puolta valtiorikos- ja valtiorikosylioikeudelle. Harjulan kohdalla oikeistosiipeen kuulumista voisi puoltaa osaltaan hänen taustansa osuusliikkeessä, koska revisionismilla oli laajemmin kannatusta SDP:n sisällä osuusliiketoiminnassa vaikuttaneiden keskuudessa.²⁴⁰ Joka suhteessa Harjula ei kuitenkaan näytä olleen valmis hyväksymään työväen ja porvariston välistä yhteistyötä. Aikaisemmin on tullut esille, että Harjula vastusti Kaarlo Saaren asettamista eduskuntavaaliehdokkaaksi SDP:n eteläisen vaalipiirin piirijärjestön kokouksessa elokuussa 1917, koska katsoi Saaren esimiesasemassaan vaikeuttaneen Kurikan Ajokalutehtaan työntekijöiden järjestäytymistä.²⁴¹ Harjula asettui työntekijöiden ja työntekijöiden välisessä kiistassa työntekijöiden puolelle, vaikka kyseessä oli osuustoimintamuotoinen käsityöläistehdas ja vaikka työnantajapuolen johtaja Saari oli

²³⁸ Hurri 1991, 117; Pohjanhovi 1994, 88–89.

²³⁹ Abraham Harjulan valtiorikosylioikeudelle lähettämä kirjallinen lausunto 19.10.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

²⁴⁰ Soikkanen 1975, 152.

²⁴¹ SDP:n Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piirijärjestön piirikokouksen pöytäkirja 18.–19.8.1917, 32.

sosialidemokraattien kansanedustaja. Tietenkin taustalla saattoi olla jokin Harjulan henkilökohtainen edun tavoittelu puolueen sisällä.

Harjula kuului lisäksi vuodesta 1916 lähtien Metallityöntekijäin Liittoon,²⁴² joka tunnettiin varsin radikaalina. Juuri metallityöntekijöiden lakoilla oli ratkaiseva rooli, kun kahdeksan tunnin työaikalaki saatiin aikaiseksi eduskunnassa vuonna 1917.²⁴³ Jos Harjula itse olikin maltillinen, niin hänen liittonsa ei sitä suinkaan aina ollut. Toisaalta edellä mainittiin, että ammattiyhdistysliikkeessä löytyi kannatusta myös reformipolitiikalle. Harjula näyttäisikin olleen eduskuntaryhmässä käyttämiensä puheenvuorojen perusteella reformipolitiikan kannattaja. Hän kannatti esimerkiksi SDP:n osallistumista valtiopäivätyöhön, vaikka Mannerin eduskunta hajotettiin kesällä 1917 ja sitä kautta puolue menetti ehdottoman enemmistön parlamentissa.²⁴⁴ Hän oli sitä mieltä, että ”työläisjoukot vaativat viipymättä käytännöllisiä parannuksia oloihinsa”.²⁴⁵

Harjula vaikuttaa ajattelevan monissa menettelytapoihin liittyvissä kysymyksissä samankaltaisesti kuin Paasivuori. Molemmat olivat sitä mieltä, että reformien kautta työväenliike voisi saada konkreettisia helpotuksia työväen elämään. Teoreettista tietämystä Paasivuorella oli todennäköisesti enemmän kuin Harjulalla, vaikka hänkään ei ollut mikään puolueen ideologinen suunnannäyttävä. Paasivuori oli työskennellyt aikanaan Työmiehessä sekä toiminut puolueen johtajana ja ollut siten kosketuksissa Valppaan ja muiden puolueen aatteellisten johtajien kanssa huomattavasti Harjulaa enemmän. Valtiorikosoikeuden kuulusteluissa Harjula totesi, että hän oli kirjoittanut esimerkiksi lehtiin hyvin vähän ja tällöinkin vain vaasalaiseen työväenlehti Vapaaseen Sanaan ja ammattiliittonsa lehteen Metallityöläiseen. Harjulan koulutus rajoittui rippikouluun, jonka jälkeen hän työskenteli eri työpaikoissa Vaasassa käyden välissä siirtolaisena Pohjois-Amerikassa 1900-luvun alussa.²⁴⁶ Harjula oli siis ollut puhtaasti työmies ammatiltaan tullessaan syksyllä 1917 eduskuntaan, kun taas Paasivuori oli

²⁴² Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 4, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

²⁴³ Soikkanen 1975, 220–220; Ala-Kapee & Valkonen 1982, 393–400.

²⁴⁴ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 14.11.1917 klo 22.00, 3.

²⁴⁵ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 9.11.1917 klo 14.00, 3.

²⁴⁶ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

tuolloin työskennellyt jo useita vuosia täyspäiväisenä poliitikkona.²⁴⁷ Näin ollen on varsin ymmärrettävää, että Harjula lähestyi työväestöä koskevia kysymyksiä lähinnä käytännön eikä ideologian kautta.

6.2 Abraham Harjula ja Matti Paasivuori – työväestön rivistä pois jättäytyneet

Abraham Harjula ja Matti Paasivuori päättivät molemmat pysyä sivussa sisällissodasta. Harjula oli hieman ennen sodan alkua vastustanut päättäväisesti vallankumousta asiaa käsitelleessä SDP:n puolueuuvoston kokouksessa 19.–23.1.1918.²⁴⁸ Kaikesta huolimatta kumous päätettiin aloittaa 27. tammikuuta 1918. Harjula lähti 31. tammikuuta Helsingistä junalla kotiseudulleen Vaasaan, mutta jäi eri vaiheiden kautta valkoisten vangiksi Alavudella joidenkin päivien päästä. Harjula oli ainoa sosialidemokraattien kansanedustaja, joka onnistui pääsemään valkoisten ja punaisten rintaman läpi sisällissodassa.²⁴⁹ Paasivuori pysytteli niin ikään kapinan ulkopuolella, ja hän asui koko sodan ajan kotonaan Helsingin Kalliossa.²⁵⁰

Vallankumouksesta sivuun jääminen vaati rohkeutta, koska ulkopuolelle jääneisiin kohdistui voimakas painostus. Osa punaisista leimasi heidät suoraan ”työväestön rivistä pakenijoiksi”. Puoluejohto ja ammattiyhdistysliikkeen johto olivat hyväksyneet vallankumouspäätöksen ja astuivat kansanvaltuuskunnan palvelukseen, joten ulkopuolelle jääneet vastustivat avoimesti oman puolueensa päätöstä. Ei ollut harvinaista, että yksittäiset jäsenet vastustivat joitain puolueen päätöksiä, mutta yleensä niihin kuitenkin sopeuduttiin. Kyse oli solidaarisuudesta työväenliikettä kohtaan, mikä selittää osittain sitä, miksi niin monet sotaa vastustaneetkin päättivät työskennellä vallankumouksen hyväksi.²⁵¹ Harjula ja Paasivuori olivat poikkeuksia SDP:n

²⁴⁷ Hentilä 2013, 404–405.

²⁴⁸ SDP:n puolueuuvoston kokouksen 19.–23.1.1918 pöytäkirja; Upton 1980, 245. Uptonin tulkinnan mukaan kyseisessä kokouksessa SDP:n maltillisilla olisi ollut mahdollisuus syrjäyttää radikaalit puolueuuvoston johdosta, koska päätös vallankumouksen aloittamisesta hävisi äänestyksessä ja muun muassa Yrjö Sirola, Kullervo Manner, Evert Eloranta ja Otto Wille Kuusinen ilmoittivat eroavansa puolueuuvostosta. Ainoastaan Harjula oli valmis myöntämään edellä mainituille eron ja asettamaan muita heidän tilalleen.

²⁴⁹ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 10–11, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096; Soikkanen 1975, 271.

²⁵⁰ Hentilä 2013, 186.

²⁵¹ Soikkanen 1975, 272.

kansanedustajissa sisällissodan aikana: he hylkäsivät puolueen päätöksen tilanteessa, jossa suurin osa muista SDP:n kansanedustajista mukautui osaksi vallankumousliikettä.

Suuri osa tunnetuista sisällissodan ulkopuolelle jääneistä SDP:n jäsenistä kuului puolueen niin kutsuttuun oikeistosiipeen. Esimerkiksi Väinö Tanner, Väinö Wuolijoki ja Väinö Voionmaa edustivat puolueen oikeaa laitaa ja olivat kaikki olleet Paasivuoren tapaansaenaattoreina Tokoin senaatissa.²⁵² Harjula itse sanoi kuuluvansa puolueen oikeistoon, mutta on huomioitava, että kyseinen lausunto on annettu hänen vangitsijoilleen, jotka itse olivat oikeistolaisia. Silti ei voida sulkea pois sitä vaihtoehtoa, että Harjula puhui totta ja todellakin edusti SDP:n oikeistolinjaa. Paasivuoresta sen sijaan voi sanoa, että hän oli jossain määrin poikkeus tunnettujen sodasta ulkopuolelle jääneiden sosialistien keskuudessa: hän edusti selkeästi puolueen marxilaista vasemmistoa. Hän uskoi luokkataisteluun ja jossain vaiheessa tapahtuvaan sosialistiseen vallankumoukseen.

Toisaalta vallankumoukseen ja luokkataisteluun uskomisen ei tarkoittanut sitä, että Suomen vuoden 1918 vallankumous olisi pitänyt hyväksyä edes teoriassa. Paasivuoren oppi-isä Valpas-Hänninen pysytteli niin ikään lähes täysin punaisten toiminnan ulkopuolella. Hän ajatteli nimittäin, että vallankumousyritys oli väärä ratkaisu, koska Suomi oli vielä teollisesti niin kehittymätön maa.²⁵³ Karl Kautsky oli tärkein teoreetikko suomalaisessa sosialismissa, ja hän tuomitsi suomalaisen työväen vallankumouksen oikeutuksen helmikuussa 1918 kirjoituksessaan 'Demokratia ja diktatuuri'. Kautskyn mukaan Venäjällä ja Suomessa oli siirrytty proletariaatin diktatuuriin. Suomalaisilla sosialidemokraateilla ei ollut Kautskysta kuitenkaan oikeutta proletariaatin diktatuuriin, koska he olivat olleet vähemmistönä parlamentissa. Lisäksi Kautsky oli sitä mieltä, että väkivalta ja vähemmistön valta olivat vääriä teitä.²⁵⁴ Näin ollen sekä Harjula että Paasivuori saattoivat periaatteessa torjua vallankumouksen tammikuussa 1918 siinäkin tapauksessa, jos se ei edustanut heidän käsitystään oikeaoppisesta marxilaisesta sosialismista.

²⁵² Soikkanen 1975, 205–207, 272.

²⁵³ Soikkanen 1975, 272.

²⁵⁴ Matikainen 2018, 237.

Paasivuori ja Harjula olivat molemmat vahvasti työläistaustaisia, sillä he olivat työskennelleet ansiotyössä jo lapsesta saakka: Harjula meni rengiksi Rautalammille kahdeksanvuotiaana ja Paasivuori oli niin ikään kahdeksan, kun hän työskenteli paimenena Ilmajoella. Myöhemmin molemmat ansaitsivat vielä useita vuosia elantonsa työmiehinä. Harjula oli töissä muun muassa sahalla, puuvillatehtaassa, kaivoksissa ja konepajalla. Paasivuori taas oli ennen poliitikon uraansa töissä muun muassa renkinä, ratatöissä ja kirvesmiehenä.²⁵⁵ Voidaan olettaa, että miehet tiesivät melko tarkkaan, millaisia työväestöön kuuluvat ihmiset olivat. Heillä saattoi olla tästä parempi käsitys kuin esimerkiksi tärkeimmillä vallankumousjohtajilla Sirolalla, Mannerilla ja Kuusisella, jotka olivat kaikki joko vakavaraisista oloista lähtöisin tai vähintäänkin akateemisesti koulutettuja.²⁵⁶

Työväestön tuntemisen voisi ajatella lisänneen solidaarisuutta työväkeä kohtaan, kun nämä lopulta päättivät lähteä taisteluun. Asiaa voi kuitenkin lähestyä toisinkin: Paasivuorella ja Harjulalla oli tuskin harhakuvitelmia siitä, minkälaisesta aineksesta vallankumouksen ja punakaartien ”kova ydin” koostui. He saattoivat ajatella jo sodan alussa, ettei köyhillä ja kouluttamattomilla punaisilla ollut mahdollisuuksia pääoman haltijoista ja sivistyneistöstä koostuneita valkoisia vastaan. Reformipolitiikkaan uskovina he ovat voineet olla sitä mieltä, että työväestön asemaa parannettaisiin todennäköisemmin parlamentissa kuin kumouksen avulla.

²⁵⁵ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 2–3, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096; Hentilä 2013, 20–30.

²⁵⁶ Kuusinen oli koulutukseltaan filosofian maisteri ja Manner ja Sirola filosofian ylioppilaita (Rinta-Tassi 1986, 160). Lisäksi usein tuodaan esille, että Manner ja Sirola olivat molemmat pappisperheen poikia (Esimerkiksi Lackman 2017, 8).

7 Pragmaatikko hylkää vallankumouksen

7.1 Matti Paasivuori senaattorina

Maaliskuun vallankumouksen myötä Venäjän väliaikainen hallitus antoi niin kutsutun maaliskuun manifestin, joka lopetti Suomessa harjoitetun venäläistämispolitiikan ja salli eduskunnan kutsumisen jälleen koolle. Ennen eduskunnan koollekutsumista Suomessa tarvittiin uusi senaatti, ja senaatin muodostaminen jäi SDP:n tehtäväksi, koska se oli saavuttanut 103 kansanedustajapaikallaan ehdottoman enemmistön valtiopäivillä vuoden 1916 vaaleissa. Sosialidemokraattien sisällä oli erimielisyyksiä, pitäisikö hallitukseen ylipäänsä mennä kapitalistisessa yhteiskunnassa ja millainen sen kokoonpanon kuuluisi olla. Osa SDP:n puolueuuevoston jäsenistä kannatti kokonaan sosialisteista koostuvaa senaattia ja osa sekä porvaristosta että sosialisteista koottua kokoomussenaattia. Lopulta puolueen sisällä päädyttiin kokoomussenaattiin, jossa oli kuusi sosialidemokraattia ja loput kuusi senaattoria tulivat porvaripuolueista. Senaatin johtajaksi tuli sosialidemokraattien Oskari Tokoi. Yksi SDP:n senaattoreista oli kauppa- ja teollisuustoimikunnan apulaispäällikkö Matti Paasivuori.²⁵⁷

SDP:n senaattorien asemaa vaikeutti, että senaatti ei onnistunut saamaan koskaan koko puolueen luottamusta. Suomalaiset sosialistit ajattelivat kautskylaittain, että sosialisteista ja porvarillisista eduskuntapuoleista koostuvaan hallitukseen osallistuminen ei ollut toivottavaa. Osin tästä johtuen monet puolueen tärkeimmistä johtajista kieltäytyivät senaattiin menemisestä. Esimerkiksi Otto Wille Kuusinen, Kullervo Manner ja Edvard Gylling eivät suostuneet senaattoreiksi.²⁵⁸ SDP:ssä tunnettiin epäluuloa Tokoin senaattia kohtaan sen alkutaipaleelta lähtien: Työmiehen päätoimittaja Edvard Valpas kirjoitti 26.3.1917 lehdessään pakinan, jossa Tokoin senaatti leimattiin kokonaisuudessaan porvarisenaatiksi. Samassa artikkelissa Paasivuoresta annettiin ymmärtää, että hän ei ollut enää selkeä sosialisti suostuttuaan senaattoriksi.²⁵⁹ Paasivuori oli tuntenut itsekin alun perin vastenmielisyyttä senaattoriksi ryhtymisestä eikä ollut halunnut lähteä senaattiin oman puolueensa jäsenten arvosteltavaksi. Lisäksi hänen omakin käsityksensä sosialismista oli niin kutsuttua valpaslaisuutta. Toisaalta aatteelliset suuntariidat puolueen

²⁵⁷ Soikkanen 1975, 201–205; Kaarninen 2006, 434–435; Vares 2006, 52.

²⁵⁸ Soikkanen 1975, 205–207; Matikainen 2018, 61–63.

²⁵⁹ Työmies 26.3.1917 ”Senaatin uusi kokoonpano”.

sisällä eivät koskaan kahlinneet Paasivuoren ajattelua menettelytapoja koskevissa kysymyksissä. Hän totesikin puolueen suuntaristiriitoihin kerran, että hän olisi aina sen menettelytavan puolella, jonka avulla työväenluokka saavuttaisi eniten välittömiä etuja.²⁶⁰ Paasivuori saatiinkin suostuteltua mukaan senaattiin vetoamalla tilanteen luomaan pakkoon. Hän uskoi, että senaatista käsin sosialidemokraatit pystyisivät parhaiten edistämään työväestön tavoitteita.²⁶¹

Senaattorina Paasivuorta työllistivät ennen kaikkea vuoden 1917 lakot. Venäjällä oli alettu helmikuun vallankumouksen myötä vaatimaan kahdeksan tunnin työpäivää, ja myös Suomen työväestö yhtyi vaatimuksiin kahdeksan tunnin työpäivästä naapurin esimerkkiä noudattaen. Suomessa etenkin Metallityöläisten Liitto kunnostautui muurinmurtajana työpäivän lyhentämisessä: Helsingin metallityöläisten lakkoon osallistui 10 000 työntekijää, ja liiton esimerkistä työtaistelut levisivät muille teollisuusaloille. Vaatimus kahdeksan tunnin työpäivästä huipentui siihen, että eduskunnalle jätettiin esitys kahdeksan tunnin työaikaista, joka hyväksyttiin kuitenkin vasta marraskuun 18. päivänä vuoden 1917 toisilla valtiopäivillä.²⁶²

Metallityöläiset turvautuivat lakossaan venäläisiin sotilaisiin ja heidän aseisiin, joiden avulla työnantajia pyrittiin painostamaan myönnytyksiin työntekijöille.²⁶³ Paasivuori ja kauppa- ja teollisuustoimituskuntaa johtava senaattori Leo Ehrnrooth (RKP) olivat neuvottelemassa työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen kanssa kahdeksan tunnin työpäivästä metallityöntekijöille, kun joukko venäläisiä matruuseja tunkeutui aseiden kanssa neuvotteluhuoneeseen.²⁶⁴ E. K. Louhikon mukaan tämä välikohtaus loukkasi Paasivuorta syvästi, koska hän oli itsekin vaatinut kahdeksan tunnin työaika työväestölle jo vuosia. Nyt kun työnantajat olivat valmiita suostumaan metallityöläisten työajan lyhennykseen, neuvottelut keskeytettiin venäläisten aseiden avulla.²⁶⁵ Paasivuoren myöhempää

²⁶⁰ Louhikko 1944, 224.

²⁶¹ Soikkanen 1975, 205; Hentilä 2013, 167, 170–171.

²⁶² Ala-Kapee & Valkonen 1982, 393–400.

²⁶³ Louhikko 1944, 240; Ala-Kapee & Valkonen 1982, 397.

²⁶⁴ Louhikko 1944, 240; Soikkanen 1975, 220.

²⁶⁵ Louhikko 1944, 240. SDP:n sisällä venäläisten sotilaiden hyödyntämiseen suhtauduttiin eri tavoin. Esimerkiksi Kullervo Manner tähdensi kevään 1917 aikana sotilaiden avun merkitystä reformien läpiajamisessa. Tämänkaltaisessa ajattelussa painopiste oli reformeissa eikä siinä, miten ne saavutettiin (Soikkanen 1975, 227).

toimintaa tarkastellen on varsin uskottavaa, että hän todellakin ajatteli näin. Hän nimittäin pyrki toimimaan lakien mukaan ja paheksui kaikenlaista omavaltaisuutta.

Keväällä 1917 maataloustyöntekijät lakkoilivat eri puolella Suomea, ja työväestö vaati lakoissa työpäivän lyhentämistä kahdeksaan tuntiin, kuten teollisuudessa. Lakot teki erityisen hankaliksi Suomessa vallitseva elintarvikepula, ja maataloudessa menetetyt työpäivät olivat uhka maan elintarviketuotannolle. Paasivuori kiersi Maalaisliiton senaattorin Kyösti Kallion kanssa ympäri maata pitäjistä toiseen, ja he pyrkivät saamaan sovinnon aikaan lakkoilevien maataloustyöntekijöiden ja isäntien välillä. Usein sopuun päästiinkin, vaikka molemmat neuvotteluosapuolet olivat tyytymättömiä lopputulokseen.²⁶⁶ Lakkoja pahensi se, että ne saivat paikoin väkivaltaisen luonteen, kun lakkolaiset pakottivat kylvötoihin osallistuneita rikkureita poistumaan pelloilta. Lisäksi työväestö ei aina noudattanut ammattiyhdistysliikkeen linjaa. Paasivuori törmäsi omavaltaisiin lakkolaisiin Vihdissä, jossa hän moitti paikallista työväkeä sosialisteille sopimattomasta käytöksestä. Paikallisen lakkokomitean puheenjohtaja vastasi tuolloin Paasivuorelle, että kyseessä oli sosialismista riippumaton korpilakko ja vihtiläiset käyttävät niitä keinoja, jotka takaavat voiton.²⁶⁷

Eduskunta hyväksyi 18. heinäkuuta niin kutsutun valtalain, joka siirsi Suomen korkeimman vallan eduskunnalle.²⁶⁸ Venäjän väliaikainen hallitus ei kuitenkaan vahvistanut lakia, vaan väliaikaisen hallituksen johtaja Alexandr Kerenski antoi eduskunnan hajottamismääräyksen. Tokoin senaatissa syntyi keskustelu, pitäisikö Kerenskin antamaa hajotusmääräystä julkaista ollenkaan. Senaatti äänesti lopulta hajotusmääräyksen julkaisemisen puolesta lukemin 6–7. Kenraalikuvernööri Stahovitsin ääni ratkaisi senaatin kannan, koska kaikki sosiaalidemokraatit Paasivuori mukaan lukien äänestivät määräyksen julkaisemista vastaan ja muiden puolueiden senaattorit julkaisemisen puolesta.²⁶⁹ Määräys julkaistiin ja eduskunta hajotettiin, ja seuranneissa vaaleissa sosialidemokraatit menettivät ehdottoman enemmistönsä eduskunnassa. Tämä katkeroitti työväkeä, koska suomalaisten porvarien epäiltiin vaikuttaneen Kerenskiin,

²⁶⁶ Tanner 1957, 31, 45; Hentilä 2013, 176–178.

²⁶⁷ Rasila 1966, 115; Rasila 1970, 276–277.

²⁶⁸ Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 1064–1065; Upton 1980, 92; Vares 2006, 65.

²⁶⁹ Tanner 1957, 108–110; Upton 1980, 98.

jotta tämä hajottaisi eduskunnan.²⁷⁰ Paasivuori piti myöhemmin itse sosialistienemmistöisen eduskunnan hajottamista keskeisimpänä tekijänä sisällissodan syttymiselle: hänen mukaansa porvariston edustajat hajottivat yhdessä venäläisten kanssa eduskunnan, mikä johti työväestön katkeruuteen.²⁷¹

Senaatti jatkoi vielä hajottamiskäskyn jälkeen toimitusministeriönä, mutta useimmat sosialidemokraattien senaattoreista erosivat ja lopettivat saman tien työskentelyn senaatissa. Puolue kutsui virallisesti jäljellä olevat senaattorinsa pois senaatista 20.8.1917. Senaatissa vielä mukana olleet sosialistit Paasivuori ja Väinö Tanner jättivät tässä vaiheessa eronpyyntönsä, mutta he eivät kuitenkaan jättäneet tehtäviään. He odottivat väliaikaisen hallituksen muodollisesti vahvistavan heidän eronpyyntönsä ja erosivat vasta 6. syyskuuta 1917. Molempien menettelyä paheksuttiin muun muassa Työmieheissä.²⁷² Ennen kaikkea Tanner ei halunnut missään tapauksessa tukea puolueensa protestipolitiikkaa, ja Paasivuori näyttää myötälleen hänen näkemyksiään.²⁷³ Miehet joka tapauksessa neuvottelivat keskenään siitä, miten he menettelisivät, kun puolue kutsui heidät pois senaatista. Tannerin mukaan he olivat molemmat kuitenkin sitä mieltä, että ”hallituksesta ei sopinut hypätä pois niin kuin jostakin raitiovaunusta”.²⁷⁴

Paasivuoren toiminnan senaattorina voi nähdä enteilevän hänen myöhempää sisällissodanaikaista linjaansa: hän piti kiinni laillisuudesta ja parlamentarismista.²⁷⁵ Laillisuudesta kiinnipitäminen ilmeni esimerkiksi siinä, että hän työskenteli senaattorina

²⁷⁰ Vares 2006, 67–70. Ministerivaltiosihteerinä tuolloin ollut Carl Enckell korosti muistelmissaan (1956, 89–94, 124–126) vaikuttaneensa aktiivisesti valtalain hylkäämisen puolesta, koska katsoi sen olleen Suomelle epäedullinen ja pohjautuvan väärinymmärrykseen bolsevikkien menestyksestä kumousyrityksessään kesällä 1917. Historiantutkijat ovat esittäneet erilaisia tulkintoja, mikä oli suomalaisten osuus eduskunnan hajottamisessa. Osa tutkijoista on ollut sitä mieltä, että suomalaiset ja etenkin Enckell vaikuttivat ratkaisevasti Kerenskin eduskunnan hajottamispäätökseen (Upton 1980, 94–95; Jussila 1996, 285–286; Rasilainen 2002, 577–584). Toiset tutkijat taas ovat tulkinneet, että väliaikainen hallitus olisi hajottanut suomalaisten porvaripoliitikkojen vaikutuksesta huolimatta eduskunnan, koska eduskunta haastoi sen arvovallan hyväksymällä valtalain, tai että SDP aiheutti lopulta itse eduskunnan hajottamisen suhtautumalla liian kielteisesti väliaikaisen hallituksen intresseihin, koska he uskoivat bolsevikkien nousevan valtaan kesällä 1917 (Polvinen 1967, 91–93; Lindman 1968, 129; Ketola 1987, 233).

²⁷¹ Hentilä 2013, 179–180.

²⁷² Työmies 3.9.1917 ”Sosialistit senaatissa”; Tanner 1957, 119–120; Torvinen 1977, 155; Ketola 1987, 294; Hentilä 2013, 181–182.

²⁷³ Ketola 1987, 294; Hentilä 2013, 180–181.

²⁷⁴ Tanner 1957, 119.

²⁷⁵ Marjaliisa Hentilän mukaan Väinö Tanner ja Paasivuori irtaantuivat jo senaattoriaikoinaan SDP:n vallankumousta tukevasta linjasta (Hentilä 2013, 182).

siihen asti, kunnes Venäjän väliaikainen hallitus virallisesti vahvisti hänen eronpyyntönsä, vaikka puolueen sisällä häntä ja Tanneria painostettiin voimakkaasti jättämään heti tehtävänsä. Lakkojen sovittelijana hän paheksui työväen omavaltaisuuksia sekä venäläisten sotilaiden hyödyntämistä työantajien painostamisessa ja otti näin etäisyyttä puolueensa radikaaliin siipeen. Eduskunnassa Paasivuori puolusti marraskuussa 1917 Tokoin senaattia ja oli sitä mieltä, että kokoomussenaatti oli ainoa mahdollinen hallitus, jolla voitaisiin saada aikaan konkreettisia tuloksia lainsäädäntötyössä, koska se ei ajaisi pelkästään tietyn kansanosan etuja. Hänen mukaansa Tokoin senaatti ”kulki keskitietä” poliittisissa kysymyksissä, minkä osoitti se, että vasemmistossa sitä pidettiin porvarillisena senaattina ja oikeistossa taas sosialidemokraattien luokkahallituksena. Näin ollen hallitus oli yrittänyt olla mahdollisimman tasapuolinen.²⁷⁶ Paasivuori kannatti yhteistyötä yli puoluerajojen samaan aikaan, kun monet muut työväenliikkeessä hylkäsivät tämän mahdollisuuden.²⁷⁷

7.2 Sisällissodasta sivuun jääminen

Paasivuori sanoutui irti punakaarteista jo suurlakon jälkeen eduskunnassa 26. marraskuuta 1917: hän tuomitsi kaartien lakonaikaiset väkivaltaisuudet ja kielsi kuuluvansa itse kaartiin. Paasivuori sanoi, että hänellä itsellään ei ollut mitään tekemistä koko suurlakon kanssa. Tästä huolimatta hän painotti sitä, että suurimpia syyllisiä suurlakon aloittamiseen olivat oikeistoon kuuluvat. Puheenvuorossaan hän otti esimerkiksi oikeiston harjoittaman taktiikan äänestettäessä valtiohoitajakunnan valitsemisesta 9. marraskuuta 1917 eduskunnassa. Tämä oli hänen mukaansa katkeroittanut työväestöä ja provosoinut heitä suurlakkoon.²⁷⁸

Paasivuori oli eri linjoilla SDP:n johdon kanssa vallankumouksen tarpeellisuudesta ja hän arvosteli osaa puolueen jäsenistä liiallisesta vallankumousshuumasta. Valtasuhteiden muutoksen piti tapahtua rauhanomaisten menettelytapojen kautta.²⁷⁹ Eduskunnassa hän puolsi sitä, että poliiseille myönnettäisiin lisää määrärahoja, mikä oli vastoin

²⁷⁶ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 230.

²⁷⁷ Paasivuoren ohella tärkeimpiä tällä linjalla olleita ja kumouksesta sivuun jääneitä sosialidemokraatteja olivat Väinö Tanner, Väinö Wuolijoki, Väinö Voionmaa ja Hannes Ryömä (Soikkanen 1975, 272).

²⁷⁸ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 232. Valtiohoitajakunnan valitsemista koskevaa äänestystä on kuvattu tarkemmin luvussa 4.1.

²⁷⁹ Paasivirta 1957, 65–66; Hentilä 2013, 185.

sosialidemokraattien eduskuntaryhmän kantaa.²⁸⁰ Paasivuori toi esille eduskuntaryhmässä paria viikkoa ennen sisällissodan alkamista, että punakaarteissa saattoi olla paljon provokaattoreita. Tämän hän pelkäsi olevan turmiollista niiden toiminnalle ja SDP:lle.²⁸¹ Paasivuoren sisällissotaa edeltävien kannanottojen valossa onkin johdonmukaista, että hän päätti pysytellä kokonaan sivussa punaisten toiminnasta.

Sodan sytyttyä Paasivuorelle tarjottiin tehtäviä työväen hallinnossa, mutta hän kieltäytyi niistä. Suuri osa sotaa vastustaneista työväenliikkeen veteraaneista ei näin tehnyt. Muun muassa Yrjö Mäkelin ja Eetu Salin päättivät lopulta työskennellä vallankumoushallitukselle. Salinin perustelusta hänen mukaan lähtemiselleen tuli myöhemmin kuuluisa: ”Kun minä olen enemmän tai vähemmän kuin kaksikymmentäviisi vuotta työväen kanssa marssinut, kuinka voisin sen nyt jättää, kun se on tekemässä tyhmyyksiä.”²⁸² Paasivuorelle läheisestä ammattiyhdistysliikkeestä kumoukseen liittyivät Tokoi ja Johan Henrik Lumivuokko. Etenkin Tokoi oli Paasivuoren hyvä ystävä, johon hän piti yhteyttä vielä senkin jälkeen, kun Tokoi oli paennut maasta kapinan jälkeen.²⁸³ Näin ollen Paasivuorella on mitä todennäköisimmin ollut ristiriitaiset ajatukset, kun hänen läheiset ystävänsä ja työtoverinsa lähtivät mukaan sisällissotaan ja hän itse pysytteli kokonaan tapahtumista sivussa.

Tästä huolimatta Paasivuori ei lähtenyt edes velvollisuudentunteesta mukaan vallankumoukseen, vaikka hänkin oli kuulunut työväenliikkeen johtohahmoihin 1900-luvun alusta saakka. Hän kylläkin pohti kansanvaltuuskunnan hänelle helmikuussa tekemää työtarjousta tosissaan, koska Paasivuorella oli seitsemän lasta eikä mitään työtä tai tuloja sodan aikana. Paasivuori asui koko kapinan ajan kotonaan Kalliossa. Marjaliisa Hentilä selittää Paasivuoren poisjäämistä hänen sovittolevalla luonteellaan: hän uskoi konfliktien rauhanmukaisiin ratkaisuihin.²⁸⁴ Asia oli tuskin kuitenkaan näin yksiselitteinen, sillä Paasivuori ei uskonut myöskään kapinan menestykseen. Tätä kuvastaa hänen elämään jäänyt tokaisunsa, kun hänelle tarjottiin kansanvaltuuskunnan

²⁸⁰ Hentilä 2013, 185.

²⁸¹ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 13.1.1918 klo 12.00, TA.

²⁸² Tanner 1957, 192; Rinta-Tassi 1986, 135.

²⁸³ Soikkanen 1975, 271; Hentilä 2013, 386–390.

²⁸⁴ Hentilä 2013, 185–186, 400.

tehtäviä, että hän kuolisi mieluummin luonnollisella tavalla kuin tulevansa hirtetyksi.²⁸⁵ Laskelmointi oli Paasivuorelle tyypillistä ammattiyhdistysliikkeestä esimerkiksi lakkoihin turvautumisen suhteen.²⁸⁶ Epäily punaisten mahdollisuuksista sodassa vaikuttaakin olleen vähintään yhtä tärkeä tekijä hänen poisjäännilleen kuin hänen sovitteleva luonteensa.

Paasivuori ei siis ottanut vastaan työtä kansanvaltuuskunnalta, vaikka hänellä ei ollut tuloja sodan aikana. Toimeentulon turvaaminen oli keskeinen tekijä, miksi sotaa vastustaneet sosialistikansanedustajat ottivat kansanvaltuuskunnan tarjoamia tehtäviä vastaan, varsinkin jos heillä ei ollut mahdollisuutta lähteä pois Helsingistä.²⁸⁷ Paasivuoren kieltäytymiseen saattoi vaikuttaa hänen nuoruudenkokemuksensa, kun hänet hädettiin vuonna 1874 perheineen kotitorpasta hänen ollessa vasta kahdeksanvuotias. Tämän jälkeen hän joutui viettämään perheensä kanssa loisen elämää ja olemaan raskaissa ansiotyötehtävissä jo lapsesta saakka.²⁸⁸ Toisin sanoen Paasivuoren oli totuttava jo hyvin varhain ankaraan aineelliseen niukkuuteen ja elämän kovuuteen. Näin ollen voikin olla, että hän oli valmis sietämään puutetta pidempään kuin monet muut. Olihan hän elänyt nuoruutensa suuremmassa puutteessa kuin monet sellaisetkin, jotka olivat kuuluneet hänen tapaansa maalaisköyhälistöön. Loiset olivat kuitenkin maaseudun tilattoman väestönkin keskuudessa yhteiskunnan alimmilla tasoilla.

Sodasta ulkopuolelle jääminen punaisten hallitsemassa Helsingissä vaati rohkeutta, koska etenkin kaikki punakaartilaiset eivät katsoneet hyvällä sivuun jättäytyneitä työväenliikkeen jäseniä.²⁸⁹ Jo elintarvikkeiden hankkiminen vaati usein olemaan kosketuksissa punakaartilaisten kanssa, joten Paasivuorikaan tuskin pystyi tätä arjessaan sodan aikana täysin välttämään. Kansanvaltuuskunta oli nimittäin tehnyt helmikuussa 1918 osuusliike Elannon kanssa sopimuksen, jossa Elanto lupasi tarjota maksua vastaan muonitusta punaisten joukoille.²⁹⁰ Punaisen vallan loppuvaiheessa Helsingissä

²⁸⁵ Luhtakanta 1938, 83; Rinta-Tassi 1986, 250; Hentilä 2013, 185.

²⁸⁶ Viljanen 1968, 230–231; Kaarninen 2006, 435; Hentilä 2013, 185. Tästä tarkemmin luvussa 6.1.

²⁸⁷ Vertaa esimerkiksi Kaarlo Saaren kertomus taloudellisesta ahdingostaan Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Kaarlo Saaresta 1918, 16–17, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098; Soikkanen 1975, 271; Rinta-Tassi 1986, 250.

²⁸⁸ Hentilä 2013, 17–20.

²⁸⁹ Soikkanen 1975, 272.

²⁹⁰ Tanner 1957, 194; Lappalainen 1981 osa 1, 188–189.

elintarvikepula oli niin paha, että esimerkiksi ruokaloissa ruokaa oli tarjolla lähinnä Elannon Siltasaaren ruokalassa.²⁹¹ Paasivuori toi myöhemmin esille eduskunnan jälleen kokoontuessa sodan jälkeen, että sodan aikana hän oli saanut itsekin pelätä turvallisuutensa puolesta punaisessa Helsingissä: ”Luuleeko Bäck tai joku muu, että minun asemassani on ollut niin herttaiset olot täällä punakaartilaisten keskuudessa.”²⁹² Punakaartilaiset pidättivätkin Paasivuoren Helsingin taistelujen loppuvaiheessa ja veivät hänet esikuntaan kuulusteltavaksi. Sodan jälkeen myös valkoiset pidättivät hänet, mutta Väinö Tanner järjesti hänet pian pidätyksen jälkeen vapaaksi, ja ”Matti oli omalla jöröllä tavallaan iloinen nopeasta vapautumisestaan”.²⁹³

Edellä on jo tuotu esille, että Paasivuori kannatti siirtymistä sosialistiseen yhteiskuntaan rauhanomaista tietä ja vastusti väkivaltaista vallankumousta. Tämä ei kuitenkaan näyttäisi johtuneen hänen kohdallaan niinkään pasifismista itsessään vaan siitä, että hän ei uskonut työväestön pääsevän tavoitteeseensa vallankumouksen avulla vuosina 1917–1918. Paasivuori mietti joka tapauksessa helmikuussa 1918 tosissaan, ottaisiko punaisen hallinnon tarjoamia tehtäviä vastaan. Piinkova pasifisti ei olisi välttämättä edes harkinnut työskentelemistä kansanvaltuuskunnalle. Toisaalta on tietenkin huomioitava, että Paasivuorella ei ollut sodan aikana mitään tointa ja hänellä oli perhe elätettävänä. Kriisitilanteessa vakaumuksellisimmankin idealistin on usein tingittävä periaatteistaan.

Sodan aikana yksittäiset sosialidemokraatit esittivät Helsingissä oleskeleville porvaripuolueiden kansanedustajille joitain sovitteluehdotuksia ja rauhanneuvotteluiden aloittamista valkoisten ja punaisten välillä.²⁹⁴ Pari päivää ennen Helsingin antautumista ilmestyi Työmieheissä sodan ulkopuolella olleiden sosialidemokraattien sovintoehdotus. Ehdotuksen lopussa on lista sen allekirjoittaneista sosialidemokraateista, ja näiden mukana on myös Paasivuori. Sovintoesityksen allekirjoittaneet aloittivat puolueen toiminnan uudelleen sodan jälkeen, ja Paasivuoresta tuli Väinö Tannerin ohella SDP:n

²⁹¹ Nyström 2013, 247.

²⁹² II Valtiopäivät 1917, 1107. Paasivuori vastasi puheenvuorossaan Ruotsalaisen kansanpuolueen kansanedustaja Johannes Bäckille, kun tämä kyseenalaisti hänen läsnäolonsa eduskunnassa sen vuoksi, että hän oli sosialisti.

²⁹³ II Valtiopäivät 1917, 1107; Louhikko 1944, 241–242; Tanner 1957, 212–213; Hentilä 2013, 186.

²⁹⁴ Hultin 1938, 305; Soikkanen 1969, 156–157.

väliaikaisen puoluetoimikunnan puheenjohtaja.²⁹⁵ Sovintoesityksellä ei ollut kuitenkaan enää tässä vaiheessa mitään merkitystä, koska punaisten tappio oli enää vain ajan kysymys, joten valkoisten sodanjohto ei ollut kiinnostunut esityksestä.

Paasivuori oli ainoa sosialidemokraattinen kansanedustaja, kun eduskunta aloitti uudestaan istuntonsa toukokuussa 1918. SDP:n muista kansanedustajista Albin Koponen, Santeri Louhelainen ja Evert Huttunen pääsivät myöhemmin osallistumaan valtiopäiville, mutta Paasivuori edusti suurimman osan aikaa yksin työväestöä yhdeksän kuukautta istuneessa tynkäeduskunnassa.²⁹⁶ Hän tekikin välikysymyksen eduskunnalle siitä, että useita kapinaan osallistumattomia SDP:n kansanedustajia oli vangittu ilman syytä ja näin ollen estetty osallistumasta eduskunnan toimintaan. Välikysymys kuitenkin raukesi, koska kukaan muu kansanedustaja ei sitä kannattanut.²⁹⁷ Paasivuoren näkyvä irtautuminen puolueensa radikaalista linjasta ja laillisuuden puolustaminen eduskunnassa ennen sotaa edesauttoivat, että hänen sallittiin ottaa osaa eduskuntatyöhön.

²⁹⁵ Työmies 10.4.1918 ”Rauhan vaatimuksia”; Tanner 1957, 203–204; Hentilä 2013, 186.

²⁹⁶ Tanner 1957, 247; Hentilä 2013, 191, 194.

²⁹⁷ II Valtiopäivät 1917, 1124–1125, 1167; Louhikko 1944, 247; Hentilä 2013, 198–199.

8 Sosialisti, joka halusi päästä valkoiseen Vaasaan

8.1 Abraham Harjula kansanedustajana vuoden 1917 toisilla valtiopäivillä

Vaasalainen Abraham Harjula päätettiin asettaa SDP:n eduskuntavaaliehdokkaaksi Vaasan läänin eteläisestä vaalipiiristä elokuun 1917 piirikokouksessa.²⁹⁸ Hän pääsikin läpi lokakuun vaaleissa piirin kolmantena sosialidemokraattina Jaakko Mäen ja Kaarlo Saaren ohella. Harjulan aloittaessa ensimmäisen kansanedustajakautensa syksyllä 1917 eduskunta oli hyvin riittävä. Sosialidemokraatit olivat katkeria, koska sosialistienemmistöinen eduskunta oli hajotettu edellisenä kesänä.

Harjula oli valittu syyskesällä 1917 jäseneksi SDP:n puolueuuvostoon, ja hän oli läsnä kokouksessa, jossa päätettiin *Me vaadimme* -ohjelman julkaisemisesta.²⁹⁹ Valtiorikosoikeuden syyskuussa 1918 tekemästä Harjulan kuulustelupöytäkirjasta saa kuitenkin vaikutelman, ettei hän olisi ollut läsnä lainkaan edellä mainitussa kokouksessa. Harjula kertoi kuulusteluissa ”kuulleensa” puolueuuvoston käsitelleen *Me vaadimme* -ohjelmaa ennen eduskunnan istuntojen alkamista marraskuussa 1917. Lisäksi hän kertoi saapuneensa Helsinkiin vasta ensimmäinen marraskuuta.³⁰⁰ Harjulan kertoma ei kuitenkaan pidä paikkaansa, koska kyseinen puolueuuvoston kokous pidettiin 28.–30.10.1917 Helsingissä ja Harjula mainitaan läsnäolijoiden luettelossa. Harjula käytti ohjelmaan liittyen kokouksessa myös puheenvuoron, jossa hän kannatti Arthur Useniusta, kun tämä esitti, miten ohjelman Venäjän ja Suomen välisiä suhteita koskeva osuus kannattaisi muotoilla.³⁰¹

Vaikuttaa epätodennäköiseltä, että Harjula ei olisi myöhemmin muistanut osallistuneensa kokoukseen, jossa *Me vaadimme* -ohjelman julkaiseminen hyväksyttiin. Luultavasti hän tarkoituksellisesti jätti paljastamatta olleensa kokouksessa ja kertoi tulleen Helsinkiin vasta siinä vaiheessa, kun puolueuuvoston kokous oli jo pidetty. Harjula saattoi olettaa,

²⁹⁸ SDP:n Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin piirijärjestön piirikokouksen pöytäkirja 18.–19.8.1917, 30–32, TA; Vattula 1976, 130–131; Teerimäki 1990, 151.

²⁹⁹ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 5, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25096; SDP:n puolueuuvoston kokouksen 28.–30.10.1917 pöytäkirja, TA; Soikkanen 1975, 241–242.

³⁰⁰ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 5, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25096.

³⁰¹ SDP:n puolueuuvoston kokouksen 28.–30.10.1917 pöytäkirja, 1, 43, TA

että hänen kannatti ottaa mahdollisimman paljon etäisyyttä *Me vaadimme* -ohjelmaan. Monia kapinasta ulkopuolella pysytelleitäkin sosialidemokraattien kansanedustajia nimittäin tuomittiin valtiorikosoikeudessa siksi, että eduskuntaryhmä oli hyväksynyt kyseisen ohjelman syksyllä 1917 ennen kuin se esitettiin eduskunnassa.³⁰² Tämä on voinut olla Harjulankin tiedossa, tai ainakin se selittäisi, miksi hän ei halunnut kertoa kuulusteluissaan olleensa läsnä kokouksessa, jossa kyseinen ohjelma laadittiin.

Kun *Me vaadimme* -ohjelma esitettiin eduskunnassa, keskusteltiin SDP:n eduskuntaryhmässä täysistunnon jälkeen siitä, millaista taktiikkaa ryhmän pitäisi toteuttaa. Osa ryhmän jäsenistä oli sitä mieltä, että puolueen ja ryhmän johtajat pyrkivät köyhälistön diktatuuriin, minkä he näkivät työväestölle haitalliseksi senhetkisessä tilanteessa.³⁰³ Harjulakin käytti kokouksessa puheenvuoron: Hän oli sitä mieltä, että työväestö toivoi mahdollisimman nopeasti parannuksia asemaansa. Muun muassa kahdeksan tunnin työaikalaki ja kunnallislait oli saatava voimaan pikimmiten. Harjula kannatti sitä, että SDP ottaisi osaa eduskunnan seuraavaan täysistuntoon, kun osa ryhmän jäsenistä oli sitä mieltä, ettei istuntoon osallistuttaisi protestina porvaristolle.³⁰⁴ Tässä vaiheessa osa sosialidemokraateista oli työväen vallanoton kannalla eikä uskonut parlamentaarisen menettelytavan tuovan tuloksia.³⁰⁵ Harjula sen sijaan näyttää ajatelleen kokouksen ja myöhemmän toimintansakin perusteella, että työväestön edut olisivat parhaiten turvattavissa eduskuntatyön kautta.

Työväestö pohti ensimmäisen kerran tosissaan vallanottoa marraskuun suurlakon aikana.³⁰⁶ Sodanjälkeisissä kuulusteluissa Harjula kertoi, että hän yllättyi, kun työväestö aloitti lakon. Hän muisti kyllä, että eräs SDP:n kansanedustaja oli tuonut esille suurlakon mahdollisuuden eduskunnan täysistunnossa marraskuussa 1917, jos oikeisto ei taivu vasemmiston vaatimuksiin.³⁰⁷ Harjula viittanee Johannes Vuoristoon, joka esitti 13. marraskuuta eduskunnassa Suomen Ammattijärjestön edustajakokouksen

³⁰² Tanner 1957, 131; Kekkonen 1991, 59.

³⁰³ Esimerkiksi Johannes Vuoristo ja Frans Rantanen toivat tämän esille kokouksessa. SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 9.11.1917 klo 14.00, 2–3, TA.

³⁰⁴ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 9.11.1917 klo 14.00, 3, TA; Wiik 1978, 27.

³⁰⁵ Soikkanen 1975, 242–243; Upton 1980, 140–141.

³⁰⁶ Katso esimerkiksi Soikkanen 1975, 239–247; Upton 1980, 138–179; Matikainen 2018, 148–154.

³⁰⁷ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 7, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25096.

muodosteleman julkilausuman. Lausunnossa varoitettiin, että ellei oikeisto tekisi myönnytyksiä työväelle, niin ammattijärjestö julistaisi maahan yleislakon. Kyseinen julkilausuma ilmestyi samana päivänä myös Työmieheissä.³⁰⁸

Lakko alkoi seuraavana päivänä 14. marraskuuta, joten ei vaikuta kovin uskottavalta, että suurlakko olisi voinut tulla Harjulle yllätyksenä. Lakon mahdollisuus oli tuotu esille sekä eduskunnassa että maan johtavassa työväenlehdessä. Harjulan nimeä ei ole kyseisen eduskunnan täysistunnon poissaolijoiden luettelossa,³⁰⁹ joten hänen voidaan olettaa olleen paikalla, kun Vuoristo luki SAJ:n julkilausuman. Harjula saattoikin kuulusteluissa kertoa lakon olleen hänelle yllätys, koska halusi korostaa, ettei ollut valmistelemassa sitä. Syytetyn suurlakon aikainen toiminta oli eräs tekijä, joilla Jukka Kekkonen mukaan valtiorikosoikeus perusteli annettuja valtion- ja maanpetossyytteitä³¹⁰. Tämä selittää, miksi kuulustelijat olivat kiinnostuneita, mitä Harjula tiesi lakosta. Päätöksen lakon aloittamisesta teki Työväen vallankumouksellinen keskusneuvosto, ja Ammattijärjestön edustajakokous hyväksyi myös suurlakon.³¹¹ Harjula ei ollut Työväen vallankumouksellisen keskusneuvoston jäsen, ja hän tuskin otti osaa myöskään SAJ:n edustajakokoukseen.³¹² Näin ollen hän ei ole välttämättä ollut täysin selvillä lakkoa koskevasta päätöksenteosta, mutta sen mahdollisuudesta hänen luulisi tiedeneen.

Harjula ei ainoaksi jääneellä kansanedustajakaudellaan ehtinyt monia puheenvuoroja pitää eduskunnan täysi-istunnoissa. Hän puhui eduskunnassa 12. joulukuuta 1917, jolloin käsiteltiin elintarvikekysymyksen järjestämistä maassa. Harjulla oli elintarvikepuolaan liittyen asiantuntemusta, koska hän oli Vaasan läänin elintarvikekomitean jäsen.³¹³ Komiteoita oli perustettu jokaiseen lääniin vastaamaan elintarvikehallinnosta

³⁰⁸ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 98–99; Työmies 13.11.1917 ”Suomen järjestäytyneelle työväelle”; Soikkanen 1975, 244; Ala-Kapee & Valkonen 1982, 423–424.

³⁰⁹ II Valtiopäivät pöytäkirjat, 97.

³¹⁰ Kekkonen 1991, 61.

³¹¹ Soikkanen 1975, 244; Upton 1980, 150; Ala-Kapee & Valkonen 1982, 421–424.

³¹² Wiikin päiväkirjamerkinnöissä kerrotaan keskusneuvoston jäsenten nimet, ja Harjulan nimeä ei ole niissä (1978, 56). Eduskuntaryhmästä otti joitain kansanedustajia osaa keskusneuvoston kokouksiin, mutta Harjula oli tuskin yksi heistä, koska hän oli ensimmäisen kauden kansanedustaja eikä ollut kovin vaikutusvaltainen ryhmässä. Jos Harjula taas mahdollisesti olisi ollut SAJ:n edustajakokouksessa, niin tätä olisi todennäköisesti kysytty sodanjälkeisissä kuulusteluissa, mutta asiasta ei ole kuulustelupöytäkirjoissa mainintaa.

³¹³ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 484–486. Harjula mainitsee puheenvuorossaan, että oli kyseisen komitean jäsen.

läänitäsolla, ja lisäksi kunnissa toimivat elintarvikelauskunnat. Tokoin senaatti oli säätänyt kesällä 1917 elintarvikelain, ja paikallinen elintarvikehallinto perustui laista annettuun asetukseen.³¹⁴ Harjula selitti puheenvuorossaan yhteiskunnallisia levottomuuksia elintarvikepulalla ja vaati edellä mainituille lääninkomiteoille tehokkaampia keinoja valvoa elintarvikelain noudattamista.³¹⁵

Elintarvikelaki jakoi voimakkaasti maanomistajia ja työväestöä siten, että edelliset vastustivat kyseistä lakia ja jälkimmäiset kannattivat.³¹⁶ Harjula selosti puheenvuorossaan lähinnä elintarvikepolitiikkaan liittyviä käytännön ongelmia ja omia kokemuksiaan Vaasan läänin elintarvikekomiteasta.³¹⁷ Keskustelun aikana SDP:n Juho Rikkinen oli sitä mieltä, että kuntien varoja oli käytetty maanviljelijöiden ja porvariryhmien kiihotuksesta suojeluskuntien perustamiseen eikä elintarvikeongelmien ratkaisemiseen.³¹⁸ Edvard Gylling taas totesi porvareiden elintarvikepolitiikasta, että nämä saisivat syyttää itseään, jos työväestö turvautuisi väkivaltaisiin kotitarkastuksiin ja ryöstäisi elintarvikevarastoja.³¹⁹ Harjulan puhe on maltillinen, kun sitä vertaa edellä mainittuihin sosialistiedustajien puheisiin ja ottaa huomioon, millaisia intohimoja käsiteltävä asia eri osapuolissa herätti.

Seuraavan kerran Harjula puhui eduskunnassa 9. päivä tammikuuta 1918, kun siellä käsiteltiin, pitäisikö Suomeen perustaa sotalaitos. Nuorsuomalaisen puolueen kansanedustaja Antti Mikkola ja joukko muita porvariedustajia tekivät marraskuun lopussa anomusehdotuksen sotalaitoksen ja kansanmiliisin luomisesta. Mikkola ehdotti,

³¹⁴ Rantatupa 1979, 76–77. Elintarvikelaki sisälsi pakkoluovutusperiaatteen, joka tarkoitti sitä, että maanomistajien oli tarvittaessa pakkoluovutettava viljaa sen rajahinnan mukaan (Rantatupa 1979, 73–74).

³¹⁵ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 485–486.

³¹⁶ Maanomistajien vastustus johtui ennen kaikkea siitä, että elintarvikelain koettiin puuttuvan pakkoluovutusperiaatteineen yksityisomistukseen, johon esivallalla ei katsottu olevan asiaa (Soikkanen 1967a, 37). Sosialidemokraatti Hannes Ryömä kirjoitti sisällissodan aikana, että elintarvikepulalla oli keskeinen merkitys vallankumousmielialan synnylle. Hän syytti maanomistajapiirejä elintarvikelain vastustamisesta (Ryömä 1918, 21, 55; Soikkanen 1967a, 37). Rantatuvan mukaan säännöstelyn eräs keskeinen ongelma oli, että työväestön luotto elintarvikepolitiikkaan heikkeni vuoden 1917 aikana. Elintarvikelauskunnat oli koottu sekä kuluttajista että maanomistajista, ja edelliset syyttivät lauskuntia muun muassa siitä, että viljanluovutus tiloilta oli toimeenpantu leväperäisesti, hintoja oli korotettu aiheetta ja ettei lauskunnalla ollut mitään jaettavaa väestölle (Rantatupa 1979, 87–88).

³¹⁷ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 484–486.

³¹⁸ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 488–489.

³¹⁹ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 491.

että vapaaehtoisista koottaisiin riittävän suuri kantajoukko, minkä jälkeen suojeluskunnat ja punakaartit lakkautettaisiin ja maahan muodostettaisiin yleiseen asevelvollisuuteen perustuva kansanmiliisi. Anomusehdotus tähtäsi voimassa olevan vuoden 1878 asevelvollisuuslain edellyttämien sotalaitoksien elvyttämiseen. Porvariedustajat kannattivat Mikkolan ehdotusta, koska he uskoivat, että sotalaitoksen avulla voitaisiin turvata maan sisäinen ja ulkoinen turvallisuus. Sosialistit suhtautuivat taas ehdotukseen kielteisesti: he uskoivat, että kansanmiliisistä muodostuisi luokka-armeija, jota porvarit käyttäisivät työväestöä vastaan. Myös antimilitarismi vaikutti sosialidemokraattien mielipiteisiin kysymyksessä.³²⁰

Harjula oli eduskunnassa niin ikään sitä mieltä, että sotalaitos oli suunnattu työväestöä vastaan. Hän kertoi eduskunnalle, miten Mikkola oli kuvannut sotalaitosta pohjalaisille kuulijoille Seinäjoella pidetyssä kokouksessa joulukuun 29. päivä 1917: ”Tämä kokous muodostui pääasiassa sosialistien haukkumiseksi, jossa pyrittiin antamaan sosialisteista siinä maakunnassa ja yleensä koko maassa mahdollisimman synkkä kuva.”³²¹ Kyseinen kokous pidettiin maanviljelysseuran järjestämällä maakuntapäivillä, ja siinä hyväksyttiin Mikkolan asetusehdotus ja ilmaistiin tuki Svinhufvudin senaatille.³²² Harjulan mukaan Seinäjoen kokouksesta oli annettu kuva, että se vastaisi koko Etelä-Pohjanmaan väestön mielipidettä. Hän toi esille, että Etelä-Pohjanmaan työväestö kuitenkin vastusti sotalaitoksen perustamista ja sanoutui ”irti julkisesti ja virallisesti siitä narripelistä, mikä viime joulukuun 29 päivänä Seinäjoella pidetyssä maakuntakokouksessa on tahdottu esilletuoda”.³²³ Mikkolan anomusehdotus lähetettiin lopulta perustuslakivaliokuntaan, jossa se oli vielä sisällissodan syttyessä.³²⁴

Harjula käytti viimeisen puheenvuoronsa eduskunnassa 12. tammikuuta 1918, jolloin siellä käsiteltiin kysymystä lujan järjestysvallan luomisesta maahan. Suurlakon murhien ja Turussa joulukuussa 1917 tapahtuneiden ryöstöjen jälkeen järjestysvaltakysymys oli

³²⁰ Lindman 1968, 211; Manninen 1992, 365.

³²¹ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 807.

³²² Alanen 1970, 719–720.

³²³ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 808.

³²⁴ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 813; Manninen 1992, 365.

eduskunnassa pinnalla.³²⁵ Tämän johdosta senaatti pyysi eduskunnalta valtuuksia ”kaikkiin niihin toimenpiteisiin, joita se katsoo tarpeelliseksi lujan järjestysvallan luomiseksi maahan”.³²⁶ Senaatin kirjelmä oli tähdätty punakaartia vastaan, sillä se mainittiin tekstissä yhtenä pahimmista järjestyksen häiritsijöistä.³²⁷ Eduskunta antoi lopulta senaatille valtuudet lujan järjestysvallan luomiseksi äänin 97–85.³²⁸ Vesa Vares on luonnehtinut järjestysvaltakysymyksen eduskuntakäsittelyä sisäisen polarisoitumisen viimeiseksi pisaraksi, minkä jälkeen aloite siirtyi eduskunnan ulkopuolelle ja puolenvälinä punaisten ja valkoisten välillä kiihtyi.³²⁹

Harjula toi puheessaan jälleen esille Etelä-Pohjanmaan vallitsevan tilanteen ja ennen kaikkea, miten järjestyksen ylläpitäminen oli hoidettu Vaasassa. Työväen järjestyskaarti oli pitänyt kaupungissa huolta järjestyksenvalvonnasta marraskuun suurlakosta lähtien.³³⁰ Harjulan mukaan työväestö oli hoitanut tehtävänsä hyvin ja kaupungissa oli pystytty säilyttämään järjestys. Hän käyttikin luultavasti siksi puheenvuoron kysymyksestä, koska katsoi senaatin kirjelmän viittaavan muun muassa Vaasaan, kun siinä puhuttiin kaupungeista, ”joissa n. s. punakaarti on vallannut poliisilaitoksen”. Harjula sanoi hallituksen kirjelmään viitaten, että ”työväestön tästä pelistä on kokonaan ja ehdottomasti pysyttävä syrjässä”.³³¹ Hän saattoi viitata tällä siihen, että työväestön ei pitäisi provosoitua, jos porvaristo ryhtyisi varustautumaan. Hän lienee todennäköisesti kuitenkin tarkoittanut, ettei työväki lähtisi mukaan hallituksen kaavailemaan lujan järjestyksen luomiseen. Etelä-Pohjanmaalla suojeluskunnilla oli kannatusta työväestönkin keskuudessa, joten Harjula ehkä varoitti näitä liittymästä niihin.

Keskustelu kärjistyi etenkin loppua kohden, kun oli selvää, että porvariston kanta voittaisi. Harjulan puheenvuoro oli jälleen varsin maltillinen, mutta toisaalta hän käytti

³²⁵ Manninen 1992, 364–365. Turussa työväen miliisi oli syrjäyttänyt vakinaisen poliisin vanhan järjestysvallan romahdettua. Kun kaupunki kieltäytyi antamasta miliisille lisärahoitusta joulukuussa 1917, se ryhtyi lakkoon. Tämän seurauksena kaupungin keskustan liikkeet ryöstettiin ja näyteikkunat rikottiin. Tapausta pahensi, että osa miliisistä osallistui ryöstöihin ja läänin kuvernööri ja kaupungin poliisimestari vangittiin (Vares 2006, 88).

³²⁶ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 838.

³²⁷ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 837–838; Lindman 1968, 220.

³²⁸ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat 943; Lindman 1968, 222; Vares 2006, 89.

³²⁹ Vares 2006, 89.

³³⁰ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 915; Vattula 1976, 134; Teerimäki 1990, 154–156.

³³¹ II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 837, 914–917.

sen täysistunnon alkupuolella. Hän jälleen selosti etupäässä, miten järjestys on turvattu hänen kotipaikkakunnallaan. Lisäksi Harjulan puheessa on merkillä pantavaa, että hän kutsui porvariston järjestyskaarteja suojeluskunniksi,³³² kun monet muut sosialistiedustajat käyttivät yleisesti nimitystä ”lahtarikaarti”.³³³ Tämä viittaisi siihen, ettei Harjula halunnut ainakaan tarpeettomasti kärjistää keskustelua.

8.2 Vallankumouksen vastustaminen ja vankeus

SDP:n puolueeneuvoston kokous pidettiin 19.–22. tammikuuta 1918, ja kokouksessa puolue valitsi uuden puolue-toimikunnan, jossa radikaalit vallankumoukselliset saivat enemmistön. Puolueeneuvoston jäsenet kantoivat huolta ennen kaikkea siitä, että puolue säilyisi yhtenäisenä. Useat jäsenet pelkäsivät, että vallankumouksen sulkeminen keinovalikoimasta jakaisi puolueen radikaaliin vasemmistosiipeen ja maltilliseen oikeistosiipeen. Ennen kaikkea punakaartin ajateltiin liukuvan puolueen määräysvallan ulkopuolelle. Jälkikäteen voidaan ajatella, että SDP:n jäsenten huoli puolueen yhtenäisyydestä oli eräs tekijä, joka vaikutti sisällissodan syttymiseen. Harjula oli eräs päättäväisimmin vallanottoa vastustaneista.³³⁴

Puolueeneuvoston enemmistö kieltäytyi kokouksessa alun perin asettamasta niin kutsuttua vallankumouksellista toimikuntaa puolueen sisälle, mistä johtuen Otto-Wille Kuusinen, Yrjö Sirola, Kullervo Manner, Evert Eloranta sekä puoluesihteerit Matti Turkia ilmoittivat eroavansa puolue-toimikunnasta.³³⁵ Harjula ilmoitti tähän tällöin: ”Jos eivät halua olla, niin menkööt. Muutamat puolue-toimikunnan jäsenet ovat esittäneet keinotekoisia hajottamispolitiikkaa. Valittakoon muutamia työmiehiä puolue-toimikuntaan, ellei herrat

³³² II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 914–917.

³³³ Esimerkiksi Jukka Lankila, Santeri Mäkelä, Juho Kirves ja Jussi Kujala käyttivät täysistunnossa lahtarikaartinimitystä (II Valtiopäivät 1917 pöytäkirjat, 910, 928, 930, 942). Lahtarikaarti oli halventava nimitys suojeluskuntalaisista. Nimitys lahtari tuli mahdollisesti Kansan Lehden uutisesta, jossa kerrottiin Huittisten meijerikahakasta 13.7.1917 maatalouslakkojen aikana. Huittisten meijerillä ottivat tuolloin yhteen tuottajien puolelta asetettu meijerin suojeluvartio ja paikallisen työväen lakkovahdit. Vaikka pahemmilta henkilövahingoilta vältyttiin ja lakko päättyi seuraavana päivänä, otsikoi Kansan Lehti yhteenotosta kertovan uutisensa: ”Suomen omistavan luokan jäsenet alkaneet työväen teurastuksen” (Rasila 2018, 46).

³³⁴ SDP:n puolueeneuvoston kokouksen 19.–22.1.1918 pöytäkirja, TA; Soikkanen 1975, 262–265; Upton 1980, 242–245.

³³⁵ SDP:n puolueeneuvoston kokouksen 19.–22.1.1918 pöytäkirja, 52, TA; Soikkanen 1975, 265; Upton 1980, 245.

halua toimia.”³³⁶ Uptonin mukaan maltillisilla oli mahdollisuus ottaa valta puolueessa tällä hetkellä. Ainoastaan Harjula oli kuitenkin valmis astumaan esiin, myöntämään edellä mainituille eron ja asettamaan uuden puoluetoimikunnan.³³⁷ Harjula oli jo aikaisemmin kokouksessa moittinut, että valtaa oltiin siirtämässä pois puolueen ylimmältä toimeenpanevalta elimeltä. Hän puhui esimerkiksi Sirolan menettelystä kokouksessa ”diplomaattisena kieräilynä” ja oli sitä mieltä, että työväestö sai varustautua taisteluun vain itsepuolustustarkoituksissa. Kuusinen vastasi Harjulalle, että jos heidän ehdotustaan ei hyväksytä, niin he eroavat: ”kyllä Harjula voi sen uskoa”.³³⁸

Harjulan lisäksi puolueeneuvostosta ei löytynyt kuitenkaan sellaisia, jotka olisivat olleet valmiita myöntämään puoluetoimikunnan jäsenille eron. Puolueeneuvoston jäsenet pitivät eroavia puolueen kyvykkäimpinä henkilöinä, ja he epäilivät, etteivät työläismassat luottaisi puolueeseen ilman näitä johtajia. Kysymys puolueen koossapitämisestä nousi keskeiseksi, ja lopulta Edvard Gylling ehdotti puoluetoimikuntaan lisäjäseneksi viittä vallankumousmiestä, jotta puolueen auktoriteetti vahvistuisi työläisjoukkojen piirissä. Ehdotus päätettiin toteuttaa, koska sen avulla umpikujasta päästiin. Puoluetoimikuntaan valittiin lisäjäseniksi Adolf Taimi, Antti Kiviranta, Lauri Letonmäki, Eemil Elo ja Eero Haapalainen. Harjula oli mukana valiokunnassa, joka ehdotti mietinnössään kyseisiä lisäjäseniä puoluetoimikuntaan ja jonka ehdotuksen kokous hyväksyi yksimielisesti. Kokouksen päättäneessä puheenvuorossa Johannes Vuoristo painotti vielä sen tärkeyttä, että puolue vaikutti ulospäin yksimieliseltä.³³⁹ Uptonin mukaan puoluetoimikunnan erolla uhanneiden jäsenten kiristys onnistui: radikaalit vallankumoukselliset olivat selkeänä enemmistönä puoluetoimikunnassa.³⁴⁰ Myös Hannu Soikkasen kirjoittamassa SDP:n puoluehistoriassa mainitaan, että Kuusisen, Mannerin, Sirolan ja Turkian painostus avasi

³³⁶ SDP:n puolueeneuvoston kokouksen 19.–22.1.1918 pöytäkirja, 57, TA. Harjula ei jostain syystä kuitenkaan kertonut tästä valtiorikosoikeudelle. Ehkä hän ajatteli, ettei ollut hyvä tuoda esille olleensa läsnä tässä puolueeneuvoston kokouksessa. Puolueeneuvosto asetti nimittäin uuden puoluetoimikunnan, joka aloitti vallankumouksen.

³³⁷ Upton 1980, 245.

³³⁸ SDP:n puolueeneuvoston kokouksen 19.–22.1.1918 pöytäkirja, 51, TA. Sirola tähdensi kokouksessa Kuusisen, Mannerin, Elorannan ja Turkian ohella vallankumoukseen menemisen väistämättömyyttä (Soikkanen 1975, 265).

³³⁹ SDP:n puolueeneuvoston kokouksen 19.–22.1.1918 pöytäkirja, 58–66, TA; Soikkanen 1975, 265; Upton 1980, 285.

³⁴⁰ Upton 1980, 245.

portin vallankumousyritykselle.³⁴¹ Uusi laajennettu puoluetoimikunta jakaantui puoluetoimikuntaan ja niin kutsuttuun toimeenpanevaan komiteaan, joka teki vallankumouspäätöksen 26. tammikuuta 1918.³⁴²

Puolueneuvoston kokous johti siis yhtenä viimeisenä tekijänä sisällissotaan. Harjulan rajua vallankumouksen vastustusta kokouksessa voisi selittää ennen kaikkea hänen kotiseutunsa: hän oli Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin edustajana kokouksessa. Hän oli aikaisemmin eduskunnassakin tuonut puheenvuoroissaan esille maakunnassa ja ennen kaikkea kotikaupungissaan Vaasassa vallitsevan tilanteen. Piirin puoluesihteerin Isak Penttalan oli niin ikään läsnä tammikuun puolueneuvoston kokouksessa, ja hän sanoi, että Etelä-Pohjanmaan työväestö ei lähde yhteiskunnalliseen vallankumoukseen. Sen sijaan sikäläinen työväki oli ”kumouksellista, yhteiskunnallisia reformeja vaativaa”. Lisäksi työväki pelkäsi hänen mukaansa alueen porvareita, koska nämä olivat varustautuneet niin hyvin.³⁴³ Suojeluskunnilla oli Etelä-Pohjanmaalla vahva jalansija, joten seudun työväki tuskin oli yhtä halukas taisteluun kuin etelässä. Harjulan päättävällä esiintymisellä kokouksessa lieenee ollut vaikutusta siihen, että hänet valittiin edellä mainittuun valiokuntaan, joka teki ehdotuksen puoluetoimikunnan uudesta kokoonpanosta. Tammikuun puolueneuvoston kokous oli Harjulalle vasta toinen puolueneuvoston kokous, mutta silti hänet valittiin tähän valiokuntaan valmistelemaan varsin ratkaisevaa ehdotusta puolueen suunnasta. Muina jäseninä olivat puoluejohtoon kuuluvat Gylling ja K. H. Wiik, kansanedustaja Herman Hurmevaara sekä radikaalien johtohahmoihin kuulunut William Lundberg.³⁴⁴

Harjula oli sisällissodan aikana ainoa SDP:n kansanedustaja, joka onnistui pääsemään rintamalinjan läpi valkoisten puolelle.³⁴⁵ Hän sanoi kuulusteluissa sodan jälkeen lukeneensa Työmiehestä, että vallankumous oli alkanut ja että hän oli muutaman päivän punaisessa Helsingissä, kunnes lähti 31. tammikuuta junalla pääkaupungista päästäkseen kotiinsa Vaasaan. Punakaartilaiset olivat aluksi estelleet häntä, mutta hän oli päässyt

³⁴¹ Soikkanen 1975, 265.

³⁴² Soikkanen 1975, 266–268; Upton 258–261.

³⁴³ SDP:n puolueneuvoston kokouksen 19.–22.1.1918 pöytäkirja, 24, TA.

³⁴⁴ SDP:n puolueneuvoston kokouksen 19.–22.1.1918 pöytäkirja, 60, TA; Wiik 1978, 129.

³⁴⁵ Soikkanen 1975, 271.

Helsingistä lähtevään junaan kansanedustajien matkalippua näyttämällä. Harjula pääsi junalla Korkeakosken rautatieasemalle saakka. Sieltä hän jatkoi matkaansa hevoskyydein aina Alavudelle saakka. Hänelle oli kerrottu Korkeakoskella, että Alavuden asema oli valkoisten hallussa, mutta hän oli lähtenyt sinne silti uskoen suojeluskuntalaisten antavan hänen jatkaa matkaansa. Paikalliset valkoiset kuitenkin pidättivät hänet 3. helmikuuta 1918.³⁴⁶ Tästä päivästä alkoi Harjulan vankeus, joka päättyi vasta vuonna 1921.³⁴⁷

Harjula teroitti valtiorikosoikeuden kuulusteluissa, että oli vastustanut jyrkästi kapinaa ja ettei hän ollut ottanut vastaan mitään kansanvaltuuskunnan tarjoamaa virkaa.³⁴⁸ Hänen tilannettaan kuitenkin pahensi, että valtiorikosoikeudella oli hallussaan 29. tammikuuta 1918 pidetyn kansanvaltuuskunnan kokouksen pöytäkirja. Kokouksessa oli käsitelty sitä, kuinka venäläissotilaat olivat tarjoutuneet lähettämään neljällä laivalla tuhat sotilasta Vaasaan. Venäläiset halusivat kuitenkin suomalaisedustajan mukaansa, ja kansanvaltuuskunta valtuutti Harjulan lähtemään kyseiseksi edustajaksi.³⁴⁹ Valtiorikosoikeus epäili siten Harjulan jääneen vangiksi, kun hän oli ollut matkalla Vaasaan järjestämään venäläissotilaiden maihinnousua kaupunkiin. Harjulan kannalta oli lisäksi ongelmallista, että työväenlehdissä oli ollut helmikuun alussa hänenkin nimensä työväen pääneuvostoon valittujen joukossa³⁵⁰. Kuulusteluissa Harjula kiisti tienneensä edustajan valtuutuksestaan Vaasan retkelle tai valinnastaan työväen pääneuvostoon.³⁵¹

Valtiorikosoikeus tuomitsi Harjulan lopulta lokakuussa 1918 kahdeksaksi vuodeksi vankeuteen ja menettämään kansalaisluottamuksen kahdeksitoista vuodeksi. Oikeus katsoi päätöksessään, että Harjula oli jäänyt vangiksi ollessaan matkalla Vaasaan

³⁴⁶ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 8 – 12, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25096.

³⁴⁷ Harjulan kansanedustajamatrikkelin tiedot.

³⁴⁸ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 13, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25096.

³⁴⁹ Lyhennysote kansanvaltuuskunnan kokouksen 29.1.1918 pöytäkirjasta, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25096.

³⁵⁰ Esimerkiksi *Kansan Lehti* 4.2.1918 ”Vaalit työväen pääneuvostoon”; *Työmies* 4.2.1918 ”Työväen pääneuvoston kokoonpano”. Työväen pääneuvosto oli punaisen hallinnon näennäinen edustuslaitos, joka korvasi sisällissodan aikana eduskunnan. Pääneuvoston 40 jäsentä tulivat Sosialidemokraattisesta puolueesta, ammattijärjestöstä, punakaartista ja Helsingin työväenjärjestöjen eduskunnasta (Rinta-Tassi 1986, 151).

³⁵¹ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 13, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25096.

järjestämään kapinaa.³⁵² Harjula kiisti tämän valtiorikosylioikeudelle lähettämässään valituksessa ja totesi, ettei ollut tietoinen kansanvaltuuskunnan kokouksessaan tekemästä päätöksestä. Puolustus vaatikin Harjulan välitöntä vapauttamista. Hän ja hänen asianajajansa Väinö Hakkila katsoivat, ettei syyttäjällä ollut todisteita häntä vastaan, vaikka syyttäjä oli vaatinut lykkäystä niiden hankkimiseksi. Lisäksi puolustus korosti, että toimimalla kansanvaltuuskunnan päätöksen mukaisesti Harjula olisi lähtenyt junan sijaan laivalla Vaasaan.³⁵³ Kansanvaltuuskunnan kokouksen pöytäkirjassa lukee: ”Venäläiset ovat lisäksi tarjoutuneet lähettämään Vaasaan 4 laivalla 1,000 miestä, kuitenkin ehdolla, että suomalaisten edustaja lähtee mukaan.” Tämän jälkeen pöytäkirjassa todetaan, että kansanvaltuuskunnalla ei ole mitään tätä vastaan ja Harjula valtuutetaan lähtemään retkelle mukaan.³⁵⁴ Pöytäkirjan sanamuodot viittaavat tosiaan siihen, että suomalaisten edustaja olisi mukana jossain laivassa, joka Vaasaan saapuisi.

Helsingin Sanomat julkaisi 30. kesäkuuta 1918 Väinö Tannerin tekemän kirjelmän ja luettelon syyttömästi vangituista SDP:n kansanedustajista. Luettelossa on myös Harjulan nimi, ja hänen todetaan pysytelleen jyrkästi erossa kapinasta ja pyrkineen kotiseudulleen mutta jääneen vangiksi Alavudella. Tanner oli jättänyt kyseisen kirjelmän ja luettelon myös eduskunnan puhemiehelle.³⁵⁵ Harjulan vankeustuomiolle ei ollut painavia todisteita, koska esimerkiksi Etsivän Osaston Vaasan yksikkö tiedotti valtiorikosoikeudelle 24. elokuuta 1918, ettei sillä ollut ”minkäänlaisia tosiasioihin perustuvia syytöksiä esiintuotavana A. Harjulaa vastaan”.³⁵⁶ Todisteiden puutteeseen viittaa sekin, että Harjulaa syytettiin alun perin maan- ja valtionpetoksesta, mutta hänet tuomittiin ainoastaan valtionpetoksen valmistelusta.³⁵⁷ Jukka Kekkonen painottaa, että

³⁵² Valtiorikosoikeuden päätös Harjulan tapauksessa, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

³⁵³ Harjulan valitus valtiorikosoikeuden tuomiosta valtiorikosylioikeudelle, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

³⁵⁴ Lyhennysote kansanvaltuuskunnan kokouksen 29.1.1918 pöytäkirjasta, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

³⁵⁵ Helsingin Sanomat 30.6.1918 ”Luettelo syyttömästi vangituista ja kuolleista sosialidemokraattisista kansanedustajista”; Tanner 1957, 223–224.

³⁵⁶ Vaasan Etsivän Osaston kirje valtiorikosoikeuden tutkintoasiainpäällikölle 24.8.1918, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

³⁵⁷ Valtiorikosoikeuden päätös Harjulan tapauksessa, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096; Harjulan valitus valtiorikosoikeuden tuomiosta valtiorikosylioikeudelle, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096. Valtionpetoksen ja maanpetoksen erona oli, että jälkimmäisestä voitiin tuomita kuolemaan. Maanpetossyytteissä käsityksenä oli, että punainen johto oli alistunut venäläisten sotavoimien johtoon, ja niissä pyrittiin tuomaan esille syytetyn yhteys Neuvosto-Venäjään (Kekkonen 1991, 55–56, 61).

valtiorikosylioikeus tuomitsi kaikki maassa olleet sosialistikansanedustajat Paasivuorta ja Evert Huttusta lukuun ottamatta. Kansanedustajien rangaistukset olivat myös keskimääräistä ankarampia.³⁵⁸ Rinta-Tassi on tulkinut, että Vaasan läänin eteläisestä vaalipiiristä jättäytyi yksi kansanedustaja kapinan ulkopuolelle.³⁵⁹ Tämä ei voi olla kukaan muu kuin Harjula, koska piirin muut edustajat Mäki ja Saari työskentelivät sodan aikana kansanvaltuuskunnalle. Aikaisemman tutkimuksen ja valtiorikosoikeuden todisteiden puutteen valossa vaikuttaakin siltä, että Harjula pysytteli vallankumousyrityksen ulkopuolella ja hänet tuomittiin vankeuteen lähinnä, koska hän oli SDP:n kansanedustaja.

Harjulan jäämistä punaisten toiminnan ulkopuolelle selittää pitkälti hänen kotiseutunsa: Etelä-Pohjanmaalla ei löytynyt työväestössä kannatusta vallankumoukselle, ja suojeluskuntien asema oli alueella vahva. Hänellä näyttäisi olleen poikkeuksellisen luja side kotiseudulleen Vaasaan: Hän pyrki sinne sodan sytyttyäkin, vaikka tiesi alueen olevan valkoisten hallinnassa. Ja ennen kaikkea hän oli ainoa sosialistiedustaja, joka pääsi rintamalinjojen läpi valkoiselle puolelle vaikeuksista huolimatta. Keskeinen selittävä tekijä hänen halulleen päästä valkoiseen Vaasaan on todennäköisesti perhe: hänellä oli vaimo ja kuusi lasta, jotka kaikki olivat alaikäisiä³⁶⁰.

³⁵⁸ Kekkonen 1991, 59.

³⁵⁹ Rinta-Tassi 1986, 125. Rinta-Tassi on lisäksi käynyt läpi valtiorikosylioikeuden tiedot Harjulasta, koska hän viittaa niihin väitöskirjassaan (Rinta-Tassi 1986, 152).

³⁶⁰ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 3, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

9 ”Työväestön rivistä paenneet” kannattivat reformeja eivät kumousta – vertaileva tarkastelu Abraham Harjulan ja Matti Paasivuoren toiminnasta sisällissodassa

Matti Paasivuori ja Abraham Harjula olivat SDP:n eduskuntaryhmässä poikkeuksellisia siinä mielessä, että he päättivät pysytellä kokonaan kumousyrityksen ulkopuolella toisin kuin suurin osa muista puolueen kansanedustajista. Vaikka eduskuntaryhmässä oli ennen sisällissodan alkua ollut eniten vallankumouksen vastustajia, niin siitä huolimatta suurin osa ryhmän jäsenistä otti osaa punaisten toimintaan.³⁶¹ Paasivuoren kohdalla syrjään vetäytyminen johtui ennen kaikkea siitä, että hän ei näytä uskoneen sosialidemokraattien radikaalin linjan olleen hyödyksi työväestölle. Harjula taas oli pohjalaisen työväestön edustajana valtiopäivillä, eikä alueella ollut juuri kumouksen kannattajia. Tämä selittää todennäköisesti, miksi Harjula vastusti niin tarmokkaasti vallankumousta SDP:n puolueuuvoston kokouksessa tammikuussa 1918 hieman ennen sisällissodan syttymistä.

Harjulan ja Paasivuoren kohtalot olivat kuitenkin hyvin erilaiset sodan jälkeen: Paasivuori oli aluksi ainoa tynkäeduskunnan sosialistiedustaja, ja myöhemmin hänet valittiin yhdessä Väinö Tannerin kanssa puoluejohtoon. Harjula joutui sen sijaan valkoisten vangiksi Alavudella, ja hän vapautui vasta vuonna 1921. Paasivuoren etuna oli Harjulaan verrattuna todennäköisesti, että hän oli laajalti tunnettu ja häntä arvostettiin porvarillisissa piireissään. Paasivuori oli lisäksi sovitellut useita lakkoja senaattorina ollessaan, ja hän noudatti Tokoin senaatista erotessaankin laillista menettelytapaa, kun hän jätti tehtävänsä vasta väliaikaisen hallituksen myöntäessä hänelle eron.³⁶² Tämä oli todennäköisesti sodan voittaneiden valkoisten tiedossa ja lienee vaikuttanut siihen, että Paasivuoren annettiin hoitaa kansanedustajantehtäviään. Lisäksi Helsingin valloituksen olivat toteuttaneet saksalaiset sotilaat, joten valkoisten oli otettava huomioon heidän näkökulmiaan. Sisällissodan jälkeen Väinö Tannerista tuli SDP:n johtaja, ja hänen johdollaan puolueella oli asialliset suhteet saksalaisten sotilaiden kanssa. Tällä saattoi olla vaikutusta siihen, että Helsingin suojeluskuntalaiset suhtautuivat maltillisesti helsinkiläisiin työväenliikkeen johtajiin, jotka olivat pysytelleet sodasta sivussa.³⁶³

³⁶¹ Soikkanen 1975, 271; Rinta-Tassi 1986, 125.

³⁶² Hentilä 2013, 192.

³⁶³ Paavolainen 1979, 198–204; Hentilä 2013, 192–193.

Harjula sen sijaan oli paljon tuntemattomampi henkilö sekä työväenliikkeen että porvariston keskuudessa. Hän oli ehtinyt toimia kansanedustajana käytännössä syksyn 1917, joten hän ei luultavasti ollut ehtinyt tulla kovin tutuksi muille kansanedustajillekaan. Vaikka sekä hän että Paasivuori olivat vastustaneet vallankumousta, olisi jälkimmäisen vankeustuomio todennäköisesti herättänyt ajan poikkeuksellisista oloista huolimatta enemmän huomiota kuin Harjulan – olihan Paasivuori entinen senaattori ja työväenliikkeen pitkäaikaisia johtajia. Harjulan vangitseminen oli toisin sanoen verrattoman paljon helpompaa kuin Paasivuoren, jos ajatellaan jo asian julkisuutta. Harjulaa tuomittaessa tuskin tarvitsi pelätä missään vaiheessa esimerkiksi sitä, miten ulkomailla ajateltaisiin pelkästään hänen vankeusrangaistuksesta. Paasivuoren tapauksessa taas olisi täytynyt kenties pohtia sitä, kuinka ulkomainen lehdistö reagoisi tunnetun maltillisen työväenjohtajan vangitsemiseen.

Loppu viimeksi Harjulalla oli myös monella tapaa huono onni, kun hänen oikeudenkäyntiään tarkastellaan. Kansanvaltuuskunta oli keskustellut kokouksessaan Harjulan tietämättä siitä, että venäläisiä sotilaita lähetettäisiin laivoilla Vaasaan. Harjulan oli tarkoitus olla heidän suomalainen edusmies. Valtiorikosoikeudella oli kyseisen kokouksen pöytäkirja hallussaan, mikä teki Harjulan tilanteesta tukalan. Lisäksi työväenlehdissä oli julkaistu sodan aikana tietoja siitä, että hänet oli valittu jäseneksi työväen pääneuvostoon.³⁶⁴ Vaikka syyttäjät ei pystynyt todistamaan Harjulan lähteneen Vaasaan valmistelemaan kapinaa ja hän oli ollut jo pidätettynä pääneuvostoa valittaessa, niin tämä ei häntä auttanut. Vallitsevissa oloissa näyttää vankeustuomioon riittäneen, että oli vähäisinkin mahdollisuus olettaa työväenliikkeen johtajan syyllistyneen vallankumousyritykseen.

Harjulan ja Paasivuoren tapauksissa näyttäisi kuitenkin siltä, että eri tekijöillä oli suurempi merkitys heidän päätöksissään jäädä punaisten toiminnan ulkopuolelle.

³⁶⁴ Lyhennysote kansanvaltuuskunnan kokouksen 29.1.1918 pöytäkirjasta, KA Valtiorikosoikeuden akti N:o 25096; Kansan Lehti 4.2.1918 ”Vaalit työväen pääneuvostoon”; Työmies 4.2.1918 ”Työväen pääneuvoston kokoonpano”.

Paasivuori ei näytä uskoneen, että kapinalla olisi ollut edellytyksiä menestyä. Harjula sen sijaan vastusti vallankumousta, koska hänen kotiseudullaan Pohjanmaalla ei löytynyt sille kannatusta työväestön keskuudessa. Toisaalta uskon ja kotiseudun työväen tuen puute selittävät tuskin kokonaan, miksi Harjula ja Paasivuori eivät ottaneet osaa punaisten toimintaan, kun niin moni muu sosialidemokraatti näin teki. Henkilökohtaisella rohkeudella oli todennäköisesti vaikutusta siihen, että Paasivuori uskalsi kieltäytyä kaikista kansanvaltuuskunnan hänelle tarjoamista tehtävistä. Samaten Harjula ei pelännyt lähteä takaisin kotiseudulleen, vaikka hän tiesi viimeistään hieman ennen kiinnijäämistään Alavudella, että alue oli valkoisten hallussa. On mahdotonta kuitenkin tietää, mahtoiko hän arvata kotiseudulleen lähtiessään, kuinka vihamielisesti valkoiset voisivat suhtautua sosialisteihin.

Harjulan päätökseen jäädä sodasta sivuun saattoi vaikuttaa lisäksi pasifismi, koska hän totesi SDP:n puolueeneuvoston kokouksessa, että hänestä työväestö saisi varustautua taisteluun ainoastaan itsepuolustustarkoituksessa.³⁶⁵ Marjaliisa Hentilän mukaan Paasivuori uskoi niin ikään konfliktien rauhanmukaiseen ratkaisemiseen,³⁶⁶ mutta sodan ulkopuolelle jättäytyminen johtui hänen kohdallaan ennen kaikkea pragmaattisesta luonteesta: hän ei uskonut, että työväki voittaisi porvariston aseellisessa taistelussa. Harjula lisäksi pyrki Paasivuorta aktiivisemmin vaikuttamaan SDP:n taktiikkaan, ettei puolue lähtisi vallankumouksen tielle. Osin tämä johtui luultavasti siitä, että Paasivuori oli senaattorina toimiessaan jättäytynyt sivuun puolueen ja SAJ:n johtotehtävistä, joten hänellä ei ollut samanlaisia vaikutuskanavia SDP:n sisällä kuin aikaisemmin.

Harjula ja Paasivuori olivat molemmat perheellisiä miehiä. Todennäköisesti molemmat puntaroivat tätä tehdessään päätöstä, lähteäkö mukaan punaisten toimintaan vai ei. Paasivuorella oli sodan syttyessä vaimo ja seitsemän lasta,³⁶⁷ ja Harjulalla taas oli puolison lisäksi kuusi lasta.³⁶⁸ He saattoivat suhtautua kielteisesti sotaan jo läheistensä turvallisuuden vuoksi. Perhe voisi selittää myös sitä, miksi Harjula yritti sodan jo sytyttyä

³⁶⁵ SDP:n puolueeneuvoston kokouksen 19.–22.1.1918 pöytäkirja, 51, TA.

³⁶⁶ Hentilä 2013, 185.

³⁶⁷ Hentilä 2013, 186.

³⁶⁸ Valtiorikosoikeuden kuulustelupöytäkirja Abraham Harjulasta 1918, 3, KA Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

päästä niin tarmokkaasti Vaasaan. Toisaalta Paasivuori asui sodan ajan punaisessa Helsingissä, joten perheen elättämisen kannalta hänelle olisi voinut sodan aikana olla kannattavaa ottaa vastaan jokin punaisen hallinnon tarjoama virka.

Vallankumouksesta sivussa pysytelleet 12 sosialistikansanedustajaa olivat Rinta-Tassin mukaan poikkeuksetta kotoisin itäisistä ja pohjoisista lääneistä.³⁶⁹ Harjulan kohdalla tämä havainto on oikea, koska hän oli Vaasasta kotoisin ja Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin edustajana valtiopäivillä. Paasivuori taas oli Viipurin läänin läntisen vaalipiirin edustajana valtiopäivillä,³⁷⁰ mutta hän muutti jo vuonna 1902 Helsingin Kallioon, jossa hän asui myös sisällissodan ajan.³⁷¹ Näin ollen hän oli kotoisin Helsingistä. Työväenliikkeen johtajat ja aktiivinen järjestöväki painottuivat Helsingin seudulle, mikä selittää sitä, miksi Uudenmaan läänin kansanedustajat useimmiten osallistuivat vallankumoukshallintoon lähes välittömästi.³⁷² Paasivuori olikin tässä mielessä poikkeus, sillä hän oli Helsingistä kotoisin oleva työväenliikkeen johtaja ja kansanedustaja, joka ei osallistunut millään tavoin punaisten toimintaan.

Paasivuori ja Harjula vaikuttavat olleen ennen kaikkea reformipoliitikkoja. Vaikka edellä mainittu oli omaksunut valpaslaisen käsityksen yhteiskunnallisesta luokkataistelusta, niin hän kannatti sellaista menettelytapaa, jolla työväestölle saataisiin mahdollisimman nopeasti konkreettisia etuja.³⁷³ Samoin Harjula sanoi SDP:n eduskuntaryhmässä marraskuun suurlakon alla, että eduskuntatyöhön olisi otettava osaa ja työväestölle edulliset reformit olisi turvattava.³⁷⁴ Tämä voisi olla eräs selittävä tekijä, miksi molemmat kieltäytyivät vallankumoukshallinnon tehtävistä. Harjula lienee kannattanut reformipoliitikkaa jälleen vaalipiiristä johtuen, sillä piirin puoluesihtööri Isak Penttala sanoi SDP:n puoluenevoston kokouksessa tammikuussa 1918, että Etelä-Pohjanmaan työväki vaati yhteiskunnallisia reformeja muttei ollut kumouksellista muuten.³⁷⁵

³⁶⁹ Rinta-Tassi 1986, 127.

³⁷⁰ Paasivuoren kansanedustajamatrikkelin tiedot.

³⁷¹ Hentilä 2013, 69, 186.

³⁷² Rinta-Tassi 1986, 127.

³⁷³ Louhikko 1944, 224.

³⁷⁴ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 9.11.1917 klo 14.00, 3, TA; Wiik 1978, 27.

³⁷⁵ SDP:n puoluenevoston kokouksen 19.–22.1.1918 pöytäkirja, 24, TA.

Paasivuori oli ollut työväenliikkeessä mukana vuosisadan alusta saakka ja pitkään johtotehtävissä. Hän ei halunnut olla kuitenkaan missään tekemisissä punaisten kanssa, vaikka monet muut työväenliikkeen veteraanit lähtivät mukaan vallankumoukseen velvollisuudentunteesta. Paasivuoren poisjääntiä voisi selittää se, että hän suhtautui penseästi kaikenlaisiin omavaltaisuuksiin. Esimerkiksi kevään 1917 lakoissa hän suhtautui kriittisesti, kun metallityöntekijät painostivat venäläisten sotilaiden avulla työnantajia ja kun Vihdin maataloustyöntekijät eivät noudattaneet ammattiyhdistysliikkeen linjaa lakossaan.³⁷⁶ Paasivuori epäili myös, että punakaartissa saattoi olla mukana paljon provokaattoreita.³⁷⁷ Näin ollen hän kenties ajatteli, että vallankumoukseen ryhtyessään puolue taipui juuri sellaisille omavaltaisille toimijoille, joita hän oli useaan otteeseen aikaisemmin vastustanut.

Paasivuoren ja Harjulan kohdalla on huomionarvoista lisäksi, että kummallakin näyttää olleen periaatteita, joista he eivät olleet valmiita tinkimään vuoden 1917–1918 aikana. Paasivuoren kohdalla tämä näkyi siinä, että hän noudatti laillista menettelytapaa senaatista erotessaan, vaikka hän varmasti tiesi joutuvansa tästä muiden sosialistien hampaisiin. Samoin Harjula nousi päättäväisimpänä vastustamaan SDP:n radikaaleja puolueenueuvoston kokouksessa tammikuussa 1918. Hän ei voinut sulattaa sitä, että puolueen enemmistöä yritettiin kiristää. Kun puoluetoimikunnan radikaalit uhkasivat erolla, jos vallankumouspääöstä ei hyväksyttäisi, Harjula oli valmis myöntämään sen heille. Harjula ja Paasivuori olivat järkähtämättömästi vallankumousta vastaan aikana, jolloin useat muut maltillisista sosialidemokraateista antoivat puolueen radikaaleille periksi.

³⁷⁶ Louhikko 1944, 240; Rasila 1966, 115; Rasila 1970, 276–277; Ala-Kapee & Valkonen 1982, 397.

³⁷⁷ SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat 13.1.1918 klo 12.00, TA.

10 Sodan vastustajien valinnat

Tammikuun lopussa 1918 Suomen poliittinen päätöksenteko oli ajautunut umpikujaan, ja suurin osa poliitikoista joutui valitsemaan puolensa valkoisten ja punaisten välillä. Suomen Sosialidemokraattinen puolue oli perustamisestaan saakka puhunut tulevasta vallankumouksesta, mutta tästä huolimatta suuri osa puolueen jäsenistä lähti vastahakoisesti siihen mukaan vuonna 1918. Etenkin eduskuntaryhmässä vastustettiin sitä, että työväestö ottaisi maassa vallan. Tästä huolimatta suurin osa kansanedustajista seurasi puolueen johtajia, kun he tekivät päätöksen vallankaappauksesta. Tätä on selitetty ennen kaikkea sillä, että työväenliikkeen johtohahmoina he tunsivat solidaarisuutta muita puolueen jäseniä ja työväestön asiaa kohtaan. Kuitenkin näyttäisi siltä, että yksilölliset tekijät olivat ainakin yhtä merkityksellisiä, kun sosialistikansanedustajat tekivät päätöstä sisällissotaan mukaan lähtemisestä. Niin ikään vallankumouksen riveistä poisjäämiseen vaikuttivat yksilölliset tekijät, kuten henkilökohtainen rohkeus ja edustajan side kotiseutuun ja sikäläisen työväen suhtautuminen kapinaan.

Tässä tutkielmassa olen analysoinut neljän pohjalaistaustaisen SDP:n kansanedustajan päätöksiä osallistua vallankumoukseen tai jättäytyä kokonaan sen ulkopuolelle. Jokaisen oli otettava huomioon päätöstä tehdessään, miten he turvaisivat toimeentulonsa sodan aikana. Heikko taloudellinen tilanne oli keskeinen tekijä, joka vaikutti Kaarlo Saaren päätökseen ottaa vastaan työ kansanvaltuuskunnan kouluneuvostosta. Hänen vaimonsa oli sodan syttyessä hoidettavana sairaalassa, ja työ kansanvaltuuskunnan hallinnossa oli sosialistikansanedustajille varmasti eräs realistisimpia vaihtoehtoja tulojen hankkimiseksi. Varsinkin kun Saari ei omien sanojensa mukaan päässyt enää kotiseudulleen harjoittamaan siviiliammattiaan. Toisaalta vaikea taloudellinen tilanne ei saanut Paasivuorta ottamaan vastaan kansanvaltuuskunnan tehtäviä, vaikka hän oli seitsemän lapsen isä ja hänelläkään ei ollut sodan aikana tointa ja tuloja.

Osa tutkielman henkilöistä puntaroi sodan aikana, miten he pääsisivät pääkaupungista rintamalinjojen taakse kotiseudulleen. Saarelle kerrottiin Helsingin rautatieasemalla 30. tammikuuta, etteivät pohjoiseen menevät junat pääsisi Korkeakoskea pidemmälle. Toisaalta tämä ei estänyt Abraham Harjulaa lähtemään pääkaupungista seuraavana

päivänä eli 31. tammikuuta. Ikä voisi olla selittävä tekijä, miksi Harjula päätti lähteä Helsingistä, vaikka hänkin tiesi junien jäävän Korkeakoskelle, mutta Saari ei. Harjula oli alle 40-vuotias sisällissodan syttyessä, kun taas Saari oli yli 60-vuotias. Jälkimmäinen on kenties ajatellut, että matka Korkeakoskelta Kurikkaan olisi liian vaivalloinen muuten kuin junalla. Jos Saaren vaimo oli lisäksi sairaalassa Helsingissä, niin tämäkin on voinut pidätellä häntä pääkaupungissa. Varsinkin jos hän ajatteli, että Kurikkaan pääseminen olisi epävarmaa. Harjulan ja Saaren tapauksissa on huomionarvoista, että Saari kärsi paljon lyhyemmän vankeusrangaistuksen sodan jälkeen, vaikka hän oli työskennellyt kansanvaltuuskunnan hallinnossa toisin kuin Harjula. Hän vapautui presidentin armahduksella vuonna 1919, ja Harjula taas vapautui vuonna 1921. Tähän on voinut vaikuttaa kenties edellä mainittu ikä, tai Saarella saattoi olla Suomalaisen puolueen ajoiltaan vaikutusvaltaisempia ystäviä porvaripiireissä kuin Harjulalla. Lisäksi kansankouluopettajana hän lienee ollut kirjallisesti Harjulaa lahjakkaampi, joten hän pystyi todennäköisesti itsekin tekemään enemmän armonanomuksien laatimisen eteen. Tuomioiden välinen ristiriita kielii joka tapauksessa ajan oikeuskäytön ongelmallisuuksista, koska vallankumoushallinnolle työskennellyt kärsi lyhyemmän vankeusrangaistuksen kuin kumouksesta kokonaan sivussa pysytellyt.

Sodan syttyessä puolueen johtotehtävissä oli ainoastaan Jaakko Mäki, sillä hän toimi eduskuntaryhmän toisena puheenjohtajana. Matti Paasivuori oli jättäytynyt keväällä 1917 pois puoluejohdosta, kun hän ryhtyi SDP:n senaattoriksi. Harjula oli tosin puolueen neuvoston jäsen, mutta esimerkiksi puoluetoimikuntaan hänkään ei kuulunut. Mäen päätös osallistua kansanvaltuuskunnan hallintoon noudatteleekin muiden puolueen johtotehtävissä olleiden menettelytapoja. Edellä mainittu solidaarisuus voisikin olla vaikuttanut eniten juuri Mäen päätöksen taustalla, koska eduskuntaryhmän johtajan saattoi olla henkisesti hyvin vaikea vastustaa puolueen tekemää päätöstä vallankumouksen tielle lähtemisestä. Esimerkiksi sotaa vastustanut ryhmän toinen puheenjohtaja Johannes Vuoristo lähti niin ikään mukaan punaisten puolelle sodassa. Toisaalta Mäen kohdalla vaikutti luultavasti keskeisesti myös se, että Ilmajoen suojeluskuntalaiset yrittivät pidättää hänet sisällissodan alla. Hänen kerrotaan tuominneen sodan alla Ilmajoen työväentalossa pitämässään puheessa kaikenlaiset väkivaltaisuuudet, joten näyttäisi siltä, ettei hän tammikuussa 1918 kannattanut aseelliseen

taisteluun ryhtymistä. Tähän viittaa Mäen kohdalla myös, että hän oli sodan jo sytyttyä menossa vielä eduskunnan täysistuntoon ja että hän tunnusteli sodan aikana maalaisliittolaiselta kansanedustajalta rauhan mahdollisuutta.

Toisaalta jos Mäen kumoukseen osallistumisen taustalla saattoi vaikuttaa solidaarisuus, niin Matti Paasivuoren kohdalla edes tämä ei saanut häntä punaisten puolelle. Paasivuori oli ollut mukana työväenliikkeessä 1900-luvun alusta saakka ja useita vuosia SDP:n ja SAJ:n johtotehtävissä. Harjulan ja Paasivuoren kohdalla onkin huomionarvoista se järkähtämättömyys, jolla he vastustivat puolueensa kumouksellista linjaa. Harjula vastusti puolueenueuvoston kokouksessa päättäväisimmin sitä, että työväestö ottaisi vallan Suomessa. Samoin Paasivuori ei lähtenyt mukaan puolueensa protestiin silloin, kun muut puolueen senaattorit erosivat senaatista väliaikaisen hallituksen hajottaessa eduskunnan loppukesällä 1917. Hän odotti siihen saakka, että väliaikainen hallitus vahvisti virallisesti hänen eronsa. Paasivuori tuomitsi lisäksi eduskunnassa yksiselitteisesti punakaartin suurlakonaikaisen väkivallan, mitä suinkaan kaikki puolueeseen kuuluvat eivät tehneet, vaan muistuttivat samassa yhteydessä porvariston olevan osasyylinen väkivaltaan. Paasivuoren ja Harjulan kohdalla onkin otettava huomioon henkilökohtainen rohkeus yhtenä tekijänä kumouksesta poisjäämiselle: he uskalsivat vastustaa avoimesti ilman kompromisseja puolueensa omaksumaa menettelytapaa vuoden 1917–1918 aikana. Liian harva sotaa vastustanut sosialidemokraatti uskalsi vastustaa avoimesti puolueen radikaaleja – mukaan lukien Saari ja Mäki. Sen sijaan he antoivat periksi ja mukautuivat vallitsevaan tilanteeseen.

Ainoastaan Mäki näyttäisi olleen valmis hyväksymään jossain vaiheessa vuoden 1917–1918 aikana vallankumouksen: hän totesi hieman ennen marraskuun suurlakkoa, että lakko voisi pakottaa työväestön ottamaan vallan maassa käsiinsä, mutta kannatti sitä tästä huolimatta. Harjula, Paasivuori ja Saari suhtautuivat sen sijaan varauksellisemmin lakkoon ja kannattivat parlamentaarista menettelytapaa ensisijaisena keinona uudistusten aikaansaamiseksi. Mäki muuttikin nähtävästi mieltään vallankumouksen suhteen ennen tammikuussa alkanutta sisällissotaa. Eräs selittävä tekijä voisi olla punakaartin suurlakon aikana tekemät murhat, jotka järkyttivät porvaristoa ja vieroittivat maltillista vasemmistoa punakaarteista. Toisaalta voi olla, että Mäki ei uskonut enää tammikuussa

1918 työväestön mahdollisuuksiin taistelussa yhtä paljon kuin marraskuussa 1917. Marraskuun suurlakko yllätti suojeluskunnat ja porvarit suurella osalla maata, ja työväki käytännössä miehitti monet tärkeimmät kaupungit. Myöhemmin kommunistit totesivatkin jälkiviisaina, että vallankumous olisi pitänyt toteuttaa jo marraskuussa 1917. Mäki saattoi ajatella, että parhaat edellytykset aseelliselle kumoukselle olivat menneet jo tammikuussa 1918. Varsinkin kun hänen kotimaakunnassaan suojeluskunnilla oli paljon kannattajia, ja ne olivat vahvasti varustautuneita.

Harjula, Mäki ja Saari olivat kaikki Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin työväen edustajina valtiopäivillä. Tämä oli eräs todennäköinen vaihtoehto, miksi kaikki suhtautuivat lähtökohtaisesti vastahakoisesti sotaan. Alueen työväestö ei kannattanut vallankumousta. Jotkut työväkeen kuuluvat lähtivät Etelä-Pohjanmaalla mukaan jopa suojeluskuntiin, eikä suojeluskuntia pidetty muutenkaan alueen työläisten keskuudessa alun perin oikeiston luokka-armeijana. Paasivuori oli taas siinä mielessä poikkeuksellinen työväenliikkeen johtohahmo, että hän asui Helsingissä ja pysytteli siitä huolimatta punaisten toiminnasta sivussa. Toisaalta hänellä saattoi olla paikallisena sodanaikaisessa pääkaupungissa jotain sellaisia kontakteja ja tukiverkostoja, jotka mahdollistivat sodanaikaisessa niukkuudessa sivussa pysymisen.

Pasifismi oli osa Suomen niin kutsutun vanhan työväenliikkeen ideologiaa. Rauhanaate näkyi sekä Suomen Työväenpuolueen vuoden 1899 että SDP:n vuoden 1903 puolueohjelman vaatimuksissa. Ennen kaikkea Kaarlo Saari korosti sodan jälkeen olleensa aina rauhanaatteen kannattaja ja vastustaneensa siksi kapinaa. Toisaalta hän ei sodan aikana kuitenkaan pyrkinyt toimimaan aktiivisesti rauhan aikaansaamiseksi, kuten esimerkiksi Jaakko Mäki. Sodan ulkopuolella pysytellyt Abraham Harjula oli sitä mieltä, että työväestö saisi varustautua vain itsepuolustustarkoituksissa. Hän ei hyväksynyt, että työväki käyttäisi aseita hyökkäykseen. Matti Paasivuori taas oli laillisten olojen kannattaja, mutta rauhanaate ei näytä hänen kohdallaan olleen keskeinen tekijä punaisten toiminnasta sivuun jäämiselle. Paasivuori ei uskonut, että kumouksella olisi edellytyksiä menestystä.

Suomalaiset sosialistit olivat omaksuneet Karl Kautskyn opit sosialismin luonteesta. Kautskyn ajattelussa sosialistinen yhteiskunta ja vallankumous olivat historiallinen vääjäämättömyys, mutta vallankumousta ei pitänyt kuitenkaan aktiivisesti toteuttaa. Vallankumous tulisi tavallaan itsestään, kun kapitalistinen yhteiskunta oli kehittynyt siihen pisteeseen, että kaikki edellytykset sosialismille olisivat olemassa. Tämä selittää osittain, miksi suuri osa suomalaisista sosialisteista suhtautui epäillen vuoden 1918 vallankumoukseen. Etenkin Paasivuoren aatteellinen oppi-isä oli Edvard Valpas-Hänninen, joka pysytteli lähes täysin kumouksesta syrjässä. Hän ei uskonut kapitalistisen yhteiskunnan kehittyneen tarpeeksi pitkälle agraarisessa Suomessa, jotta vallankumousyritys olisi oikea ratkaisu.³⁷⁸ Paasivuoren kohdallakaan ei voi täysin sulkea pois, etteikö oikeaoppisen sosialismin tulkinta olisi vaikuttanut hänen päätökseensä jäädä kapinasta sivuun. Hänen suhtautumisensa sosialismin teoriaan oli kuitenkin usein tilannekohtaista. Puolueensa oikeistoon kuuluviksi tai revisionisteiksi itsensä leimasivat valtiorikosoikeuden kuulusteluissa taas Harjula ja Saari. He sanoivat vastustaneensa vallankumousta jo tästä johtuen. Mäkeä taas ei voi sanoa revisionistiksi, mutta hänkin oli rakentamassa yhteisymmärrystä yli puoluerajojen torpparikysymyksen ratkaisemisessa juuri sisällissodan kynnyksellä. Kaikki näyttävätkin olleen ennen kaikkea reformipolitiikkoja, mikä selittää osaltaan heidän kielteistä kantaansa vallankumoukseen.

Harjula, Mäki ja Paasivuori eivät olleet juuri kouluja käyneet. Kaarlo Saari oli nelikosta ainoa, joka oli koulutettu, sillä hän oli siviiliammatiltaan kansakoulunopettaja. Lisäksi hän edusti työnantajaa Kurikan ajokalutehtaan toimitusjohtajana. Saarta voidaankin pitää, jos ei herrana niin ainakin herraskaisena tavallisten työväenliikkeen jäsenten joukossa. Harjulan, Mäen ja Paasivuoren nuoruus taas kului pääsääntöisesti erilaisissa työväenluokkaisissa töissä.³⁷⁹ Etenkin Harjulan ja Paasivuoren lapsuudet olivat ankaria, sillä molempien isät kuolivat varhain ja he joutuivat alle kymmenvuotiaina ansiotöihin. Paasivuori lisäksi häädettiin lapsena kotitorpastaan. Nuoruuden ankarat kokemukset

³⁷⁸ Valpas kirjoitti sodan aikana 14 artikkelia Työmieheen, mutta ei muuten osallistunut SDP:n toimintaan (Soikkanen 1975, 272; Hentilä 2013, 393).

³⁷⁹ On huomionarvoista, että kouluttamattomuudestaan ja työläistäustastaan huolimatta Harjula, Mäki ja Paasivuori olivat kansanedustajia. Lähestulkoon missään muualla maailmassa näin tuskin olisi käsittelemälläni ajanjaksolla ollut. Tätä voidaan pitää merkinä siitä, että demokratia kaikista ongelmistaan huolimatta toimi Suomessa 1917–1918 ja ainakin parlamentti oli kansanvaltainen. Näin ollen vuoden 1918 vallankumousta voidaan ainakin jossain määrin arvioida hyökkäyksenä vallitsevaa demokratiatulkintaa vastaan – jos ei itse demokratiaa vastaan.

voisivatkin selittää, miksi sekä Harjula että Paasivuori jättäytyivät punaisten toiminnasta sivuun mutta Saari sen sijaan ei. Edelliset olivat kenties tottuneet sietämään paremmin aineellista puutetta kuin jälkimmäinen. Suomessa ja Helsingissä oli sodan aikana elintarvikepula, joten kansanvaltuuskunnalta otettiin töitä vastaan, jotta taloudellinen tilanne saatiin turvattua ja hankittua elintarvikkeita. Paasivuori ja Harjula olivat kuitenkin eläneet lapsuutensa jossain määrin puutteessa – etenkin edellinen – joten heillä saattoi olla paremmat valmiudet tulla toimeen sen kanssa vastakin.

Harjulan, Paasivuoren, Mäen ja Saaren tapauksista huomaa, että on vaikea löytää yksi keskeisin selittävä tekijä, miksi sotaa vastustaneet sosialidemokraatit päättivät osallistua vallankumoukseen tai jäädä sen ulkopuolelle. Vallankumoukseen suhtautumisen ja siihen osallistumisen arvioimista vaikeuttaa, että SDP:n sisällä harvalla oli selkeä mielipide vuoden 1917–1918 aikana, mikä menettelytapa oli oikea. Puolueen johtajien mielipiteet kumouksen suhteen saattoivat vaihdella päivittäin, joten todennäköisesti rivijäsenten laita oli samoin³⁸⁰. Esimerkiksi pelkkä solidaarisuus työväenliikettä kohtaan on huono selittävä tekijä Mäen ja Saaren päätösten kohdalla, koska heidän kotiseutunsa työväestö sekä valitsijansa eivät kannattaneet kumousta eivätkä osallistuneet siihen. Solidaarisuus kotiseudun työväestöä kohtaan selittäisi sen sijaan, miksi Harjula päätti pysytellä punaisista erossa. Paasivuori taas epäili punaisten mahdollisuuksia sodassa. Tutkittavien henkilöiden tapaukset osoittavat paremminkin, että työväenliikkeen aktiivit joutuivat luovimaan parhaansa mukaan ajan vaikeissa oloissa sekä tekemään päätöksiä aatteensa ja sisällissodan jokapäiväisen todellisuuden välimaastossa.

³⁸⁰ Rinta-Tassi 1986, 126.

LÄHTEET

ARKISTOLÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki.

Abraham Harjulan oikeuskäsittelyn aineisto, Valtiorikosylioikeuden ja Valtiorikosoikeuksien arkisto, Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25096.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=526482> Viitattu 25.4.2019

Kaarlo Saaren oikeuskäsittelyn aineisto, Valtiorikosylioikeuden ja Valtiorikosoikeuksien arkisto, Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25098.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=526539> Viitattu 25.4.2019

Anton Huotarinen oikeuskäsittelyn aineisto, Valtiorikosylioikeuden ja Valtiorikosoikeuksien arkisto, Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25187.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=529091> Viitattu 25.4.2019

Aaro Salon oikeuskäsittelyn aineisto, Valtiorikosylioikeuden ja Valtiorikosoikeuksien arkisto, Valtiorikosylioikeuden akti N:o 25077.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=525409> Viitattu 25.4.2019

Työväen arkisto (TA), Helsinki.

Mäki, Jaakko. Elämäkertatietoja omassa kansiossa. Tunnus HEL. Säilytyspaikka: 92B.

Kaarlo Saaren kokoelma (tunnukset F, H ja HEL), säilytyspaikka 92.

SDP:n eduskuntaryhmän pöytäkirjat marraskuu 1917–tammikuu 1918.

Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin sosialidemokraattisen piirijärjestön vuosikokouksen pöytäkirja 18.–19.8.1917.

VIRALLISJULKAISUT

Ståhlberg, K. J. & Palmén E. G. (1918), Kertomus eduskunnan pankkivaliokunnalle Suomen Pankista 1918 vuoden kapinan aikana. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino.

Valtiopäivät 1917, pöytäkirjat. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/eduskunta-asiakirja-original-documents-prod/suomi/1917/PTK_1917_I_1.pdf; https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/eduskunta-asiakirja-original-documents-prod/suomi/1917/PTK_1917_I_2.pdf Viitattu 9.5.2019

II Valtiopäivät 1917, pöytäkirjat. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/eduskunta-asiakirja-original-documents-prod/suomi/1917/PTK_1917_II_1.pdf; https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/eduskunta-asiakirja-original-documents-prod/suomi/1917/PTK_1917_II_2.pdf Viitattu 9.5.2019

PUOLUEOHJELMAT

Suomen Työväenpuolueen ohjelma 1899.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmalistat/STP3/444> Viitattu 25.4.2019

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen ohjelma 1903.

<http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmalistat/SDP/445> Viitattu 25.4.2019

PÄIVÄKIRJAT

Santeri Alkion päiväkirjat 1917–1918. Osoitteessa:

<http://santerialkio.fi/category/paivakirjat/> Viitattu 25.4.2019

Hultin, Tekla (1938), Päiväkirjani kertoo II. 1914–1918. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Sanatar.

Wiik, Karl Harald (1978), Karl H. Wiiks dagbok från storstrejken till upproret 1917–1918. Utgiven av Sven Lindman. Åbo: Meddelanden från stiftelsen för Åbo akademi forskningsinstitut, nr. 36.

SANOMALEHDET

Eteenpäin

Helsingin Sanomat

Kansan Lehti

Työmies

Työväen Vallankumouksellisen Keskusneuvoston Tiedonantolehti

Vapaa Sana

KANSANEDUSTAJAMATRIKKELIT

Abraham Harjulan kansanedustajamatrikkeli.

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/910427.aspx> Viitattu 25.4.2019

Jaakko Mäen kansanedustajamatrikkeli.

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911109.aspx> Viitattu 25.4.2019

Matti Paasivuoren kansanedustajamatrikkeli.

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911189.aspx> Viitattu 25.4.2019

Kaarlo Saaren kansanedustajamatrikkeli.

<https://www.eduskunta.fi/FI/kansanedustajat/Sivut/911414.aspx> Viitattu 25.4.2019

AIKALAISKIRJALLISUUS JA MUISTELMAT

Enckell, Carl (1956), Poliittiset muistelmani 1 (suomennos Heikki Impola). Porvoo: WSOY.

Kautsky, Karl (2010) [1891 1. p.] Erfurtin ohjelma (suomennos J. K. Kari). Tampere: Sosialismi.Net. Verkossa saatavilla sivulla [http://sosialismi.net/kirjasto/Karl_Kautsky -
_Erfurtin_ohjelma.pdf](http://sosialismi.net/kirjasto/Karl_Kautsky_-_Erfurtin_ohjelma.pdf) Viitattu 25.4.2019

Louhikko, Emil Konstantin (1943), Teimme vallankumousta. Helsinki: Oy Suomen Kirja.

Luhtakanta, Arvid (Emil Saarinen) (1938), Suomen punakaarti. Tampere: Tampereen Työväen Kirjapaino.

Marx, Karl & Engels, Friedrich (2016), [1848 1. p.] Kommunistinen manifesti (suomentaneet Juha Koivisto, Markku Mäki & Timo Uusitupa). Tampere: Vastapaino.

Paasikivi, J. K. (1957), Muistelmia sortovuosilta 2. Porvoo: WSOY.

Ryömä, Hannes (1918), Vallankumousvuoden tapahtumista. Helsinki: Helsingin Uusi Kirjapaino Osakeyhtiö.

Tanner, Väinö (1957) [1948 1 p.], Kuinka se oikein tapahtui. Vuosi 1918 esivaiheineen ja selvittelyineen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

HAASTATTELUT

Pertti Mäki 22.11.2017

KIRJALLISUUS

Ala-Kapee, Pirjo & Valkonen, Marjaana (1982), Yhdessä elämä turvallisiksi. SAK:laisen ammattiyhdistysliikkeen kehitys vuoteen 1930. Helsinki: KK laakapaino.

Alanen, Aulis J. (1953), Ilmajoki vuoden 1809 jälkeen. Tiennäyttäjänä maakunnalle maamiesseura-aikana. Vaasa: Vaasan Kirjapaino.

Alanen, Aulis J. (1970), Seinäjoen historia I. Vuoteen 1931 eli kunnan jakautuminen kauppalaksi ja maalaiskunnaksi. Seinäjoki: Seinäjoen Kirjapaino.

Alanen, Aulis J. (1980) Eteläpohjalaisia taistelussa 1. Nuijasodasta vapaussotiin. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Alapuro, Risto (1995), Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Helsinki: Hanki ja Jää Oy.

Alapuro, Risto (2017), Valtio ja vallankumous Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Cortright, David (2011) [2008 1. p.], Rauha. Ajatusten ja liikkeiden historia (suomennos Eila Salomaa). Helsinki: Gaudeamus.

Ehrnrooth, Jari (1992), *Sanan vallassa vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 167.

Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin 20-vuotisjulkaisu (1937), *Lakeus ja sen lapset*. Vaasa: Vaasan kirjapaino.

Florén, Anders (1996), "Aktörsperspektiv". Teoksessa Dahlgren, Stellan & Florén, Anders (toim.), *Fråga det förflutna. En introduktion till modern historieforskning*. Lund: Studentlitteratur, 131–156.

Garraty, John A. (1985), *The Nature of Biography*. New York: Garland Publishing Ink.

Haapala, Pertti (1995), *Kun yhteiskunta hajosi. Suomi 1914–1920*. Helsinki: Edita.

Haapala, Pertti (2018), "Kaaoksen monet juuret". Teoksessa: Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo (toim.), *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*. Helsinki: Gaudeamus Oy, 27–51.

Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.) (2009), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY.

Haataja, Lauri & Hentilä, Seppo & Kalela, Jorma & Turtola, Jussi (toim.) (1976), *Suomen työväenliikkeen historia*. Helsinki: Työväen Sivistysliitto ry.

Haupt, Heinz-Gerhard & Kocka, Jürgen (2004), "Comparative History: Methods, Aims, Problems". Teoksessa: Cohen, Deborah & O'Connor, Maura (toim.), *Comparison and History. Europe in Cross-National Perspective*. New York: Routledge, 23–39.

Hentilä, Marjaliisa (2013), *Sovittelija. Matti Paasivuori 1866–1937*. Helsinki: Työväen Historian ja Perinteen Tutkimuksen Seura. Työväen Arkisto julkaisu 6.

Hoppu, Tuomas (2009), "Valkoisten voitto". Teoksessa: Haapala, Pertti & Hoppu, Tuomas (toim.), *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY, 199–223.

Hurri, Olavi (1991), *Kansanvaltaa rakentamassa. Sosialidemokraattisen työväenliikkeen historiaa Pohjanmaalla*. Vaasa: Työväen Sivistysliiton Pohjanmaan Piirijärjestö Ry.

Iivari, Ulpu (2007), *Kansanvallan puolustajat. Sosialidemokraattinen eduskuntaryhmä 100 vuotta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Ihalainen, Pasi (2017), *The Springs of Democracy: National and Transnational Debates on Constitutional Reform in the British, German, Swedish and Finnish Parliaments, 1917–1919*. Helsinki: SKS.

Jussila, Osmo (1979), *Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899–1914*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia Tutkimuksia 110.

Jussila, Osmo (1996), "Kenraalikuvernööri, ministerivaltiosihteeri ja senaatti". Teoksessa: Savolainen, Raimo et al. (toim.), *Suomen keskushallinnon historia 1809–1996*. Helsinki: Oy Edita Ab, 51–293.

Kaarninen, Pekka (2006), ”Paasivuori, Matti”. Teoksessa: Klinge, Matti (toim.), Suomen kansallisbiografia 7. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 434–435.

Kalela, Jorma (2000), Historiantutkimus ja historia. Helsinki: Gaudeamus.

Kaila, Elmo Edvard (1930), ”Vapaussodan valmistelut kotimaassa”. Teoksessa: Donner, Kai & Svedlin, Thure & Nurmio, Heikki (toim.) Suomen vapaussota I. Valmistelut ja esihistoria. Jyväskylä: Gummerus Oy, 289–403

Karonen, Petri (2004), Patruunat ja poliitikot. Yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600–1920. Helsinki: SKS.

Kekkonen, Jukka (1991), Laillisuuden haaksirikko. Rikosoikeudenkäyttö Suomessa vuonna 1918. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Kekkonen, Jukka (2016), Kun aseet puhuvat. Poliittinen väkivalta Espanjan ja Suomen sisällissodissa. Helsinki: Art House.

Ketola, Eino (1987), Kansalliseen kansanvaltaan. Suomen itsenäisyys, sosialidemokraatit ja Venäjän vallankumous 1917. Helsinki: Tammi.

Keskisarja, Teemu (2013), Viipuri 1918. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.

Kettunen, Pauli (1986), Poliittinen liike ja kollektiivisuus. Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 138.

Lackman, Matti (2017), Kullervo Manner. Kumouksellisen muotokuva. Somerniemi: Amanita Oy.

Laine, Y. K. (1945), Suomen poliittisen työväenliikkeen historia I. Kansanvaltaisuuden läpimurto. Helsinki: Tammi.

Laine, Y. K. (1946a), Suomen poliittisen työväenliikkeen historia II. Kahlittu demokratia. Helsinki: Tammi.

Laine, Y. K. (1946b), Suomen poliittisen työväenliikkeen historia III. Luokkataisteluun! Helsinki: Tammi.

Lappalainen, Jussi T. (1981), Punakaartin sota 1–2. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Lindman, Sven (1968), Eduskunnan aseman muuttuminen 1917–1920. Suomen Kansanedustuslaitoksen historia VI. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Louhikko, Emil Konstantin (1944), ”Matti Paasivuori”. Teoksessa: Suomalaisia sosialisteja II. Helsinki: Työväen sivistysliitto, 201–253.

Matikainen, Juha (2018), Parlamentarismien kannattajasta vallankumouksen äänitorveksi. Suomen Sosialidemokraattisen puolueen lehdistö 1917–1918. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Manninen, Ohto (1974), Kansannoususta armeijaksi. Asevelvollisuuden toimeenpano ja siihen suhtautuminen valkoisessa Suomessa kevättalvella 1918. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 95.

Manninen, Ohto (toim.) (1992), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920 1. Irti venäjästä. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Manninen, Ohto (toim.) (1993), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920 2. Taistelu vallasta. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Manninen, Turo (1992), ”Kaartit vastakkain”. Teoksessa: Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920 1. Irti venäjästä. Helsinki: Painatuskeskus Oy, 344–395.

Mickelsson, Rauli (2007), Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä. Tampere: Vastapaino.

Mäki, Pertti (1996), Jaakko Mäen kova kohtalo Stalinin terrorissa. Saarijärvi: Offset Oy.

Nevalainen, Pasi (2014), Virastosta liikeyritykseksi. Posti- ja telelaitoksen muutosprosessi 1930–1994. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Nokkala, Armo (1958), Tolstoilaisuus Suomessa. Aatehistoriallinen tutkimus. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Norrena, Leevi (1993), Talonpoika, pohjalainen – ja punainen. Tutkimus Etelä-Pohjanmaan Järviseudun työväenliikkeestä vuoteen 1939. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 178.

Nyström, Samu (2013), Poikkeusajan kaupunkielämäkerta. Helsinki ja helsinkiläiset maailmansodassa 1914–1918. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Paasivirta, Juhani (1949), Suomen poliittisen työväenliikkeen kehitys. Porvoo: WSOY.

Paasivirta, Juhani (1957), Suomi vuonna 1918. Helsinki: WSOY.

Paavolainen, Jaakko (1979), Väinö Tanner 2. Senaattori ja rauhantekijä. Elämäkerta vuosilta 1912–1923. Helsinki: Tammi.

Piilonen, Juhani (1982), Vallankumous kunnallishallinnossa. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Piilonen, Juhani (1993), ”Rintamien selustassa”. Teoksessa: Manninen, Ohto (toim.), Itsenäistymisen vuodet 1917–1920 osa 2: Taistelu vallasta. Helsinki: Painatuskeskus Oy, 484–627.

Pohjanhovi, Arvo (1994), ”Abraham Harjula”. Teoksessa: Laukkonen, Ilmari ym. (toim.), Eteläpohjalaisia elämäkertoja III. Täydennysosa. Vaasa: Ykkös-Offset Oy, 88–89.

Polvinen, Tuomo (1967), Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920 I. Helmikuu 1917–toukokuu 1918. Helsinki: WSOY.

Rantatupa, Heikki (1979), Elintarvikehuolto ja -säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921. Jyväskylä: Studica Historica Jyväskyläänsia 17.

Rantoja, Waldemar (1965a), ”Jaakko Mäki”. Teoksessa: Ala-Kulju, Reino ym. Eteläpohjalaisia elämäkertoja. Vaasa: Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto, 505–506.

Rantoja, Waldemar (1965b), ”Kaarlo Saari”. Teoksessa: Ala-Kulju, Reino ym. (toim.), Eteläpohjalaisia elämäkertoja. Vaasa: Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto, 673–674.

Rasila, Viljo (1966), ”Vuoden 1917 maatyöntekijäin lakot”. Teoksessa: Suvanto, Pekka ym. (toim.), Juhlajulkaisu Aulis J. Alasen 60-vuotispäiväksi. Tampere: Tampereen yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja I, 105–131.

Rasila, Viljo (1968), Kansalaissodan sosiaalinen tausta. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Rasila, Viljo (1970), Torpparikysymyksen ratkaisuvaihe. Suomen torpparikysymys vuosina 1909–1918. Helsinki: Kirjayhtymä.

Rasila, Viljo (2018), Suomi 1918. Somerniemi: Amanita Oy.

Rasilainen, Aki (2002), Oikeuskäsitys ja poliittinen valta 1917. Lakimies 4/2002, 555–593.

Rinta-Tassi, Osmo (1986), Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Rinta-Tassi, Osmo (2003), Kurikan historia II osa 1. Kappelista kauppalaksi vuodesta 1809 vuoteen 1965. Väestö, elinkeinot, hallinto. Kurikka: Kurikan kaupunki.

Rinta-Tassi, Osmo (2004), Kurikan historia II osa 2. Kappelista kauppalaksi vuodesta 1809 vuoteen 1965. Yhdistystoiminta, sodat, poliittinen ilmasto. Kurikka: Kurikan kaupunki.

Roiko-Jokela, Heikki (1997), ”Elämäkerta – aikakauden kuvaus. Mistä elämäkerta kertoo, kuinka kohdetta voidaan lähestyä, millaisia lähteitä on käytettävissä?” Teoksessa: Roiko-Jokela, Heikki (toim.), Huhut, unet, sodomiitit, moraalinvartijat, elämäkerrat, puhuttelusanat ja ammattinimikkeet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston historian laitos & Jyväskylän maakunta-arkisto & Jyväskylän historiallinen yhdistys, 265–282.

Ruismäki, Liisa (2006), ”Työväenyhdistykset osana kansalaistoimintaa”. Teoksessa: Salokangas, Raimo (toim.), Etelä-Pohjanmaan historia VII. 1910-luvulta 1960-luvulle. Vaasa: Etelä-Pohjanmaan liitto, 699–721.

Saarela, Tauno (2018), ”Muistella vai ei: Suomen työväenliike ja sisällissodan muisto sotien välisenä aikana”. Teoksessa: Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo (toim.), Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Helsinki: Gaudeamus Oy, 281–303.

Saarikoski, Vesa (2006), ”Henkilöhistoriallisen tutkimuksen luonteen ja metodiikan ongelmia”. Teoksessa: Kurth, Rami & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Turku: Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 28, 142–156.

Salkola, Marja-Leena (1985), Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 1917–1918 ennen kansalaissotaa 1–2. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Salokangas, Raimo (toim.) (2006), Etelä-Pohjanmaan historia VII. 1910-luvulta 1960-luvulle. Vaasa: Etelä-Pohjanmaan liitto.

Soikkanen, Hannu (1961), Sosialismin tulo Suomeen. Ensimmäisiin yksikamarisen eduskunnan vaaleihin asti. Porvoo: WSOY.

Soikkanen, Hannu (1967a), Kansalaissota dokumentteina 1. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917–1918. Helsinki: Tammi.

Soikkanen, Hannu (1967b), ”Miksi revisionismi ei saanut kannatusta Suomen vanhassa työväenliikkeessä?” Teoksessa: Hyvänen, Lauri et.al. (toim.), Oman ajan historia ja politiikan tutkimus. Helsinki: Otava, 183–199.

Soikkanen, Hannu (1969), Kansalaissota dokumentteina 2. Valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917–1918. Helsinki: Tammi.

Soikkanen, Hannu (1975), Kohti kansanvaltaa 1. 1899–1937. Suomen Sosialidemokraattinen puolue 75 vuotta. Vaasa: Oy Kirjapaino Ab.

Tamminen, Hilkkka (1994a), Kaarlo Saari: Tsaarinajan Suomessa I osa. Omaelämäkerran ja kirjeiden valossa. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Tamminen, Hilkka (1994b), Kaarlo Saari: Poliittinen toiminta II osa. Opettajan ja kansanedustajan kohtalo Suomen itsenäistymisvaiheissa. Helsinki: Painatuskeskus Oy.

Teerimäki, Niilo (1990), Sata vuotta työväen järjestötoimintaa Vaasassa. Pori: Oy Kehityksen Kirjapaino.

Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo (2018), ”Sisällissota ja historian tutkimus”. Teoksessa: Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo (toim.), Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Helsinki: Gaudeamus Oy, 9–23.

Tikka, Marko (2018a), Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tikka, Marko (2018b), ”Suomen sisällissodan tapahtumat”. Teoksessa: Tepora, Tuomas & Roselius, Aapo (toim.), Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö. Helsinki: Gaudeamus Oy, 82–110.

Torvinen, Taimi (1977), ”Itsenäistymisen ja valtiomuototaistelun aika 1917–1919”. Teoksessa: Puntila, L. A. (toim.) Valtioneuvoston historia 1917–1966 I. Helsinki: Valtion painatuskeskus, 131–272.

Tudeer, Alf Emil (1939), Suomen Pankki 1912–1936. Helsinki: Valtioneuvoston Kirjapaino.

Uino, Ari (2006), ”Elämäkerrallisen tutkimuksen ongelmia”. Teoksessa: Kurth, Rami & Soikkanen, Timo (toim.), Yksilö ja yhteisö. Henkilöhistoriallinen keskustelu Suomessa 1930-luvulta 2000-luvulle. Turku: Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 28, 73–81.

Upton, Anthony F. (1980), The Finnish Revolution 1917–1918. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Vares, Vesa (1995) ”’Voittajat’ ja ’häviäjät’ historian tutkimuksen metodologisena ongelmana”. Teoksessa: Soikkanen, Timo (toim.), Lähihistoria. Teoriaan, metodologiaan ja lähteisiin liittyviä ongelmia. Turku: Turun yliopiston Poliittisen historian tutkimuksia 1.

Vares, Vesa (2006), ”Demokratian haasteet 1907–1919”. Teoksessa: Mylly, Juhani & Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. & Heino, Laura (toim.) Suomen eduskunta 100 vuotta 3. Kansanvalta koetuksella. Helsinki: Edita, 10–148.

Vattula, Kaarina (1976), Etelä-Pohjanmaan työväenliikettä viime vuosisadan lopulta nykypäiviin. Helsinki: Etelä-Pohjalainen Osakunta.

Viljanen, Olavi (1967), ”Matti Paasivuori”. Teoksessa: Soikkanen, Hannu (toim.), Tiennäyttäjät 2. Suomen työväenliikkeen merkkimiehiä Ursinista Tanneriin. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 201–233.